

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANA BİLİM DALI

LÜBNAN'IN BAŞARISIZ DEVLET KONSEPTİ KAPSAMINDA
DEĞERLENDİRİLMESİ (1975-2018)

Yüksek Lisans Tezi

Merve Orhan İnan

Ankara-2020

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANA BİLİM DALI

LÜBNAN'IN BAŞARISIZ DEVLET KONSEPTİ KAPSAMINDA
DEĞERLENDİRİLMESİ (1975-2018)

Yüksek Lisans Tezi

Merve Orhan İnan

Tez Danışmanı
Dr. Öğretim Üyesi Atay Akdevelioğlu

Ankara-2020

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANA BİLİM DALI

LÜBNAN'IN BAŞARISIZ DEVLET KONSEPTİ KAPSAMINDA
DEĞERLENDİRİLMESİ (1975-2018)

Yüksek Lisans Tezi

Merve Orhan İnan

Tez Danışmanı: Dr. Öğretim Üyesi Atay Akdevelioğlu

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı İmzası

Tez Sınavı Tarihi:

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunduğumu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim. (.../.../.....)

Tez Hazırlayan Öğrencinin
Adı ve Soyadı

.....

İmzası

.....

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR LİSTESİ	vii
ŞEKİL LİSTESİ	viii
TABLolar LİSTESİ	ix
GİRİŞ	1
I. BÖLÜM:BAŞARISIZ DEVLET KAVRAMININ EKSİKLİĞİ KAPSAMINDA KIRILGANLIK KAVRAMININ YÜKSELİŞİ	4
1.Kırılğanlık Merkezinde Tanımlamalar	7
1.1.Bariş Fonu Kırılğan Ülke Endeksi	7
1.1.1.Uyum Göstergeleri	7
1.1.1.1.Güvenlik	8
1.1.1.2.Gruplaşmış Elitler	8
1.1.1.3.Grup Şikâyeti	9
1.1.2.Ekonomik Göstergeler	9
1.1.2.1.Ekonominin Kötüye Gitmesi ve Yoksulluk	10
1.1.2.2.Adil Olmayan Ekonomik Kalkınma	10
1.1.2.3.Beyin Göçü	10
1.1.3.Siyasi Göstergeler	11
1.1.3.1.Meşruiyet	11
1.1.3.2.Kamu Hizmeti	11
1.1.3.3.İnsan Hakları ve Hukukun Üstünlüğü	12
1.1.4.Sosyal Göstergeler	12
1.1.4.1. Demografik Gösterge	12
1.1.4.2. Mülteciler	13
1.1.4.3. Dış Müdahale	13
1.1.5.Kırılğan Ülke Endeksine Göre Ülke Kategorileri : Sürdürülebilir Seviyede, İstikrar Seviyesinde, Uyarı Seviyesinde, Alarm Seviyesinde	13
1.1.6.Kırılğan Ülke Endeksi Raporunda Lübnan'ın Durumu	17
1.2.Akademik Çalışmalar Kapsamındaki Devlet Kırılğanlığı Tanımlamaları	18
1.2.1.Devletin İşlevi	19
1.2.1.1. Otorite	20
1.2.1.2. Meşruiyet	21
1.2.1.3. Kapasite	21
1.2.2.Devlet Kategorileri ve Özellikleri	23
1.2.2.1. Başarısız Devlet	23
1.2.2.2. Çökmüş Devlet	24
1.2.2.3. Zayıf Devlet	25
1.2.2.4. Kırılğan Devlet	26

II. BÖLÜM:1943 FRANSA’NIN LÜBNAN’DAN ÇEKİLMESİ,1975’E GÖTÜREN GELİŞMELER VE 1975-1990 İÇ SAVAŞI	27
1. 1943-1975 Arasında Lübnan için Önemli Olaylar	27
1.1. 1943 Ulusal Pakt	27
1.1.1. Fransız Mandası’nın Ulusal Pakta Giden Süreçteki Rolü	27
1.1.2. Ulusal Paktın Kapsamı	30
1.2. Arap -İsrail Savaşları	33
1.3. 1958 Lübnan Siyasi Krizi	35
2. Lübnan İç Savaşının Nedenleri	38
2.1. Dini Grupların Yönetimdeki Payları, Sosyal ve Ekonomik Statüleri	38
2.2. Mezheplerin Aynı Ülkede Ayrıksı Bir Hayat Sürmeleri	42
2.3. Filistinli Mülteciler ve FKÖ Etkisi	43
2.4. Gruplara Devletlerin Sağladıkları Yardımlar	44
3.Savaşın Tarafları	45
4.İç Savaş	46
5.Taif Anlaşması	54
III. BÖLÜM: YENİDEN YAPILANMA SÜRECİ	57
1. Sosyal Yeniden Yapılanma	57
1.1.Ülkede Yer Alan Başlıca Mezhep Grupları	60
1.1.1.Hristiyan Mezhep Grupları	60
1.1.1.1. Maruniler	60
1.1.1.2. Ortodoks Rumlar	61
1.1.1.3. Katolik Rumlar	62
1.1.1.4. Ermeniler	62
1.1.2.Müslüman Mezhep Grupları	63
1.1.2.1.Sünniler	63
1.1.2.2. Şiiler	64
1.1.2.3. Dürziler	65
1.1.2.4. Aleviler	66
2. Siyasi Yeniden Yapılanma	67
2.1. Siyasi Seçimler	69
2.1.1. 1992 Seçimleri	69
2.1.2. 1996 Seçimleri	71
2.1.3. 2000 Seçimleri	71
2.1.4. 2005 Seçimleri	72
2.1.5. 2009 Seçimleri	73
2.2. Lübnan’da Başlıca Siyasi Oluşumlar	74
2.2.1.Kataib Partisi	74
2.2.2. Lübnan Kuvvetleri	74
2.2.3. Özgür Vatanseverler Hareketi (FPM)	75
2.2.4. Marada Hareketi	75
2.2.5. İlerici Sosyalist Partisi	76
2.2.6. AMAL	77
2.2.7. Hizbullah	77
2.2.8. Sünni Siyasi Partileri	78
2.2.8.1. Jama’a İslamiyyah ve Al Ahbash	79
2.2.8.2. Gelecek Hareketi	79

3.Ekonomik Yeniden Yapılanma	80
3.1. Ufuk 2000	82
3.2.Solider	84
3.3. Yeniden Yapılanmanın Başarısının Önündeki Faktörler	85
3.3.1. Makro Ekonomik Göstergelerin İyileştirilememesi	85
3.3.2. Yolsuzluk	90
3.3.2.1. Somut Yolsuzluk İddiaları	91
3.3.3. Yeniden Yapılanmanın Eksiklikleri	93
3.3.4.Yabancı Yatırımcıya Güven Verilememesi	95
3.3.4.1. İsrail'in İşgalini Sonlandırması ve Sedir Devrimi	96
3.3.4.2. İsrail-Hizbullah Savaşı ve Ekonomik Etkileri	97
IV. BÖLÜM: SON 10 YILDA LÜBNAN'IN İSTİKRARINI ETKİLEYEN ÖNEMLİ OLAYLAR VE LÜBNAN DEVLETİ'NİN KIRILGANLIĞININ DEĞERLENDİRİLMESİ	101
1.Son 10 yılda Lübnan'ın İstikrarını Etkileyen Önemli Olaylar	101
1.1. Arap Baharı ve Suriye İç Savaşı'nın Lübnan'a Etkisi	101
1.1.1. Güvenlik Boyutuyla Yarattığı Tehlike	103
1.1.2.Siyasi Boyutta Yarattığı Yarattığı Sorunlar	104
1.1.2.1. Çöp Krizi	105
1.1.2.2. Madinati Hareketi	106
1.1.2.3. Cumhurbaşkanlığı ve Başbakanlık Krizleri	107
1.1.3.Mülteci Sorunu ve Ekonomik Etkisi	112
2. Lübnan Devleti'nin Kırılğanlığının Değerlendirilmesi	117
2.1. Zayıf Devletten Başarısız Devlete: İç Savaşa Kadar Olan Dönem	117
2.2.Başarısız Devletten Çökmüş Devlete İç Savaş Dönemi	120
2.3. Çökmüş Devletten Zayıf Devlete İç Savaş Sonrası Dönem	123
SONUÇ:LÜBNAN'IN KIRILGANLIĞININ ZAYIF DEVLETİ İŞARET ETMESİNİN ANA FAKTÖRLERİ	127
KAYNAKLAR	131
ÖZET	146
ABSTRACT	147

KISALTMALAR LİSTESİ

BM	: Birleşmiş Milletler
FKÖ	: Filistin Kurtuluş Örgütü
BAC	: Birleşik Arap Cumhuriyeti
BMGK	: Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
UNIFIL	: Birleşmiş Milletler Lübnan Geçici Gücü
FPM	: Özgür Vatanseverler Hareketi
CDR	: Yeniden Yapılanma Konseyi
CS	: Güney Konseyi
İŞİD	: Irak-Şam İslam Devleti
KİK	: Körfez Arap Ülkeleri İşbirliği Konseyi

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1. Kırılgan Ülke Endeksi 2019 Raporuna Göre Ülkelerin Kategorizasyonu	18
Şekil 2. Kırılganlık Merkezinde Tanımlamalar	18
Şekil 3. Dini Grupların Coğrafi Dağılışı	42
Şekil 4. Katliam Sonrası Bir Görüntü	51
Şekil 5. Ekonomik Büyüme Oranı (%)	86
Şekil 6. Bütçe Açığının GDP İçindeki Payı (%)	86
Şekil 7. Enflasyon Oranı (%)	87
Şekil 8. Toplam İşgücü İçindeki İşsizlik Oranı (%)	87
Şekil 9. Çöp Krizine İlişkin Görüntü	105
Şekil 10. Lübnan'ın İhracatı	115
Şekil 11. 2011 Sonrası Bütçe Açığı (Bin Dolar)	116
Şekil 12. 2011 Sonrası Ekonomik Büyüme Oranı(%)	116

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1.	Devletin Üç İşlevi Kapsamında Devlet Toplum İlişkisi	22
Tablo 2.	Lübnan Nüfusunun Ortalama Eğitim /Gelir/Meslek Grubu Tablosu (1971 yılı Ortalamaları)	40
Tablo 3.	1932 Nüfus Sayımı Rakamları	57
Tablo 4.	Ufuk 2000 Programı Kapsamında Harcamaların (1995-2007 Yılları arasında) Sektörel Dağılımı	82
Tablo 5.	Ufuk 2000 Programı Kapsamında Harcamaların (1995-2007 Yılları arasında) Coğrafi Dağılımı	83
Tablo 6.	Mali Tablo GDP içindeki Payları (%)	89

GİRİŞ

Birinci Dünya Savaşı'nın en önemli sonuçlarından birisi büyük imparatorlukların dağılması ve yerlerine çok sayıda ulus devletlerin kurulmasıdır. İkinci Dünya Savaşı akabinde ise Birleşmiş Milletler kararı kapsamında birçok sömürge ülkesi self determinasyon hakkını kullanarak bağımsızlığını ilan etmiştir.¹ 1990'a gelindiğinde ise Soğuk Savaş neticesinde Sovyetler Birliği dağılmış ve yine ortaya birçok yeni ulus devlet çıkmıştır.

Tüm bu yaşanan gelişmeler ışığında uluslararası sistemdeki devlet sayısı önemli bir artış göstermiştir. Örneğin, 1919 yılında 59 ülke bulunurken, 1990 yılı sonrasında ülke sayısı 192'ye ulaşmıştır.²

Bu kadar fazla ülkenin ortaya çıkışı devlet modelleri arasında bir kategoriye gidilmesine sebep olmuştur. Zira çeşitli yapıdaki bu ülkeler ekonomik, güvenlik ve sosyal sorunlar dâhil çeşitli problemlere sebep olmuştur. Örneğin; Dünya Bankasının gündeme getirdiği en önemli sorunlardan birisi güçlü devlet kurumlarının eksikliğinde ülkelerin ekonomik büyümesinin de sekteye uğradığıdır. Bu nedenle uluslararası ekonominin iyi performans sergilemesi kapsamında devlet performansının iyileştirilmesine ve uluslararası arenada daha güçlü devletlere ihtiyaç duyulmaktadır. Ayrıca, işin güvenlik boyutuna örnek verilecek olunursa, 11 Eylül olaylarından sonra özellikle batılı ülkeler kendi güvenliklerinin sağlanması ve terörizm ile mücadele kapsamında devlet başarısızlığının önüne geçilmesi gerektiğini sık sık gündeme getirmişlerdir.³ Zira 11 Eylül sonrasında

1 Sami Kiraz, "Uluslararası İlişkilerde Egemenliğin Değişen Yüzü", **Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi**, Cilt:5, Sayı:1, s. 97

2 Robert Rotberg, "**State Failure and State Weakness in a Time of Terror**", Washington, D.C.: Brookings Institution Press, 2003, s.2

3 Stein S. Ericsen, "State Failure in Theory and Practice: The Idea of the State and the Contradiction of State Formation", **Review of International Studies**, Sayı:37, No:1, 2011, s.229-247

Bush'un Ulusal Güvenlik Planının bir numaralı odak noktası başarısız devletler olmuştur.⁴

Geçtiğimiz yıllarda birçok devlet ciddi krizler geçirmiş ve neticesinde ortaya çıkan yaygın şiddet olaylarına teslim olmuştur. Bu kapsamda, devletler için bir kategorizasyona gidilerek çökmüş devlet, başarısız devlet, zayıf devlet ve kırılğan devlet gibi kavramlar ortaya çıkmıştır.⁵ Ancak bu kavramlar o kadar muğlaklaşmıştır ki; özellikle başarısız devlet kriz geçiren her devlet için kullanılan bir terim haline gelmiştir.

Bu durumdan en muzdarip olan ülkelerden birisi de Lübnan olmuştur. Kurulduğu günden bu yana huzur bulamayan Lübnan Devleti, geçirdiği krizlerin neredeyse sürekli hale gelmesi sebebi ile genel olarak insanların hafızasında “başarısız devlet” olarak yer etmiştir.

Bu algının oluşmasındaki aslan payı ülkenin 15 yıl süren iç savaşına aittir. İç savaşın bitmesi akabinde de ülkedeki gerginlik devam etmiştir. Zira, Lübnan yaşadığı kimlik bunalımı neticesinde teoride oldukça güzel planlanmış ancak uygulamada birçok sıkıntı yaratarak devletin fonksiyonlarını neredeyse işlevsiz hale getiren mezhepsel sistem ile yönetilmektedir.

Mezhepsel sistemin yanı sıra ülke, bulunduğu coğrafi konum itibari ile şiddet olaylarının da beşiği haline gelmiştir. Özellikle önceleri Filistinli mültecilerin sonrasında ise Suriyeli

4 “The New National Security Strategy: Focus on Failed States”, <https://www.brookings.edu/research/the-new-national-security-strategy-focus-on-failed-states/>, Erişim Tarihi: 8.12.2019

5 Stein S. Ericson, “State Failure in Theory and Practice: The Idea of the State and the Contradiction of State Formation”, **Review of International Studies**, Sayı:37, No:1, 2011, s.229-247

mültecilerin Lübnan'a akın etmesi ve ülkeye şiddet olaylarının yansıması durumun vahametini giderek artırmıştır.

Tüm bunların yanı sıra, ekonominin kötü gidişatı, yüksek işsizlik, yüksek kamu borcu, bazı seçimlerin şaibeli oluşu, seçim sonrasında bile uzlaşa sağlanıp hükümetin kurulamayışı gibi birçok neden; Lübnan'ın algısal olarak başarısız devlet kategorisinde yer almasına sebep olmuştur.

Ancak, burada sorulması lazım gelen bazı sorular bulunmaktadır. Örneğin; tüm bunlar nedeni ile Lübnan'ı başarısız devlet olarak kategorilendirebilir miyiz? Başarısız devlet olma nedenleri bu kategoride yer alan bütün devletler için aynı mıdır? Başarısızlık terimi bir ülkenin durumunu açıklamak için ne kadar yeterlidir? Tüm bu soruların yanıtı bu çalışmada irdelenecektir.

Öte yandan; başarısız devlet hususunda aynı zamanda bir terim kargaşası yaşanmaktadır. Yukarıda bahsedildiği üzere; zayıf devlet, başarısız devlet, çökmüş devlet, kırılğan devlet gibi birçok terim bulunmaktadır. Bahse konu terimler de bu çalışmada irdelenmiş olup, Lübnan özelinde bir değerlendirme yapılmıştır.

I. BÖLÜM

BAŞARISIZ DEVLET KAVRAMININ EKSİKLİĞİ KAPSAMINDA

KIRILGANLIK KAVRAMININ YÜKSELİŞİ

Devlet başarısızlığı 11 Eylül olayları akabinde bir güvenlik tehlikesi olarak gündeme geldiği için popülerlik kazansa da kavram olarak ilk ortaya çıkışı 1990’larda Sovyetlerin dağılması ile olmuştur. Bu kapsamda, 1993 yılında Helman ve Ratner “Başarısız Devletleri Kurtarmak” makalesinde başarısız devleti uluslararası toplumun bir üyesi olarak bağımsız olarak işlev göremeyen devletler olarak tanımlarken⁶; Zartman’ın 1995’te yayımladığı “Çökmüş Devlet: Meşru Otoritenin Ayrışması ve Yeniden Yapılanması” adlı kitabında devlet başarısızlığı, devletin temel fonksiyonlarını yerine getirememesi olarak tanımlanmakta ve toplumsal sözleşmenin başarısızlığı olarak görülmektedir. Zartman’a göre, çökmüş devlet ekonomik ve siyasi alanda kontrolü kaybetmekte, bu kapsamda kayıt dışı ekonomi büyümektedir.⁷ Başarısız devletin tanımındaki diğer bir yaklaşım ise devletin meşru güç kullanma yetkisini elinde bulundurmasına ilişkindir. Bu kapsamda, Max Weber’in devleti tanımlamasına benzer bir yaklaşım sergilemiş olan Michael Ignatieff, devletlerin meşru güç kullanma tekeli kaybetmediği takdirde başarısız devlet olarak adlandırılacağını ifade etmiştir.⁸ Stephen Krasner de benzer şekilde devleti tanımlamıştır. Krasner’e göre, devlet için üç ana kıstas bulunmaktadır, birincisi uluslararası tanınma ve yasal olarak egemenlik sahibi olma, ikincisi, müdahale etmeme kuralı olarak da bilinen dış aktörlerin iç karar alma sürecine

6 Gerald Helman, Steven Ratner, “Saving Failed States”, Foreign Policy, No:8, **Slate Group LCC**, 1992-1993, s.3

7 William Zartman, “**Collapsed States: The Disintegration and Restoration of Legitimate Authority**”, Lynne Rienner Pub., 1995, s.35

8 Chiara Giorgetti, “**A Principled Approach to State Failure**”, Hotei Publishing, Netherlands, 2010, s.47

ve iç işlerine karışmaması, üçüncü olarak iç egemenliğin sağlanması yani ülke içindeki en üst siyasi otorite olarak toplumun uyması gereken kuralları devletin belirlemesi ve bu kuralların hayata geçirilmesini sağlamasıdır. Bu anlamda egemen bir devlet olabilmek için meşru güç kullanma tekeli devlette olmalı ve devlet, toprakları üzerinde tam kontrol sağlamalıdır. Krasner bunların gerçekleşmesi kapsamında devletin başarılı olabileceğinden bahsetmektedir.⁹ Öte yandan, uluslararası hukukun bir nesnesi olan her bir devletin dış müdahale olmaksızın kendi iç ve dış politikasını yürütmekte egemen olduğu kabul edilse de sistemde kendi toprakları üzerinde kontrolü sağlayamayacak zayıflıkta olan devletler türemiştir.

Bu kapsamda, Robert Jackson ve Carl Rosberg'e göre, daha kendi topraklarını kontrol edemeyen birçok Afrika ülkesinin varlığı uluslararası tanınmaya bağlıdır, çünkü bu devletler uluslararası sistemin sunduğu refah ve fırsatlardan ancak uluslararası sistemde tanındığı müddetçe yararlanabilmektedir. Devlet olarak tanınmaları kapsamında haklara sahip olabilecek ve kalkınmalarına yardım edilebilecektir.¹⁰ Bu devletler devlet olmanın gerekliliklerini yerine getirmeyen fakat uluslararası sistemde tanınmış olan ülkelerdir.

Ayrıca, Rotberg ve Zartman'a göre devlet, halkına sağladığı hizmet çerçevesinde tanımlanabilmektedir, zira devletin var olma amacı halkına hizmet vermektir. Bu görüşe göre devlet, kendi iç dinamikleri ve ekonomik gerçeklikleri ölçüsünde dış güçler ve halkı arasında tampon görevi görmekle ve halkına bu ölçüde kamu yararı sağlamakla mükelleftir. Bu çerçevede, devletleri birbirinden ayıran asıl kıstas kamu yararının dağılımını nasıl sağladığı ile ilgilidir. Kamu yararını etkin dağıtımını sağlayan devletler güçlü devlet, etkin dağılımını sağlayamayanlar ise bu dağılımın derecesine göre zayıf,

⁹ Stephen Krasner, "Sharing Sovereignty: New Institutions for Collapsed and Failing States", **International Security**, Sayı:29, No:2, 2004, s.85

¹⁰ Robert Jackson, Carl Rosberg, "Why Africa's Weak States Persist: The Empirical and Juridical in Statehood", **World Politics**, Sayı:35, No:1, Cambridge University Press, 1982, s.1,13,14

kırılğan, başarısız veya çökmüş devlet olarak adlandırılmaktadır. Kamu yararı kapsamına giren güvenlik, sosyal hizmetler vs. hizmetleri arasında bir hiyerarşi mevcuttur. Bu hiyerarşide güvenliğin sağlanması önceliklidir, zira güvenlik olmadan diğer hizmetlerin sağlanması da sekteye uğrayacaktır.¹¹

Dolayısıyla Rotberg ve Zartman'ın tanımı birçok kriteri içerdiğinden oldukça geniş bir yorumdur. Özellikle, Rotberg olması gereken devlet modelini tanımlayıp, başarısızlığı devletin bu gerekliliklerin ne kadarını yerine getirdiğine göre ölçmüştür.

Her devletin başarısız olma nedeni farklı ve kendine özgüdür.¹² Bu durumda, farklı ülkelerin durumunun değerlendirilmesinde aynı sonuca ulaşamayacağı ortada iken, bu ülkeler için aynı terimin kullanılmasının yanıltıcı olacağı aşikârdır. Bu kapsamda, başarısız devlet terimi, farklı ülkelerin durumunu tanımlamakta yetersiz kalmıştır.

Her yıl yayımlanan başarısız devlet endekslerinde başarısız tanımının kullanılması bu kategoride sıralanan ülkeleri rahatsız etmiştir. Bu ülkeler, başarısız devlet teriminin, telafisi mümkün olmayan bir durumun içinde olunmasını çağrıştırdığını ve bu yüzden motivasyonlarının kırıldığını, ayrıca utandırıcı bir ifade olduğunu belirtmişlerdir. Bunun üzerine Barış Fonu'nun 2005'ten bu yana başarısız devlet endeksi olarak yayımlanan raporunun ismi 2014 yılında değiştirilerek kırılğan devlet endeksi olarak yayımlanmaya başlamıştır.¹³ Bu kapsamda, kırılğanlık çeşitleri kullanılarak başarısız devlet terimi tanımlanmaya başlanmıştır. Bu doğrultuda, devletin başarısızlığı devletin yapması gereken idealize kıstasların tatbiki derecesine göre tanımlanmaktadır. Bu kırılğanlık

11 Robert Rotberg, “**State Failure and State Weakness in a Time of Terror**”, Washington, D.C.: Brookings Institution Press, 2003, s.2

12 Ilona Szuhai, Rethinking the Concept of Failed State”, Central European Papers, 2015,s.107

13 “From Failed to Fragile: Renaming Index, <https://fundforpeace.org/2014/06/24/from-failed-to-fragile-renaming-the-index/>, **Erişim Tarihi:** 7.12.2019; “Terminology Twist: From Failed States to Fragile States, <https://www.aspistrategist.org.au/terminology-twist-from-failed-states-to-fragile-states/>, **Erişim Tarihi:** 7.12.2019

derecesinin hangi aşamada olduğuna göre, zayıf devlet, başarısız devlet, çökmüş devlet gibi terimler kullanılmaktadır.¹⁴

1. Kırılabilirlik Merkezinde Tanımlamalar

1.1. Barış Fonu Kırılabilir Ülke Endeksi

Barış Fonu Kırılabilir Ülke Endeksi kapsamında devletin kırılabilirlik seviyesini birçok veriyi harmanlayarak belirlemektedir. Bu verileri belli göstergelere verdiği puanlama sistemi ile toplamaktadır. Anılan endeksin devlet kırılabilirliğini tanımlamak için kullandığı göstergelerin ana başlıkları uyum göstergeleri, ekonomik göstergeler, siyasi göstergeler ve sosyal göstergeler olarak aşağıda sıralanmaktadır.¹⁵

1.1.1. Uyum Göstergeleri

Uyum göstergesi çatısı altında güvenlik, gruplaşmış elit ve grup şikâyeti ele alınacaktır.

14 Robert Rotberg, “**State Failure and State Weakness in a Time of Terror**”, Washington, D.C.: Brookings Institution Press, 2003, s.2

15 Barış Fonu Kırılabilir Ülke Endeksi için bkz. <https://fragilestatesindex.org/indicators/>, **Erişim Tarihi:** 20.02.2020

1.1.1.1. Güvenlik

Güvenlik konsepti kapsamında; bir ülkede gerçekleşen bombalamalar, saldırılar ve savaşla ilgili ölümler, isyancı hareketleri, darbeler, terörizm gibi güvenliği derinden etkileyen faktörler incelenmektedir.

Bahse konu gösterge, organize suç ve cinayet gibi ciddi suç faktörlerinin ülkede varlığının hangi oranda olduğunu, vatandaşın ülkede kendisini ne kadar emniyette hissettiğini ve devletin güç kullanımındaki tekeline meydan okuyan milisleri dikkate almaktadır.

Bu gösterge çerçevesinde, devletin meşru güç kullanma tekeli elinde bulundurması doğrultusunda güç kullanımının ordu ve polis tarafından orantılı bir şekilde gerçekleştirilip gerçekleştirilmediği hususu da önem arz etmektedir.

1.1.1.2. Gruplaşmış Elitler

Gruplaşmış elit göstergesi, devlet kurumlarının etnik sınıf veya dini hatlar boyunca bölünmesini ve iktidar seçkinleri arasındaki siyasi çıkmazı dikkate almaktadır. Ayrıca, genellikle milliyetçilik, yabancı düşmanlığı gibi iktidar seçkinleri tarafından icra edilebilen politikalar da bu gösterge kapsamında önem taşımaktadır. Gruplaşmış elit göstergesi, güç mücadeleleri ve siyasi rekabete dikkat çekerek; seçim süreçlerinin güvenilirliğini (veya yokluğunda yönetici sınıfın algılanan meşruiyetini) sorgulamaktadır.

Bu gösterge; liderin adil seçim ile iş başına gelip gelmediği, ülkede gruplaşan kitlelerin ne kadar güçlü olduğu, ulusal kimliğin oluşup oluşmadığı, kültürler arası hoşgörünün bulunup bulunmadığı, ülke refahının tekelinin belli grupların elinde olup olmadığı, ülke

kaynaklarının halk arasında adil bir şekilde dağıtılıp dağıtılmadığı, yargı sisteminde tüm kesimin eşit bir şekilde temsil edilip edilmediğini ele almaktadır.

1.1.1.3. Grup Şikâyeti

Grup şikâyeti göstergesi, toplumdaki farklı grupların hizmet ve kaynaklara erişimdeki rolleri ve siyasi sürece dâhil olmaları üzerine odaklanmaktadır. Grup Şikâyeti kapsamında bazen yüzyıllar öncesinde dayanan soykırım, etnik temizlik vs. dikkate alınmaktadır. Grupların mağdur hissetmelerindeki ana neden çoğu zaman özerklik kazanma veya bağımsız bir devlet kurma arzusundan kaynaklanmaktadır. Bu kapsamda dikkate alınan hususlar, kitlesel şiddete ilişkin rapor veya belgeler, dini ve kültürel özgürlüğün derecesi, devletin kaynaklarının gruplar arasında adil dağıtılıp dağıtılmadığı, eğer geçmişte bir vahşet yaşanmış ise bu durumun telafi edilip edilmediği, bir uzlaşma sürecinin işleyip işlemediği dikkate alınmaktadır.

1.1.2. Ekonomik Göstergeler

Ekonomik gösterge çatısı altında, ekonominin kötüye gitmesi ve yoksulluk, adil olmayan ekonomik kalkınma, beyin göçü bulunmaktadır.¹⁶

¹⁶ Barış Fonu Kırılgan Ülke Endeksi için bkz. <https://fragilestatesindex.org/indicators/>, **Erişim Tarihi:** 20.02.2020

1.1.2.1. Ekonominin Kötüye Gitmesi ve Yoksulluk

Bir ülkenin gayrisafi milli hasılası, kişi başı geliri, işsizlik, enflasyon, kamu borcu, yoksulluk seviyesi, emtia fiyatları, ticaret gelirleri, doğrudan yabancı yatırımlar, ekonomik çeşitlendirme gibi parametrelerine odaklanmaktadır. Ayrıca, yolsuzluk, kara para aklama gibi unsurlar da bu kapsamda odak noktası haline gelmektedir.

Bu doneler doğrultusunda yapılan değerlendirme çerçevesinde ülkenin ekonomik durumu, yoksulluk düzeyi, yolsuzluk konuları değerlendirmeler kapsamında irdelenmektedir.

1.1.2.2. Adil Olmayan Ekonomik Kalkınma

Ülkenin ekonominin performansından bağımsız olarak ekonomi içindeki eşitsizliği göz önünde bulundurmaktadır. Bu gösterge, halkın etnik veya dini grubuna göre eğitime ve istihdama ulaşabilme durumuna ve vatandaşlar arasındaki ekonomik koşulların arasındaki makasa odaklanmaktadır.

1.1.2.3. Beyin Göçü

Ülke dışında daha iyi koşullarda yaşama düşüncesi ya da ülke içinde görülen baskıdan kurtulmak maksadı ile ülke ekonomisi için faydalı olabilecek bir grubun yurtdışına göçmesine odaklanmaktadır.

1.1.3. Siyasi Göstergeler

Siyasi gösterge çatısı altında, meşruiyet, kamu hizmeti, insan hakları ve hukukun üstünlüğü başlıkları incelenecektir.¹⁷

1.1.3.1. Meşruiyet

Meşruiyet, nüfusun devlet kurumlarına olan güven düzeyi ve hükümetin yönettiği nüfusu temsil etme derecesi ve halk-hükümet arasındaki ilişkiyi dikkate almaktadır. Siyasi temsilin şeffaflığı, hesap verebilirliği, yolsuzluğun olup olmadığı ve muhalefet gruplarının dışlanma seviyeleri bu göstergenin önemli parametreleri arasında yer almaktadır.

1.1.3.2. Kamu Hizmeti

Devletin eğitim, sağlık, altyapı gibi hizmetleri vatandaşına sağlamasının yanı sıra vatandaşını terörizmden vs. gibi şiddet olaylarından korumayı içermektedir. Kamu hizmetine ulaşım da halkın eşit hakka sahip olup olmadığı bu göstergenin ana odak noktalarından birisidir.

¹⁷ Barış Fonu Kırılgan Ülke Endeksi için bkz. <https://fragilestatesindex.org/indicators/>, **Erişim Tarihi:** 20.02.2020

1.1.3.3. İnsan Hakları ve Hukukun Üstünlüğü

Halkın temel hak ve özgürlüklerine devlet tarafından saygı gösterilmesi ve korunmasını ele alan göstergedir. Azınlıkların haklarının gözetilmesi, dini özgürlüğün korunması, devlet tarafından halkın haklarının sistematik olarak ihlal edilip edilmediği, bağımsız medyanın varlığı, adil yargılanma, devlet destekli keyfi tutuklamanın olup olmadığı gibi hususlar bu gösterge kapsamında incelenmektedir.

1.1.4. Sosyal Göstergeler

Sosyal gösterge çatısı altında demografik unsurlar, mülteciler, dış müdahale gibi konu başlıkları yer almaktadır.¹⁸

1.1.4.1. Demografik Gösterge

Demografik gösterge, halkın kendisinden veya çevreden kaynaklanan baskıları ele almaktadır. Örneğin; gıda tedariki, suya erişim, sağlık koşulları, iklim, doğal afet, salgın hastalık gibi durumlarda devletin hazırlıklı olup olmadığı devletin gücü hakkında önemli ipuçları sunduğundan, demografik gösterge bu unsurları dikkate almaktadır.

¹⁸ Barış Fonu Kırılgan Ülke Endeksi için bkz. <https://fragilestatesindex.org/indicators/>, **Erişim Tarihi:** 20.02.2020

1.1.4.2. Mülteciler

Mültecilerin devletler içinde oluşturduğu baskıyı ele almaktadır. Mültecilerin bir ülkeye sığınması ile mültecileri kabul eden ülke halkı için ayırdığı devlet kaynaklarından mültecilerin ihtiyaçları kapsamında kullanmaya başlar. Bu kapsamda, mültecilerin devletin kaynaklarında bir sıkıntı yaratıp yaratmadığı bu göstergenin ana odağı olmuştur. Ayrıca, mültecilerin sığındığı ülkede, mülteci kamplarının olup olmadığı, mültecilerin yaşam koşulları da önemli parametreler arasında yer almaktadır.

1.1.4.3.Dış Müdahale

Bu gösterge, dış aktörlerin devletin işleyişine müdahalesinin olup olmadığını ele almaktadır. Dış müdahale çoğu zaman bir ülkenin diğer ülkeyi kendine ekonomik anlamda bağımlılık yaratması ile oluştuğu gibi bu bağımlılık durumu askeri müdahale ya da uluslararası barışı koruma görevinin yerine getirilmesi gibi insani müdahaleler kapsamında da gerçekleşebilmektedir. Bahse konu parametre, bu gibi durumların ülkede yaşanıp yaşanmadığına odaklanmaktadır.

1.1.5. Kırılgan Ülke Endeksine Göre Ülke Kategorileri : Sürdürülebilir Seviyede, İstikrar Seviyesinde, Uyarı Seviyesinde, Alarm Seviyesinde

¹⁹Barış Endeksi, yukarıda ayrıntıları anlatılan göstergeleri kullanarak sistematik bir algoritma ile yaptığı hesaplamalar neticesinde verdiği puanlar ile devletleri kategorize

¹⁹ Kırılgan Ülke Endeksi Puanlama Endeksi için bkz. <https://fragilestatesindex.org/frequently-asked-questions/what-do-the-colors-and-categories-in-the-index-and-on-the-map-signify/>, **Erişim Tarihi:**20.02.2020

etmektedir. Bu çerçevede oluşturduğu kategorizasyon şu şekildedir: “Oldukça Sürdürülebilir”, “Sürdürülebilir”, “Çok İstikrarlı”, “Uyarı”, “Yükseltilmiş Uyarı”, “Yüksek Uyarı”, “Alarm”, “Yüksek Alarm” “Çok Yüksek Alarm”.

Sistemin kullandığı puanlama neticesinde ülke kategorizasyonu aşağıdaki gibi oluşturulmaktadır:

- 0- 20 puana arası “Oldukça Sürdürülebilir Seviyede”,
- 20-29,9 puan arası “Sürdürülebilir Seviyede”,
- 30-40 puan arası “Çok İstikrarlı”
- 40-59,9 “İstikrar Seviyesinde”,
- 60-69,9 “Uyarı Seviyesinde”,
- 70-79,9 arası “Yükseltilmiş Uyarı Seviyesinde”,
- 80-89,9 arası “Yüksek Uyarı Seviyesinde”,
- 90-99,9 arası “Alarm Seviyesinde”,
- 100-109,9 “Yüksek Alarm Seviyesinde”,
- 110-120 puan arası “Çok Yüksek Alarm Seviyesi” kategorisinde yer almaktadır.

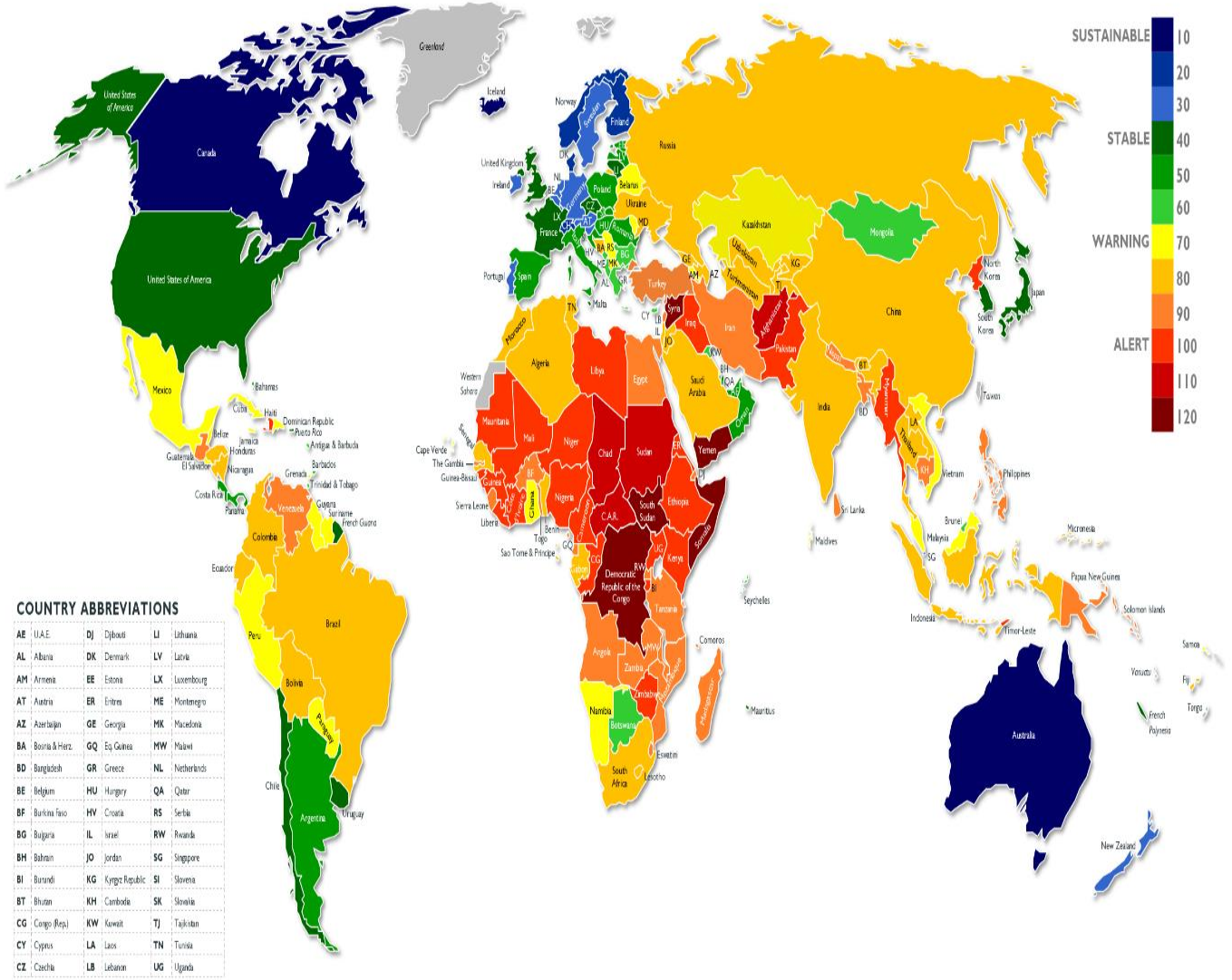
Aşağıdaki şekilde bahse konu kategorizasyon renklendirilmiş halde haritaya yansıtılmıştır. 2019 yılı raporunda yer alan bahse konu haritada yer alan bazı ülkelerin hangi kategoride yer aldığı aşağıdaki gibidir:

Örneğin;

- “Oldukça Sürdürülebilir” kategorisinde; Polonya, İsviçre, Kanada
- “Sürdürülebilir” kategorisinde; Almanya, İrlanda, Belçika,
- “Çok İstikrarlı” Fransa, Güney Kore, ABD,
- “Uyarı” kategorisinde, Küba, Bahreyn, Malezya,

- “Yükseltilmiş Uyarı” kategorisinde Suudi Arabistan, Tunus, Hindistan,
- “Yüksek Uyarı” kategorisinde Lübnan, İran, Venezüella
- “Alarm” kategorisinde Mali, Zimbabve, Kuzey Kore
- “Yüksek Alarm” kategorisinde, Afganistan, Sudan, Çad, Orta Afrika Cumhuriyeti,
- “Çok Yüksek Alarm” kategorisinde, Kongo Demokratik Cumhuriyeti, Suriye, Güney Sudan, Somali Yemen yer almaktadır.

Copyright © 2019 The Fund for Peace

Şekil 1. Kırılgan Ülke Endeksi 2019 Raporuna Göre Ülkelerin Kategorizasyonu²⁰

20 Kırılgan Ülke Endeksi 2019 Yılı Raporu için bkz. <https://fragilestatesindex.org/>, Erişim Tarihi: 12.02.2020

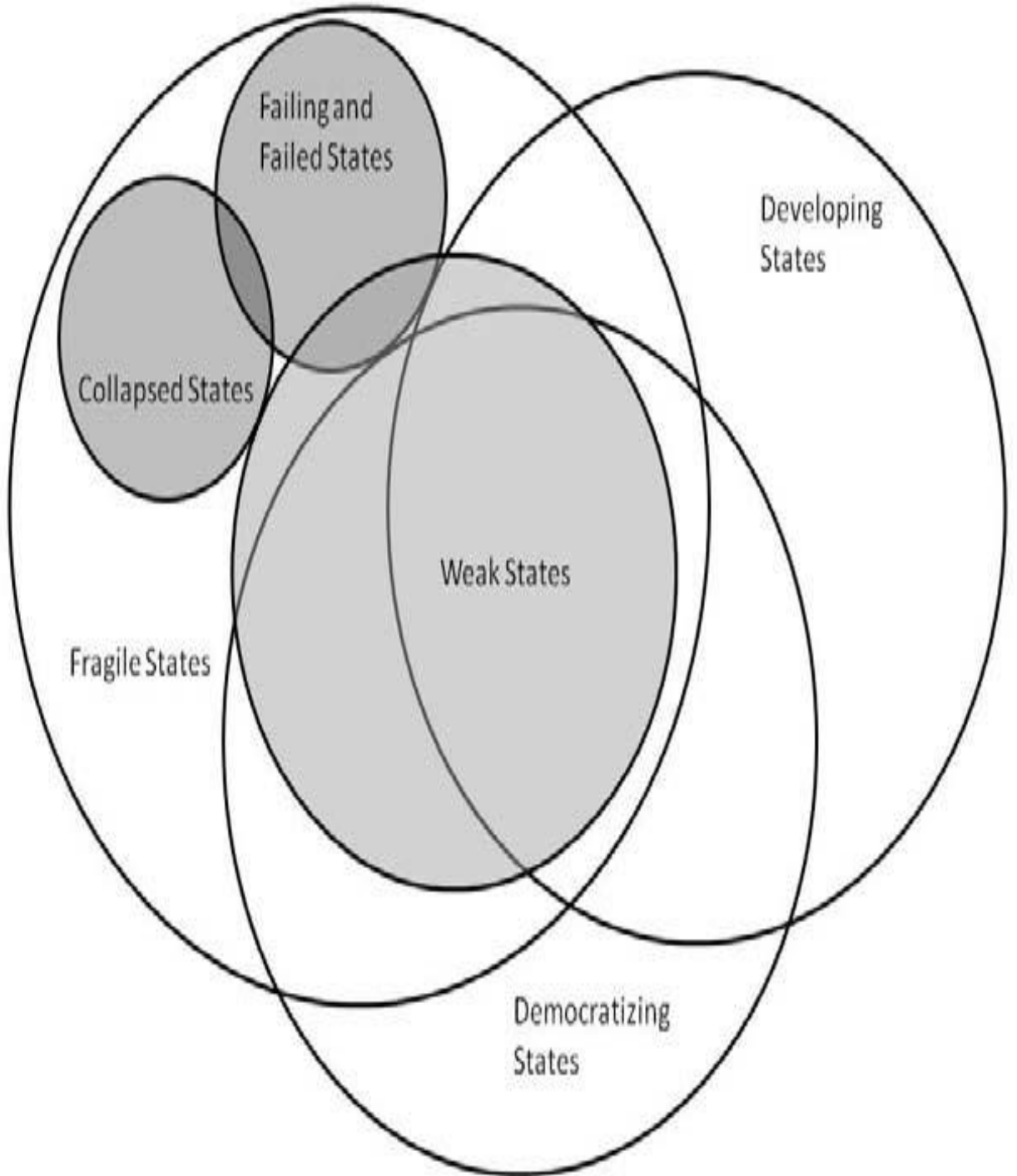
1.1.6. Kırılğan Ülke Endeksi Raporunda Lübnan'ın Durumu

2019 yılı Kırılğan Ülke Endeksi Raporuna göre, Lübnan'ın kırılğanlığı 85 puan ile “Yüksek Uyarı” kategorisindedir.

Bu kategoride yer almasının sebebi olarak, uzun yıllar iç savaşa maruz kalmış olmasının etkisinin büyük olduğu belirtilmektedir. Ayrıca, Suriye’de yaşanan savaştan kaçan mültecilerin ülkedeki durumu kötüleştirdiği, hatta ülkede bir mülteci krizinin yaşanmasına sebebiyet verdiği ifade edilmektedir. Ülkede yaşanan mülteci krizinin sosyal ve ekonomik etkilerinin yanı sıra; ülkenin güvenlik açısından zayıfladığı, hukukun üstünlüğü normunun zarar gördüğü kaydedilmektedir. Bahse konu açıklamaya göre ayrıca; Suriye-Lübnan sınırı mülteci akınının yanı sıra ülkedeki insan ve silah kaçakçılığındaki artışın da ana arteri haline gelmiştir. Lübnan ordusu ile Suriye’den gelen direnişçiler arasında yaşanan çatışmalar devletin sınır güvenliğini önemli ölçüde tahribata uğratmıştır. Ayrıca, ülkede bulunan çoklu etnik yapıdan mütevellit, iç siyasette uzlaşının sağlanması kolay kolay gerçekleşmemektedir. Bu sebeple, Cumhurbaşkanı üzerinde uzlaşa sağlanamaması, hükümetin kurulamaması vs. gibi sebepler ülkedeki kırılğanlığın yüksek uyarı kategorisinde yer almasına zemin hazırlamaktadır.²¹

²¹Bariş Fonu Açıklaması için bknz. <https://fundforpeace.org/2015/06/17/total-scores-are-not-all-that-they-seem-the-cases-of-iran-lebanon-and-russia/>, Erişim: 15.02.2020

1.2. Akademik Çalışmalar Kapsamındaki Devlet Kırılganlığı Tanımlamaları

Şekil 2. Kırılganlık Merkezinde Tanımlamalar²²

22 Ingo Tauschweizer, "Failed States and Fragile Societies: A New World Disorder?", Ohio University Press, 2014, s.4

Yukarıdaki şekilde görüleceği üzere, kırılabilirlik demokratik ve gelişmekte olan ülkelerde de görülebileceği üzere, kırılabilirlik; zayıf, başarısız ve çökmüş devletleri de doğal olarak içine alabilecek bir kavram olarak tanımlanmaktadır. Kırılabilirlik derecesinde artış ortaya çıkmasına bağlı olarak ülkenin çökmüş ya da başarısız devlete dönüşme riski bulunmaktadır.

Her devletin kırılabilirlik nedeni kendine özgüdür. Devletlerin hepsi aynı nedenden dolayı kırılabilir değildir, mesela bazı devletlerin kırılabilir olmasının sebebi devletin meşruiyetini sağlayamaması iken, bazılarının ise siyasi ve ekonomik nedenler kaynaklı olabilmektedir. Bu nedenle kırılabilir kategorisinde değerlendirilebilecek her bir ülkenin kendine özgü nedenleri vardır.

1.2.1. Devletin İşlevi

Devletleri kategorilere ayırırken bakılan temel kıstaslar otorite, meşruiyet ve kapasite olarak sıralanmaktadır.²³ Ancak, bunların sadece uyarıcı göstergeler olduğunu ve her üç kıstas da kötüye gitse de bir devletin başarısız devlete dönüşmesinin kesin olmayacağı hususunun altını çizmekte fayda olacaktır. Zira bir devlet zayıf olma statüsünü koruyabilir ya da alacağı önlemler ile güçlenebilir.²⁴

23 Peter Tikuisis, David Carment, “Categorization of States Beyond Strong and Weak”, **International Journal of Security and Development**, 2017, s.1-23

24 Robert Rotberg, “**State Failure and State Weakness in a Time of Terror**”, Washington, D.C.: Brookings Institution Press, 2003, s.2

1.2.1.1. Otorite

Otorite kapsamında devletin güvenlik fonksiyonu ön plana çıkmaktadır. Bu kapsamda, meşru güç yetkisini elinde bulunduran devletin topraklarını kontrol altında tutması, iç ve dış tehditlere karşı vatandaşlarının güvenliğini sağlaması önemlidir.²⁵

Hem halk üstünde hem de toprakları üstünde kontrolün kaybedilmesi otorite anlamında devletin büyük bir sıkıntı yaşadığı anlamına gelmektedir. Soğuk Savaştan bu yana şiddetin odağında yer alan devletler genelde kırılgan olanlardır. Şiddet ise çoğu zaman terörizm, iç savaş veya uluslararası anlaşmazlık sebebi ile vuku bulmaktadır. Bu kapsamda, otoritesini kaybetmiş bir devlet iç düzeni sağlayamayacağı gibi dış tehditleri de bertaraf edemeyecek haldedir. Devlet otoritesinin sağlanması çerçevesinde, halk için bağlayıcı yargı kuralları oluşturulur, egemen toprakları kapsamında zorlayıcı kuvvet kullanılabilir, ana kamu hizmetleri sağlanır ve halk için güvenlik sağlanır. İç veya dış tehditler sebebi ile otoritesini yitiren devletler ise; topraklarının tamamında kontrolü sağlayamaz duruma gelmiştir. Bazı durumlarda, devlet dışı aktörler ve militan gruplar ya da suç örgütleri otoriteyi alır. Otorite kaybında sınır kontrolleri aksar ve yasadışı insan girişi veya kaçakçılık gerçekleşir. Temel devlet hizmetleri çok sınırlı verilir veya özelleşir. Bu nedenle yolsuzluk ve suç oranı artar.²⁶

25 Kathrin Höckel, “Beyond Beirut: Why Reconstruction in Lebanon Didn’t Contribute to State Making and Stability”, **London School of Economics and Political Science**, 2007, s.4

26 Ingo Trauschweizer, “**Failed States and Fragile Societies: A New World Disorder?**”, Ohio University Press, 2014, s.6

1.2.1.2. Meşruiyet

Devletin etkin yönetim sergileyebilmesi için meşru kabul edilmesi gereklidir. Meşruiyet sorunu yaşayan kırılgan devletler genelde halkı ile problem yaşayan devletlerdir. Meşruiyet, toplumun üst devlet kimliğini kabullenmesi açısından önemli bir parametredir.²⁷

Devlet meşruiyetini sağlayabilmek için siyasi görevlerini tam olarak yerine getirebilmelidir. Görevlerini tam ve yeterli şekilde yerine getiren bir devletin halkı ile çekişme yaşanması düşük bir ihtimaldir.

Bu kapsamda, devletin meşruiyetini sağladığı ana alan seçimlerdir. Meşruiyet kapsamında adil ve düzenli seçimlerin yapılması önemlidir. Bu çerçevede, gerekli olan bağımsız yargı gücü, istikrarlı siyasi kurumlar, şeffaflığın sağlanması, demokratik sistem ve etkili yönetim önem taşımaktadır.²⁸

Toplumu parçalı bir yapıya sahip olan devletler genelde devlete sadakat göstermek yerine kendi etnik kimlik veya topluluğuna sadık olurlar. Bu kapsamda yer alan devletlerde meşruiyet sorunu devletin otoritesini de sarsmaya başlamaktadır.

1.2.1.3. Kapasite

Kapasite ile kast edilen halka sağlanan sağlık, eğitim, altyapı vs. gibi insani kalkınma kapasitesi ve diğer boyutu ile ülkenin ekonomisidir. Aslında kapasite, devletin

²⁷ **Ibid.**

²⁸ Eli Berman, “Do Fair Elections Enhance Government Legitimacy? Experimental Evidence From Afghanistan”, UC San Diego, 2012, s.2

kaynaklarının verim sağlayacak amaçlar doğrultusunda kullanılmasını ifade etmektedir. Kapasite kapsamında devletin kaynakları önem kazanmaktadır, örneğin yeterince kaynağı bulunmayan bir ülkenin doğal afet, kıtlık ya da mülteci akını gibi ani gelişen olaylar karşısında kapasitesi yetersiz kalabilir. Bu kapsamda, kişi başı milli gelir, eğitim, sağlık, gibi etkenler önem kazanmakta²⁹ olup, refah dağılımının eşit şekilde sağlanması, özellikle eşit eğitim ve sağlık hizmetlerinin sağlanması önemlidir.³⁰

Tablo 1. Devletin Üç İşlevi Kapsamında Devlet Toplum İlişkisi³¹

	Devlet	Toplum	İlişki Biçimi
Otorite	×		Şiddetin Kontrolü ve Güvenliğin Sağlanması
Kapasite	×		Hizmet Sağlama, Refah Dağıtma
Meşruiyet		×	Yönetimi Kabul Etme (Devletin Siyasi Görevlerini Yerine Getirmesi Karşılığında)

29 Ingo Tauschweizer, “Failed States and Fragile Societies: A New World Disorder?”, Ohio University Press, 2014, s.6

30 Kathrin Höckel, “Beyond Beirut: Why Reconstruction in Lebanon Didn’t Contrubute to State Making and Stability”, **London School of Economics and Political Science**, 2007, s.4

31 Merle Kreibbaum, State Fragility: Towards a Multidimensional Empirical Typology, **German Development Institute**, Sayı:3, 2012, s.7

1.2.2. Devlet Kategorileri ve Özellikleri

1.2.2.1. Başarısız Devlet

Vatandaşlarının güvenliği sağlamak ve ülke sınırları içinde emniyette hissetmelerini sağlamak devletin temel görevidir. Çoğu başarısız devlette, devletin ordusu silahlı gruplarla çatışmak durumunda kalmıştır. Başarısız devlet kapsamındaki şiddet, genelde rejime veya hükümete yöneliktir.

Başarısız devlette toplumsal uyumsuzluk ve iç savaş çok yaygın olarak görülmektedir. Güçlü devletin aksine çatışmanın egemen olduğu bir ortamda başarısız devlet sınırlarını kontrol edemez ve topraklarının bir kısmı üzerinde otoritesini yitirebilir. Başarısız devlette, etnik ve toplumsal husumet ön planda yer aldığından ve toplumsal ayrışma derinleştiğinden bu durum halkın hükümete kin duymasına sebep olabilmektedir. Genel olarak, devletin sunduğu ekonomik fırsatlardan yönetici elit faydalanmaktadır. Bu tarz devletlerde çoğu zaman halkın ihtiyacı olmayan müteahhitlik projeleri düzenlenmekte, bu sayede bazı gruplara rant dağıtılabilir. Başarısız devletin diğer bir özelliği ise, suç oranının çok yüksek olmasıdır. Bunun bir sonucu olarak, devletin otoritesinin azaldığı ve devletin bu otoriteyi yeniden tesis etmek için halka baskı uyguladığı görülmektedir. Bu ülkelerde, suç oranının yükselmesi ile beraber kuralsızlık bir norm haline gelmiştir, silah ve uyuşturucu kaçakçılığı gibi suçlar artmıştır. Devletin güvenlik güçleri ise müdahalede bulunamayacak kadar felce uğramıştır. Başarısız devlette, kamu yararı halka çok kısıtlı olarak dağıtılır, çünkü kamu yararının büyük kısmı yönetici elit, savaşı grup liderleri ve devlet dışı aktörlere verilmektedir. Bu devlet modelinde, devletin kurumları zayıftır. Örneğin; vatandaşların yargıya güveni kalmamıştır; bürokrasi ise genelde işlemez haldedir. Benzer şekilde ordu işlevsiz hale gelmiş, sağlık ve eğitim tamamen özelleştirilmiştir. Altyapı, ulaşım gibi halkın ihtiyacı olan alanlara kaynak ayrılmamıştır,

ekonomik durum kötüleşmiştir. Kişi başı milli gelir ve ülke milli geliri düşmüş, enflasyon artmış, ekonomik güvenlik kalmamıştır; zira genelde bir grup kendi kişisel servetine servet katmıştır. Başarısız devletlerde, yer değiştirme, göç ve evsiz kalma gibi problemler yaygın olarak görülmektedir. Bu kategoride yer alan devlet meşruiyetini yitirmiş, devletin içindeki gruplar kontrolü ele geçirmiştir. Bu kapsamda, devlet belli bir gruba aitmiş gibi hareket edilmeye ve diğerleri dışlanmaya başlamıştır. Bu nedenle vatandaşlar etnik ve dini bağlarına yönelmiş, devlet üst kimliğini bir kenara bırakmıştır.³²

1.2.2.2. Çökmüş Devlet

Başarısız devletin aşırı bir biçimidir, tam anlamıyla bir otorite boşluğu mevcuttur.³³ Bu kategoride yer alan devlette kamu yararı ancak özel yollar ile temin edilmektedir ve otorite boşluğu mevcuttur. Çökme olduğunda genelde devlet dışı aktörler devreye girmekte ve tüm ülkeye hâkim olmaktadır. Bu kapsamda, devlet dışı aktörler kendi güvenlik sitemlerini kurmakta ve ticaret mekanizması, eğitim, sağlık sistemi vs. de oluşturup, kendi egemenlik haklarını ileri sürerek diğer devletler ile temasa dahi geçmekte idiler. Yani devletin içinde bir “yarı devlet” kurulmuştur, ama bu “yarı devlet” uluslararası çevrelerce tanınmamıştır. Silah ve uyuşturucu kaçakçılığı ise hat safhaya ulaşmıştır.³⁴

32 Robert Rotberg, “**State Failure and State Weakness in a Time of Terror**”, Washington, D.C.: Brookings Institution Press, 2003, s.5

33 “Weak, Failed and Collapsed States”, https://globalguerrillas.typepad.com/globalguerrillas/2004/05/failed_states.html, **Erişim Tarihi:** 20.09.2019

34 Robert Rotberg, “**State Failure and State Weakness in a Time of Terror**”, Washington, D.C.: Brookings Institution Press, 2003, s.5-10

1.2.2.3. Zayıf Devlet

Zayıf devlette kamu yararının etkin dağılımını engelleyen etnik ya da dini gerginlik mevcuttur.³⁵

Zayıf bir devlette devlet kurumları işleyebilir halledir, yönetiminin meşruluğu halk tarafından tanınmıştır. Zayıf devlette yaygın olarak kamu yararının vatandaşlara minimum düzeyde dağıtıldığı gözlemlenmektedir. Bu devlet modelinde, bazen güvenlik kapsamında zafiyetler, bazen bürokratik bazen de yargısal alanda tıkanmalar ortaya çıkabilmektedir. Ülke içinde şiddet görülebilmekte, ancak bu şiddet iç savaş şeklinde değildir. Bu kapsamda, devlet topraklarının büyük kısmında hala otoritesini korumaktadır. Devlet işleyişi belli düzeyde sürdürüldüğünden, devlet kamu yararını eksik de olsa dağıtmaya devam etmektedir. Zayıf bir devletin ekonomisi genelde iyi değildir, hatta bazen zayıf devlet olmasındaki tek neden ekonomik bile olabilmektedir. Yolsuzluk ise yaygın şekilde gözlemlenmektedir. Ayrıca, devlette zayıflık, etnik, dini farklılıklardan da kaynaklanabilmektedir. Zayıf olan bu devletler dış müdahaleler sonucunda başarısız devlet haline gelebilmektedir. Ancak şunun altını çizmekte fayda var ki, zayıf devletin başarısız devlete dönüşmesi kolay değildir, büyük ihmallerin yapıldığı bir süreç gerektirmektedir.³⁶

³⁵ “Weak, Failed and Collapsed States”,
https://globalguerrillas.typepad.com/globalguerrillas/2004/05/failed_states.html, Erişim Tarihi: 20.09.2019

³⁶ Robert Rotberg, “**State Failure and State Weakness in a Time of Terror**”, Washington, D.C.: Brookings Institution Press, 2003, s.5-10

1.2.2.4. Kırılgan Devlet

Her devletin belli ölçüde kırılganlıkları vardır. Demokratik ve kalkınma yolundaki ülkelerde de kırılganlık belli oranda gözlemlenebileceği gibi, zayıf, çökmüş ve başarısız devletler zaten kırılgan ülke kapsamında yer almaktadır.

Burada önemli olan kırılganlığın derecesidir. Kırılganlık başarısız ve çökmüş devletten farklı olarak idealize edilen devlet fonksiyonlarının hangi ölçüde yerine getirildiği ile alakalıdır. Bu yüzden kırılganlıkta o fonksiyonun ne kadarının yerine getirilip getirilmediğinin derecesi önemlidir.³⁷ Kırılganlığın şiddeti arttıkça ortaya zayıf, başarısız ve çökmüş devletler çıkmaktadır.

Özetle, kırılgan devlet aslında genel bir terimdir ve yukarıda açıklanan çökmüş, başarısız, zayıf devlet gibi kavramların kaynağını oluşturmaktadır.

37 Ingo Trauschweizer, “Failed States and Fragile Societies: A New World Disorder?”, Ohio University Press, 2014, s.5

II. BÖLÜM

1943 FRANSA’NIN LÜBNAN’DAN ÇEKİLMESİ, 1975’E GÖTÜREN GELİŞMELER VE 1975-1990 İÇ SAVAŞI

1.1943-1975 Arasında Lübnan için Önemli Olaylar

1.1. 1943 Ulusal Pakt

1.1.1.Fransız Mandası’nın Ulusal Pakta Giden Süreçteki Rolü

Birinci Dünya Savaşı sonrasında savaşın kazanan emperyalist devletlerinden biri olan Fransa, Ortadoğu’daki toprak paylaşımının belgesi olan Sykes Picot’a³⁸ uygun olarak Suriye ve Lübnan’ı mandası altına almıştır. Suriye ve Lübnan’ın Fransız mandası altındaki statüsü 24 Temmuz 1922’de Milletler Cemiyeti tarafından resmi olarak onaylanmıştır.³⁹

Fransa’nın bölgede attığı ilk adım, mandası altındaki Suriye’den Sur, Sayda ve Trablusşam ile Beka Vadisi’ni alarak Lübnan topraklarına katmak ve 1920’de Büyük Lübnan’ı ilan etmek olmuştur. Fransızların bu hamlesinin ana maksadı Marunîlerin büyük bir Suriye devleti içinde kalmalarını engellemek ve siyasi, ekonomik güçlerini korumaktır. Bunun yanı sıra topraklarını genişleterek Lübnan Devleti’nin ekonomik kaynaklarını arttırmayı hedeflemiştir. Ayrıca, eklemlenen topraklar ile Müslüman nüfus,

38 Sykes Picot Alaşması İngiltere ve Fransa arasında Osmanlı İmparatorluğu’nun Anadolu ve Ortadoğu’daki paylaşımını ele alan gizli bir anlaşmadır (İmza tarihi 16 Mayıs 1916).

39 Yusuf Kodaz, “Bağımsız Suriye İçin Atılan İlk Adım: Fransa – Suriye Anlaşması ve Türk Kamuoyu (9 Eylül 1936)” **TAD**, C.35, Sayı.59, 2016, s.213-237

Marunî çoğunluğa rakamsal olarak yaklaşmıştır. Dolayısıyla tam da planlandığı gibi Marunîlerin artık Fransız desteğine ihtiyaçları daimi hale gelmiştir.⁴⁰

Ayrıca, Hristiyan nüfusun çoğunlukta olduğu Lübnan'a kıyı kesimdeki Müslüman nüfusun dâhil edilmesi ile Lübnan'ın demografik yapısı daha da karmaşık bir hale gelmiş olup, ülkenin siyasi ve toplumsal yapısındaki kırılganlık artmıştır.

Yeni kurulan Büyük Lübnan'da tüm önemli kurum ve bürokratik makamların başına Fransızların desteği ile Marunîler getirilmiştir. Bu durum güç dağılımında Marunîler lehine bir denge oluşmasına neden olarak, Müslüman halkta rahatsızlığa sebep olmuştur.⁴¹

Fransa ise, pratikte Marunîleri destekleyen bir politika uygularken, resmi olarak tüm mezhepleri temsil ettiği iddiasında olan 1926 Anayasası'nı hazırlamış, ayrıca İstişare Konseyi ve başkanlığının bir Marunî tarafından yapıldığı Temsilciler Meclisini kurmuştur. Fransız mandası kapsamında kurulan Fransız Yüksek Komiserinin dış ilişkileri yürütme, meclisi feshetme ve anayasayı askıya alma gibi önemli yetkileri bulunmakta idi. Bu yetkinin uygulaması 1932 yılına gelindiğinde görülmüştür. 1932 yılı seçimlerinde Cumhurbaşkanlığı için tek aday olarak Müslüman Muhammed El-Cisr'in⁴² kalması üzerine, ülke yönetiminin Müslümanlara geçişini önlemek için Fransız Yüksek Komiserliği meclisi feshetmiş ve anayasayı askıya almıştır. Fransa, halktan gelen yoğun

40 William L. Cleveland, **Modern Ortadoğu Tarihi**, Agora Kitaplığı, İstanbul, 2008, s. 251

41 Farid El -Khazen , "The Communal Pact of National Identities: The Making and Politics of the 1943 National Pact" **Centre for Labanese Studies**, 1991,s.24

42 1927 yılında Meclis Başkanlığı yapmıştır, aynı yıl hem Cumhurbaşkanı hem de Başbakan Hristiyanlardan seçilmiştir.

tepkiler nedeni ile 1934 yılında anayasayı sınırlı bir şekilde tekrar yürürlüğe koymuş ve ülkede seçimlerin gerçekleşmesi mümkün olmuştur.⁴³

Seçimler sonrası mecliste özgür Lübnan için müzakerelerin başlatılması muhalefet (özellikle Müslüman kesim) çevrelerince gündemde tutulmakta idi. Marunî kesimin Fransa'dan daha çok hak talep etmesine karşın taleplerinin karşılığını bulamaması ve Müslüman kesimin Arap birliğinden önce iç birlikteliğin sağlanması yönündeki tutumlarının bir sonucu olarak bağımsız Lübnan fikri Hristiyan ve Müslüman gruplar arasında yaygınlaşmıştır.⁴⁴

Uluslararası atmosferde ikinci dünya savaşının arifesi yaşandığından, 1936 yılında Hitler etkisinin yarattığı tehdit ortamı tüm Avrupa'da derinden hissedilmekte idi. Tüm bu etkenler bir araya geldiğinde Fransa, 1936 tarihinde üç yıllık bir dönem içerisinde mandası altında bulunan Lübnan ve Suriye'ye bağımsızlık vereceğine ilişkin birer anlaşma imzalamıştır.⁴⁵ Öte yandan, anlaşmanın imzalanmasına rağmen Fransız Parlamentosu anlaşmayı onaylamamış, 1939 yılında İkinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesi ile birlikte Fransa, Meclisi feshedip anayasayı askıya alma yetkisini tekrar kullanmıştır.

Fransa'nın bu tutumuna karşı Lübnan'daki farklı dini ve siyasi gruplar güçlerini birleştirme çabası içine girmiştir. Bu kapsamda, 1942 yılı Haziran ayında Marunî Lider Bachara Al-Khoury, Mısır Başbakanı Nahhas Paşa ve Suriye Cumhurbaşkanı Jamil

43 Ekrem Buğra Ekinci, "Lübnan'ın Esas Teşkilat Tarihçesi" **Amme İdare Dergisi**, c.31, Sayı:3, 1998, s. 24

44 Süleyman Elik, "Konvansiyonel Demokratik Siyasal Sistemin Açmazları" **Akademik Ortadoğu**, C.10, Sayı:2, 2016, s.38-39

45 Yusuf Kodaz, "Bağımsız Suriye İçin Atılan İlk Adım: Fransa – Suriye Anlaşması ve Türk Kamuoyu (9 Eylül 1936)" **TAD**, C.35, Sayı.59, 2016, s.215

Mardam ile bir araya gelerek Ulusal Pakt diye anılan bir mekanizmayı ortaya atmışlardır. Bu toplantı ile Marunî Al-Khoury, Sünni kesimden Riad Al Soul ile uzlaşı sağlamıştır.

Fransa'nın resmi olarak bağımsızlık vermesine rağmen pratikte manda rejimini sürdürmesinin yarattığı durumun yanı sıra Al Khoury ve Al Soul'un hapse atılması ile yeni krizler ortaya çıkmıştır. İç ve dış baskılara daha fazla dayanamayan Fransa, Lübnan'ın halihazırda bağımsızlık günü olan 22 Kasım 1943 tarihinde Al Khoury ve Al Soul'u serbest bırakmıştır. Serbest kalan Maruni Cumhurbaşkanı Al-Khoury ve Müslüman (Sünni) Başbakan Riyad Al-Soul Ulusal Paktı 1943 yılında ilan etmiştir.⁴⁶

Aslında Fransız Manda yönetimine bir son vermek ve bağımsız bir ülke olma isteği Hristiyan ve Müslüman grupları tek devlet için uzlaşi zeminine çekmiş ve bu durum Ulusal Paktın ilan edilmesi ile uygulamaya konulmuştur. Lübnan'ın ulusal kimliği için daha iyi bir alternatif mevcut olmadığı için o dönemin koşulları içinde ulusal pakt ortaya çıkmış en iyi çözümdür.

1.1.2.Ulusal Paktın Kapsamı

Ulusal Pakt, ülkedeki farklı dini grupların liderleri arasında yazılı olmayan bir sözleşme niteliğini taşımaktadır. Cumhurbaşkanı Marunî Bişara Al-Khoury ve başbakan Sünni Müslüman Riyad Al-Soul tarafından sözlü olarak deklare edilmiş ve yürürlüğe girmiştir. Bundan böyle Ulusal Pakt ülkenin yazılı olmayan anayasası olmuştur.

46 “Independence Day in Lebanon in 2020”, <https://www.officeholidays.com/holidays/lebanon/lebanon-independence-day>, **Erişim Tarihi:** 18.09.2019

Ulusal Pakta göre, Lübnan tam bağımsız ve egemen bir devlet olacaktır. Ulusal Pakt ülkede demokrasinin tam olarak uygulanmasını öngörmüştür. Ulusal Pakt kapsamında, ülke hakkındaki önemli kararlar tek bir mezhep tarafından alınamayacak, bütün grupların uzlaşısı gerçekleşikten sonra verilen kararlar hayata geçirilebilecektir.⁴⁷ Yani, her grup diğer bir grubun politikasını veto etme yetkisini haiz olmuştur.⁴⁸ Kendi içerisinde bir nevi gaz-fren dengesi getiren bu durum, kuvvetler ayrılığı ilkesinin mezhepsel yorumlanması olarak görülebilir.

Ulusal pakta göre, Lübnan tarafsız, bağımsız, egemen ve Arap kimliği bulunan bir ülkedir. Ulusal Pakt kapsamında Lübnan, Suriye ve Arap dünyası ile özel bağ kurmayacak, aynı şekilde batı ve Fransa'ya karşı da aynı tutum sergilenecektir.⁴⁹

Ulusal Pakt, siyasi temsili tüm grupların isteklerini yansıtmaları için mezhepler temelinde şekillendirmiştir. Buna göre, Lübnan Cumhurbaşkanının Marunî, Başbakanın Sünni ve Meclis Başkanının Şii olması kararlaştırılmıştır. Ayrıca, mecliste ve kamuda temsil oranları 1932 yılı nüfus sayımı esas alınarak belirlenmiştir. O dönemde Hristiyan nüfus Müslüman nüfustan fazla olduğu için Hristiyanlar ile Müslümanlar arasında temsil hakkı 6/5 oranında Hristiyanlar lehine olmuştur.⁵⁰

Ulusal Pakt ile Cumhurbaşkanlığı Makamına yürütme yetkisi mutlak şekilde verilmiş olup, bu makamın kararları meclis tarafından sorgulanamazken, Başbakan'ın meclise hesap verme yükümlülüğü bulunmaktadır. Zamanla, buna benzer bir güç dengesi

47 Süleyman Elik, "Konvansiyonel Demokratik Siyasal Sistemin Açmazları" **Akademik Ortadoğu**, C.10, Sayı:2, 2016, s.40

48 Ümit Çelik, "İç Çatışmalar ve Dış Müdahaleler Arasında Lübnan", **History Studies**, Sayı:4, 2012, s.130

49 Hassan Krayem, "The Labanese Civil War and The Taif Agreement", <http://ddc.aub.edu.lb/projects/pspa/conflict-resolution.html> , **Erişim Tarihi:** 22.10.2019

50 Süleyman Elik, "Lübnan Konsosiyonel Demokratik Siyasal Sisteminin Açmazları ve Başarısızlığı", **Akademik Ortadoğu**, Cilt 10, Sayı 2, 2016, S.38-39.

hükümet bürokrasisi ve Lübnan ordusu, Merkez Bankası başkanlığı, Yargıtay Başkanlığı, İstihbarat Genel Müdürlüğü vs.de de uygulanmıştır. ⁵¹

Bu paktın misyonu Lübnan'ı sadece bağımsız bir devlet haline getirmek değil, aynı zamanda bir yandan Hristiyanların Arap-İslam devleti içinde asimile olma korkusunu giderirken bir yandan da Lübnan'ın Arap kimliğini korumaktır. Böylece yeni düzenlemenin hem Hristiyan kesimi hem de Arap kesimi memnun etmesi planlanmıştır.⁵²

Söz konusu pakt aynı zamanda İkinci Dünya Savaşı'nın karmaşasında ilan edildiği için emperyal güçlerin ve Suriye ile Mısır'daki Arap liderlerin kendi iç siyasetine ve istikrarına yöneldiği bir döneme denk gelmiştir. Bu nedenle Pakt uluslararası konjonktürde kolayca kabul görmüş olup, Lübnan'daki mezhepsel yönetim tam anlamıyla meşrulaştırılmıştır.⁵³

Meşru ve bağımsız bir devlet olarak Lübnan, 1945 yılında Birleşmiş Milletler (BM) ve Arap Birliği'ne üye olmuştur. Lübnan'ın Arap Birliği'ne üye oluşu artık ülkenin Arap kimliğinin de bir parçası haline geldiğini göstermektedir. Fransa ise bu ülkeden birliklerini ancak 1946 yılında tasfiye etmiştir.⁵⁴

51 Hassan Krayem, "The Labanese Civil War and The Taif Agreement", <http://ddc.aub.edu.lb/projects/pspa/conflict-resolution.html> , **Erişim Tarihi:** 22.10.2019

52 William L. Cleveland, **Modern Ortadoğu Tarihi**, Agora Kitaplığı, İstanbul, 2008, s. 256

53 Farid El -Khazen , "The Communal Pact of National Identities: The Making and Politics of the 1943 National Pact" **Centre for Labanese Studies**, 1991,s.4

54 "Independence Day in Lebanon in 2020", <https://www.officeholidays.com/holidays/lebanon/lebanon-independence-day>, **Erişim Tarihi:** 18.09.2019

1.2.Arap -İsrail Savaşları

İkinci Dünya Savaşı'nın neden olduğu yıkım nedeni ile ekonomik bir çöküntü içinde olan İngiltere, Filistin bölgesindeki Arap-Yahudi sorunu sebebi oluşan şiddet olaylarını BM platformuna taşımıştır. Bu kapsamda, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 181 sayılı kararı ile Filistin'in Arap ve Yahudi Devletleri olarak ikiye bölünmesine ve Kudüs'ün uluslararası rejim tarafından yönetilen ayrı bir yapı olmasına karar verilmiştir.⁵⁵ ABD ise İsrail'i aynı gün tanımıştır.⁵⁶

Söz konusu karar Arap ülkeleri tarafından reddedilmiş ve Araplar ile Yahudiler arasındaki çatışmalar alevlenmiştir. İngiltere'nin Filistin'den manda yönetimini çektiği tarih olan 14 Mayıs 1948'te İsrail Devleti kuruluşunu ilan etmiştir. Bunun üzerine Mısır, Ürdün, Lübnan, Irak, Suriye ve Suudi Arabistan birleşerek İsrail'e karşı savaş açmıştır.⁵⁷

Savaşta yer alan Lübnan, ülkenin güneyinin İsrail tarafından işgal edilmesi nedeni ile saldırıdan ziyade savunma halinde kalmıştır. 1949 yılında Lübnan ile İsrail arasında imzalanan Ateşkes Anlaşması ile 1923 yılında Lübnan'ın Fransız, Filistin'in de İngiliz mandası altında iken sahip oldukları eski sınırlar üzerinde tekrar uzlaşıya varılmıştır.⁵⁸

Filistin ile doğrudan sınırı bulunan Lübnan'ı, İsrail'in kuruluşu doğrudan etkilemiştir. Özellikle Filistinlilerin yurtlarından edilerek Lübnan dâhil komşu ülkelere göçmeleri bölgede mülteci sorununun oluşmasına neden olmuştur. Dini temeller kapsamında bir

55 BM 181 Sayılı Karar için Bkz. [https://undocs.org/A/RES/181\(II\)](https://undocs.org/A/RES/181(II)), **Erişim Tarihi:** 18.09.2019

56 Martin Kramer, "Who Saved Israel in 1947?" **Mosaic Dergisi**, 2017, s.1

57 "Israel's War of Independence", <https://mfa.gov.il/mfa/aboutisrael/history/pages/israels%20war%20of%20independence%20-%201947%20-%201949.aspx>, **Erişim Tarihi:** 18.09.2019

58 Elizabeth Picard, Alexander Ramsbotham. "Reconciliation, Reform and Resilience: Positive Peace for Lebanon" **Hahls Archives**, 2012. s.76

yönetim sistemini benimsemiş olan Lübnan için demografik oluşum hayati değer taşıırken, ülkeye gelen mülteciler demografik yapıyı etkilemeleri ile ülkede huzursuzluğa neden olmuştur.

BM kayıtlarına göre savaş sonrasında 104 bin Filistinli Lübnan'a gitmiştir. 1948 ile 1978 yılları arasında 40 bin Filistinli mülteci Lübnan vatandaşlığı almıştır. Filistinlilerin Lübnan'daki varlığı ülkedeki Müslüman Hristiyan nüfus dengesini etkilediğinden Müslüman kesim tarafından desteklenirken, Hristiyan kesim tarafından desteklenmemiştir. Bu nedenle Filistinliler ülkede siyasi olarak bir nevi karantina altına alınmış ve ülkelerine geri dönmeme korkusu ile istihdam edilmelerine sıcak bakılmamıştır.⁵⁹ Bu gibi nedenlerle Filistinli mültecilerin ülkede huzur bulamaması toplumsal gerginliği iyice artırmıştır.

1967 yılına gelindiğinde ise, İsrail ve Arap Devletleri (Mısır, Ürdün ve Suriye) arasında 6 Gün Savaşları yaşanmıştır. Altı Gün Savaşı'ndan sonra Ürdün yaklaşık bir milyon Filistinli mülteciye ev sahipliği yapmak zorunda kalmıştır. Ancak, 1970 yılına gelindiğinde Ürdün askerleri ve Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ) arasında iç savaş başlamış, bu savaşta Suriye FKÖ'den yana saf tutmuştur. Bu olaylar tarihte "Kara Eylül Olayları" olarak bilinmektedir. Kara Eylül olayları sonucunda Filistinliler Suriye ve Lübnan'a kaçmıştır.⁶⁰

Lübnan bu nedenle 6 Gün Savaşına katılmamış bir devlet olmasına rağmen savaşın sonuçlarından en çok etkilenen ülkelerden birisi olmuştur. Ürdün'den 1970 Eylül ayında

59 Michael Hudson, "Palestinians and Lebanon: The Common Story" **Journal of Refugee Studies**, Sayı. 10, No:3, 1997, S. 248

60 Barbara Gallets, "Black September and Identity Construction in Jordan", **Journal of Georgetown University**, USA, 2015, s.4

kanlı bir saldırı ile çıkartılan FKÖ, üs olarak Lübnan'ı seçerek, burada güçlü bir yapılanma kurmuştur. Lübnan'daki kamplarda binlerce FKÖ militanı eğitim görmüştür.

1973 yılına gelindiğinde ise Arap Devletleri (Mısır ve Suriye) ile İsrail arasında Yom-Kippur Savaşı yaşanmıştır. Üssü artık Lübnan'da bulunan FKÖ ve Lübnan bu savaşa girmese dahi İsrail sınırında yaşanan çatışmalar nedeniyle Lübnan-İsrail ilişkilerinde bir gerginlik meydana gelmiştir.

Yani, Lübnan'da bulunan Filistinli mültecilerin ülke demografisinde oynadığı rol ile arttırdığı kutuplaşmanın yanı sıra, Kara Eylül hadisesinden sonra aktif olarak Lübnan'da faaliyet gösteren FKÖ, İsrail ile ilişkilerin daimi olarak gergin olmasına ve Lübnan'ın sürekli savaş tehdidi altında yaşamasına neden olmuştur.

1.3.1958 Lübnan Siyasi Krizi

26 Temmuz 1956 tarihinde Mısır Devlet Başkanı Cemal Abdul Nasır'ın Süveyş Kanalını millileştirdiğini açıklaması üzerine, İngiltere ve Fransa Mısır'a karşı savaş ilan etmiştir. Lübnan Meclisi, İngiltere ve Fransa ile diplomatik ilişkilerin kesilip kesilmemesi konusunda ikiye ayrılmıştır. Müslüman üyeler diplomatik ilişkilerin kesilmesinden yana olurken, Hristiyan üyeler Fransa ve İngiltere ile ilişkilerin devamını istemiştir. Dönemin Hristiyan Cumhurbaşkanı Chamoun ise İngiltere ve Fransa ile ilişkileri devam ettirmesi nedeni ile ülkedeki Müslüman halkın tepkisini üzerinde toplamıştır.⁶¹

Süveyş krizi neticesinde ilan edilen ateşkes ile bölgeden çekilen İngiltere'nin yerine ABD yerleşmeye başlamıştır. ABD bölgeye girerken İngiltere'den doğan boşluğun Sovyetler

61 Karol Sorby, "Lebanon : The Crisis of 1958" Asian and African Studies,9, 2000,Slovakia, s.81-92

Birliğı tarafından doldurulacağını ileri sürmüştür. Bunun bir sonucu olarak Ocak 1957'de temeli Ortadoğu'da komünizmi önlemek olan Eisenhower doktrinini ilan etmiştir.⁶² Bu kapsamda, Amerikan Başkanı Eisenhower komünist yayılmacılığının engellenmesi için Ortadoğu ülkelerine her türlü ekonomik ve askeri yardımda bulunacağını taahhüt etmiştir.⁶³

Bölgede, Sovyet yayılmacılığına karşı oluşturulan Bağdat Paktı ile yalnızlığa itilmeye çalışılan Nasır ise, Eisenhower Doktrinini reddeden ilk Arap lider olmuştur. Bu çıkışı ile Müslümanlar arasındaki popülaritesini artıran Nasır, bölgedeki nüfuzunu 1958 yılında Mısır ve Suriye'nin bir araya gelmesi ile oluşturulan Birleşik Arap Cumhuriyeti'ni (BAC) ilan ederek perçinlemiştir. İsrail'in kuruluşu ile bölgede artan batı karşıtlığının yanında Nasır Süveyş Kanalı'nın millileştirmesi ile Arap Liderliği rolünü pekiştirmiştir. Böyle bir dönemde Lübnan'daki Müslümanlar da Nasır'ın popülaritesinden oldukça etkilenmiş olup, Nasır'ı desteklemişlerdir. Lübnan Cumhurbaşkanı Chamoun ise, Müslüman halktan gelen istifa çağrısına rağmen görev süresini tamamlamayı hatta ikinci kez seçilmeye izin vermeyen Lübnan yasalarını revize etmeyi gündeme getirerek Müslüman halkta Ulusal Paktın kendi çıkarlarına göre değiştirildiği yönünde huzursuzluk uyandırmıştır. Lübnan Cumhurbaşkanı'nın BAC'ı tanımayacağı yönündeki açıklaması ise Müslüman halktaki gerginliği iyice tırmandırmıştır. Chamoun'a göre ise ülkede artan protesto ve ayaklanmaların sebebi, BAC tarafından halka yapılan hem siyasi hem de mühimmat anlamında destekten kaynaklanmakta idi. Chamoun, ülkede Müslüman ve Hristiyanlar arasında yaşanan çatışmaları sakinleştirmek için ikinci dönem Cumhurbaşkanı olmayacağını açıklamıştır. Akabinde ise, BAC'ın iç işlerine karıştığı ve Batı destekli

62 Sabit Duman, "Ortadoğu Krizleri ve Türkiye", **Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, Sayı-35-36, 2005, Ankara,s.327

63 Eisenhower Doktrini için bkz. <https://www.britannica.com/event/Eisenhower-Doctrine>, **Erişim Tarihi:** 20.09.2019

hükümeti devirerek yerine Sovyet yanlısı bir hükümetin getirileceği gerekçesi ile Birleşmiş Milletlere (BM) başvurmuştur ve aynı zamanda Eisenhower Doktrini kapsamında ABD'den askeri yardım talep etmiştir. ABD, BM çözümünden önce Lübnan'a askeri müdahalede bulunmak istememiştir. Zira bölgeye gönderilen BM gözlemci ekibinde (UNIGOL) Lübnan'daki durumu dış müdahalelerden ziyade Chamoun'un tekrar seçilmek istemesinin yarattığı yönünde bir kanaatleri bulunmakta idi.

⁶⁴ Ancak, 1958 Temmuzunda Irak'ta Batı yanlısı Haşimi Krallığını sona erdiren ihtilal karşısında ABD tutumunu değiştirerek Amerikan 6. Filosu ile Lübnan'a asker çıkarmıştır.

Chamoun'un 6. Filoyu çağırmasındaki ana neden BAC tehdidi olmuştur. Chouman'a göre BAC Lübnan'ın iç işlerine müdahalede bulunmakta idi ve BAC'ın içinde yer almak isteyen Arap Milliyetçisi Müslüman gruplara karşı önlem olarak bu durum zaruri idi. Bu durumda, devletlerin BM Şartı'nın 51. maddesindeki "meşru müdafaa hakkı" doğrultusunda bireysel ya da kollektif olarak icra ettikleri kuvvet kullanımı ile BMGK'nin (Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi), BM Şartı'nın VII. Bölümü çerçevesinde uluslararası barış ve güvenliğe yönelik bir tehdit, saldırı veya barışın ihlali olduğunu tespit eden bir karar alarak zorlayıcı askeri tedbirlere karar vermesi hallerinden⁶⁵ biri olduğunu öne sürülerek Eisenhower hükümeti tarafından askeri müdahalede bulunulmuştur.

Ülkeye gerçekleştirilen ABD Müdahalesi Cumhurbaşkanı olarak Fuad Şibab'ın seçilmesi ile sonlandırılmıştır. Şibab, Başbakan olarak muhalif kesimden Reşit Kerami'yi atamıştır.⁶⁶ Böylece Lübnan'daki kriz sona erdirilmiştir. Lübnan bu dönemde hem Arap

⁶⁴ Karol Sorby, "Lebanon : The Crisis of 1958" **Asian and African Studies**, 9, 2000,Slovakia, s.84,86-88,96-103

⁶⁵ Gürçan Balık, "Anayasa'da "Milletlerarası Hukukun Meşru Saydığı Haller" Sorunu", **Uluslararası İlişkiler**, Cilt 12, Sayı 47, 2004, s. 47-71

⁶⁶ Karol Sorby, "Lebanon : The Crisis of 1958" **Asian and African Studies**,9, 2000,Slovakia, s.108

lkelerine hem de Batı'ya karşı mesafeli durmuştur. Bu dönemde Lbnanlılık kimliği vurgulanarak ekonomik kalkınma kapsamında sosyal ve ekonomik eşitsizliğin giderilmesine yönelinmiştir. şıbab ülkede en yoksul kesim olan şiilerin bulunduğu Güney Lübnan bölgelerini ekonomik olarak kalkındırmayı planlamış, Litani Nehri zerine Karun Barajı'nı inşa etmiş, Merkez Bankası'nı kurmuş ve Lübnan'ı Ortadoğu'nun finans üssü haline getirmiştir. şıbab'tan sonra iktidara 1964 yılında Charles Hilu gelmiş olup, şıbab'ın politikalarını sürdürmeye gayret etse de gerek 1965-1966 yılları arasında Lübnan'ın en büyük bankalarından birisi olan Intra Bank'ın iflas etmesi nedeni ile yaşanan finansal kriz⁶⁷, Arap İsrail gerginliğinin doruk noktasına ulaşması ve 1970 Kara Eylül ile FK'nn Lübnan'a yerleşmesi Hilu'nun görev süresinin kaos dolu bir ortamda geemesine neden olmuştur.

2.Lübnan İç Savaşının Nedenleri

2.1.Dini Grupların Yönetimdeki Payları, Sosyal ve Ekonomik Statüleri

Lübnan'da 1943 yılında Ulusal Pakt temelinde oluşturulan siyasal sistem 1932 yılında yapılan nüfus sayımına göre kurgulanmıştır. 1932 yılı nüfus sayımına göre 226.378 Maruni, 175.925 Sünni, 154.208 şii vardır. Toplamda Lübnan'da yaşayan Müslüman sayısı 383.180, Hristiyan sayısı ise 392.544 olarak kaydedilmiştir.⁶⁸ Müslüman nüfus, bu sayının kendileri lehine arttığı iddiasında olduğundan dolayı siyasi haklarında herhangi bir değişimin yaşanmamış olması nedeni ile rahatsızlık duyuyordu. 1958 krizi bu rahatsızlığın en somut göstergelerinden birisi olmuştur. Zira, 1958 krizi akabinde

67 Mehmet Daniş, **Lübnan'da Ulusun İnşası 1920-1975 Arası Dönemde Uluslaşma Süreci**, Marmara Üniversitesi, İstanbul, 2017, s. 81,83.

68 Said Himadeh, **Economic Organization of Syria**, American Press, Beirut, 1936, S. 408-409

parlamento dağılımında bir değişiklik olmamasına rağmen bürokratik atamalar 6'ya 6 oranına göre değiştirilerek ⁶⁹ bu eşitsiz durumdan kaynaklanan rahatsızlık bir nebze olsun azaltılmaya çalışılmıştır.

Müslümanlar, hâlihazırdaki Lübnan siyasetini yozlaşmış, istikrarsız, etkin olmayan ve sadece bir mezhep lehine olan (Marunî Hristiyanlar) bir sistem olduğunu vurgulayarak sistemin değişmesi gerektiğini ifade ediyorlardı. Zira, Müslümanların parlamento ve askeriyede daha büyük bir katılımlarının olmasının gerektiğini düşünüyorlardı. Bu kapsamda, milletvekili dağılımının eşit olmasının gerektiği, Başbakan ve Cumhurbaşkanının yetkilerinden kaynaklı Hristiyanlar lehine oluşan güç dengesinin daha eşit bir zemine oturtulması gerektiğini vurgulayarak, silahlı kuvvetlerde Hristiyan ağırlıklı olan emir komuta zincirinde Müslümanların da aktif bir şekilde yer alması hususunda isteklerini Meclise defaatle sunuyorlardı.

69 Joseph Chamie, "The Lebanese Civil War: An Investigation Into The Causes" **World Affairs**, Sayı. 139, No. 3, 1976, s. 171-188

Tablo 2. Lübnan Nüfusunun Ortalama Eğitim /Gelir/Meslek Grubu Tablosu (1971 yılı Ortalamaları)⁷⁰

	Katolik	Katolik Olmayan Hristiyan	Sünni	Şii	Dürzi	Toplam
Kadın Nüfusta Okula Gitmeyenlerin Ortalaması	29%	%20	%49	%70	%23	%40
Erkek Nüfusta Okula Gitmeyenlerin Ortalaması	%15	%13	%29	%31	%10	%21
Ortalama Aile Geliri (Lübnan Poundu)	7173	7112	5571	4532	6180	6247
Mesleklerin Nüfusa Göre Ortalama Dağılımı						
Profosyonel/Teknik	6	6	4	2	3	5
İşletmeci/Yönetici	17	21	16	13	20	17
Büro İşi	14	13	14	10	11	13
Ordu/Polis/Güvenlik	9	5	5	5	7	6
El Sanatları	20	24	22	15	27	21
Çiftçi	10	8	7	11	8	9
Seyyar Satıcı	0	1	3	4	1	1
İşçi	18	16	23	35	20	22
Diğer	6	7	6	5	4	6

Yukarıdaki tablodan da görüleceği üzere Hristiyanlar lehine oluşan siyasi denge, sosyal hayattaki düzene de sirayet etmiştir. Hristiyanlar, daha iyi eğitim alma şansına sahip olup, genelde saygın görevlere atanmıştır. Hristiyan nüfusun eğitim durumu Sünni ve Şii Müslümanlara göre daha yüksek olmuştur. Gelir dağılımında da Müslümanlar bu politikanın bir sonucu olarak dezavantajlı grup içinde yer almıştır. Örneğin, Katolik ve Katolik olmayan Hristiyan mezhebinin ortalama geliri Dürzilerinkinden %16, Sünni Müslümanlarınkinden %28, Şii Müslümanlarınkinden ise %58 oranında daha fazla idi. Yani, Hristiyan iki kişinin ortalama geliri Müslüman üç kişinin ortalama gelirinden daha fazla olmuştur.⁷¹ Bunu daha net ifade etmek gerekirse, Lübnan’da finans, hizmet ve arazi sahibi olma sektöründe ülke ekonomisi 30 aileden oluşan bir oligarşik sınıf tarafından kontrol edilmektedir. Ülkenin tarım ve sanayiye bağlı ekonomisi bu oligarşik sınıf tarafından kendi çıkarları doğrultusunda finans ve bankacılık merkezi olarak yeniden

⁷⁰ Ibid.

⁷¹ Ibid.

şekillendirilmiştir. Lübnan'daki serbest piyasa ekonomisinden en çok çıkar elde eden grup Marunîler olmuştur. Bu kesim devletin gücünün yalnızca kendi çıkarlarına hizmet etmesini sağlamıştır.⁷²

Yani, bu dönemde yükselen bir ekonomi haline gelen Lübnan'daki refah payı tüm mezheplere eşit olarak dağıtılmıyordu. Nüfusun en üstteki % 4'lük kesimi ulusal gelirin % 32'sini alırken, en alttaki % 50'si sadece % 18'ine sahipti. 1920'de Lübnan'a katılan Müslüman nüfusun yoğun olarak yaşadığı bölgeler bu büyümeden nasibini alamadı. 1974'te nüfusun % 20'sini oluşturan Güney Lübnan (Şii nüfusun yoğun yaşadığı bir bölge) devlet bütçesinin % 0.7'sinden daha azını almaktaydı.⁷³

Hristiyanlar, hâlihazırdaki statülerinden memnun oldukları için bu durumu korumaya çalışırken, Müslüman kesimde eşitsizlikten kaynaklanan büyük bir rahatsızlık vardı. Bu durumun da doğal bir sonucu olarak, Müslümanlar hem siyasi hem de sosyal olarak daha fazla hakka ulaşmak için nüfuslarını artırma eğiliminde olmuştur. Örneğin, 1971 yılında, 45-49 yaş arasında evli her 1000 kadının ortalama sahip olduğu çocuk sayısı ayrı ayrı; Katolik olmayan Hristiyanlarda 5.141, Katoliklerde 5.200, Dürzilerde 5.333, Sünnilerde 6.907 ve Şiiiler için 8.492'dir. Şii ve Sünni nüfusunun Hristiyan nüfusu karşısında hızla arttığı görülmektedir.⁷⁴

Bu artış 1932 nüfus sayımında en büyük nüfusa sahip olması sebebi ile önemli yetkileri elinde bulunduran Marunîleri endişelendirmiştir. Zira Marunîler nüfus artışının böyle

72 Fawwaz Traboulsi, **Social Classes and Political Power in Lebanon**, 2014, s.32-33

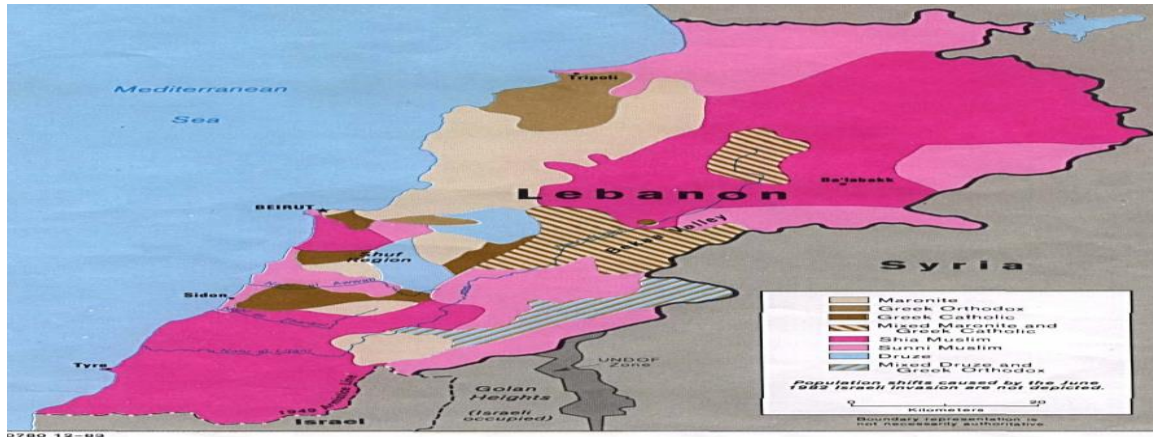
73 Gökhan Erdem, "Lübnan'da Şii Siyasi Hareketinin Evrimi: Emel'den Hizbullah'a" **Turkish Yearbook of International Relations**, Sayı :49, (2018/1), s.21-55.

74 Joseph Chamie, "The Lebanese Civil War: An Investigation Into The Causes" **World Affairs**, Sayı. 139, No. 3, 1976, s. 171-188

devam etmesi durumunda en büyük mezhep olma özelliklerini yitirecekler ve Cumhurbaşkanlığı yetkileri ile toplumdaki statüleri de risk altına girecektir.

2.2. Mezheplerin Aynı Ülkede Ayrıksı Bir Hayat Sürmeleri

Lübnan'da yer alan 18 farklı mezhebin de ayrı yasal ve sosyal kurumlar oluşturma hakkı vardı. Örneğin, ayrılık, miras, evlilik, nişanlılık, vesayet, vs. gibi medeni kanun hükümleri her mezhep tarafından kendi mahkemelerinde görülürdü. Ayrıca, mezhepler arası evlilik çok azdı, hemen hemen bütün evlilikler aynı mezhebe mensup kişiler arasında gerçekleşmekteydi. Her mezhep, kendi eğitim sistemini ve eğitimde kullanacağı materyalleri seçebiliyor, müfredatlarını kendi dünya görüşlerine göre hazırlayabiliyorlardı. Bütün bir Lübnan müfredatı bulunmuyordu. Yardım kuruluşları, gençlik ve spor kulüplerine üyelik bile dine göre yapılıyordu.⁷⁵

Şekil 3. Dini Grupların Coğrafi Dağılışı ⁷⁶

75 Jesse Watershoot, "Sectarian Movement in Lebanon: Transforming From Street Protests Towards A Full Fledged Political Movement", **Gent Üniversitesi**, Belçika, 2018 s. 15

76 Harita için bkz. https://legacy.lib.utexas.edu/maps/middle_east_and_asia/lebanon_religions_83.jpg, Erişim Tarihi: 08.10.2019

Dini gruplar coğrafi olarak da birbirlerinden ayrıksı idi. Örneğin, Marunîler ağırlıklı olarak Lübnan Dağı'nda ve Beyrut'ta yaşarken, Sünniler Trablus, Sayda, Beka Vadisi ve Beyrut'ta yaşayan en büyük mezheplerden birini teşkil etmekte idi. Şiiiler Güney Lübnan'da çoğunluğu teşkil ederken, Dürziler Şuf taraflarında yer almaktaydılar. Mahalleler dahi dini mezheplere göre ayrılmaktaydı.

Her bir dini mezhebin kendini tanımlaması ve bunun dış politikaya yansımaları da farklılık arz etmekteydi. Örneğin, Marunîlerin başı çektiği Hristiyanlar Fransa'ya yakındılar ve kendilerini Batı uluslarına yakın olarak tanıtır, kökenlerinin Fenikelilere uzandığını vurgularken, Müslümanlar ise Arap komşularına yakın hissedip Arap kimliğini vurguluyordu. Bu kimlik tanımlamaları iç politikayı etkilediği kadar dış politikayı da doğrudan etkilemekteydi.

2.3.Filistinli Mülteciler ve FKÖ Etkisi

Ulusal Pakt sonrasında, İsrail'in kuruluşu ile başlayan ve uzun yıllar süren Arap – İsrail Savaşları ile Soğuk Savaş ortamı Lübnan'daki Hristiyan ve Müslüman nüfus arasında gerginliğe sebep olmuştur. Birleşik Arap Cumhuriyeti'nin kurulması ile Lübnan'daki Müslümanların bu ülkeye dâhil olma istekleri 1958 yılında büyük bir krize neden olarak Müslüman ve Hristiyan halk arasında kutuplaşma yaratmıştır.

Öte yandan, Kara Eylül olaylarından sonra 1971 yılında Ürdün'den sürülen Filistinliler Lübnan'a kaçmıştır. Bu durum bir taraftan Lübnan içindeki demografik dengeleri etkilediği için dini gruplar arasındaki gerginliği tırmandırırken bir taraftan da Lübnan-İsrail arasında da daimi bir gerginliğe sebebiyet vermiştir. Zira İsrail Lübnan'da yer alan Filistinlilerin kamplarına sık sık saldırılarda bulunurken, Lübnan'da yer alan Filistinliler

de İsrail'e karşı saldırılarını sürdürmekte idi. Lübnan'da bulunan Filistinli nüfus ülkedeki kırılğan siyasi dengeleri daha da karmaşık bir hale getirmiştir.

Tüm bu gerginlikler nedeniyle 1969 yılında birden fazla hükümet istifası yaşanmış, bu durum Lübnanlı gruplar arasında sivil çatışmalar yaşanmasına sebep olmuştur. 1973 yılına gelindiğinde ise Hristiyanlar tarafından idare edilen Lübnan Ordusu, mülteci kampı etrafındaki Filistinli gerillalara saldırmıştır. 1973 ve 1974 yıllarına gelindiğinde gerginlik hat safhaya ulaşmış ve halk arasında olası bir çatışma için silahlanma yarışı başlamıştır. Bunun bir sonucu olarak, askeri eğitim gören sivil sayısı o dönemde Lübnan ordusunda eğitim gören asker sayısını geçmiş durumda idi.⁷⁷

2.4.Gruplara Devletlerin Sağladıkları Yardımlar

Savaşın başlangıcından önce Lübnanlı siyasi gruplara ve Filistinlilere finansal ve askeri desteğin sağlandığı bilinmektedir. Libya, Suudi Arabistan, Ürdün, Irak, Rusya, ABD, İsrail, Lübnan'da kendi çıkarları ve Ortadoğu'daki çıkarları kapsamında savaşın taraflarına hem finansal hem de askeri destekte bulunmuştur. Örneğin, Libyalılar Filistinlileri desteklerken, İsrailliler Hristiyan gruplara mühimmat sağlıyordu.⁷⁸

77 Joseph Chamie, "The Lebanese Civil War: An Investigation Into The Causes" **World Affairs**, Sayı. 139, No. 3, 1976, s. 175

78 **Ibid.**

3. Savaşın Tarafları

Bu süreçte, Lübnan Cephesi ve Lübnan Milli Hareketi adı altında iki üst grup oluşmuş, çeşitli gruplar bu iki üst grubun şemsiyesi altında toplanmışlardır. Lübnan Milli Hareketi'ne Dürzi lider Kemal Canbolat başkanlık etmekteydi. Kemal Canbolat, ülkede önemli bir muhalefet partisi olan İlerici Sosyalist Partisi'nin kurucusu idi. Canbolat'ın liderliğini üstlendiği kesimde Dürzi, FKÖ, Emel (*Şii kesimin oluşturduğu gruptur, 1980'de Emel'den ayrılan radikal gruplar İran'ın desteği ile Hizbullah'ı kuracak ve savaşa Hizbullah da dâhil olacaktır*), Nasırcı, Baascı gruplar savaşımıştır. Lübnan Milli Hareketinde en güçlü grubu 8 bin eğitilmiş milisi bulunan FKÖ oluşturmakta idi. Ayrıca, bu grupta Lübnan Ordusu'ndan ayrılıp katılan Sünni teğmenler de bulunmakta idi.⁷⁹ Lübnan Milli Hareketi, Suriye, Mısır, Libya ve dolaylı olarak da Sovyetler Birliği'nden para, silah ve eğitim şeklinde destek almakta idi. Savaşın ilerleyen dönemlerinde gerçekleşen İran İslam Devrimi ile birlikte, 1980'de kurulan Hizbullah'ın milisleri bizzat İranlı askerler tarafından eğitilecektir.

Öte yandan, Hristiyanlar ise Lübnan Cephesi'ni oluşturmuştur. Bu cephede ağırlıklı olarak Marunîler bulunmakla beraber, Falanjist Milisler (Kataeb), Sedir Muhafızları, Cemil Şemun'un Ulusal Liberal Partisi'ne bağlı milisler, üyeleri Ortodoks ve Ermenilerden oluşan Lübnan Komünist Partisi milisleri bulunmakta idi. Buna ilaveten, hem Müslüman hem Hristiyan kesim çatışma anında milis kuvvetlerini iki ya da üç katına çıkarabilecek toplumsal desteği haiz idi.⁸⁰

Bu iki grubun sokak çatışmaları tüm yurda yayılmış, çatışmalar iç savaş halini almıştır.

79 William L. Cleveland, **Modern Ortadoğu Tarihi**, Agora Kitaplığı, İstanbul, 2008, s. 96

80 Veysel Ayhan, Özlem Tür, **Lübnan: Savaş, Barış, Direniş ve Türkiye ile İlişkiler**, Dora Yayınları, İstanbul, 2009, s. 98

4. İç Savaş

Böylesi gergin bir ortamda, 13 Nisan 1975 tarihinde Falanjist Parti üyesi bir kişi araçtan açılan ateş sonucu hayatını kaybetmiştir. Hristiyan çevrelerde araçtan ateş açanların Filistinli gerillalar olduğu yönünde geniş bir kamuoyu oluşmuştur. Bunun üzerine misilleme olarak Falanjist Parti üyeleri, Filistinli gerillalar ile sempatizanlarının bulunduğu otobüse ateş açarak 27 kişinin hayatını kaybetmesine neden olmuşlardır. Bu olaydan sonra Falanjistler ve Filistinli gerillalar arasında şiddetli çatışmalar başlamıştır.⁸¹ Tüm bu olaylar karşısında yaşananları önlemede güvenlik zafiyetinin olduğu yönünde ağır eleştirilere maruz kalan Sünni Müslüman Başbakan istifa etmiş, Cumhurbaşkanı ise askeri bir kabine atamıştır. Ülkedeki Müslüman nüfus bu atamaya şiddetle karşı çıkmıştır. Çünkü askeri üyelerin çoğunluğu Hristiyanlardan ve aynı zamanda Falanjist Parti üyeleri ile yakın ilişki kuran kişilerden oluşmakta idi.⁸²

Böyle bir siyasi ortamda, hükümet sokakta başlayan çatışmalara müdahale etme konusunda etkin bir rol oynamamış, ordunun çatışmaları durdurmasına ilişkin karar verilememesinin yanı sıra, orduda bulunan Müslümanlar ile Hristiyanlar kendi milis kuvvetlerine katılmaya başlamıştı. Bu kargaşa ortamında baskıların artması üzerine Dönemin Başbakanı Rashid Al Soul istifa etmiştir. Ancak dönemin Cumhurbaşkanı istifa etmemek üzere direnmiştir. Ülkede ise, çatışmalar hızla yayılmış ve iç savaşa dönüşmüştür. İç Savaşın nabzını düşürmek için 14 Aralık 1975 yılında ateşkes ilan edilmiştir. Ancak bu süreçte her iki taraf da Trablus'taki güvenlik güçlerine saldırmış,

81 Juan Onís, “22 Palestinians Killed in Beirut”, New York Times, 17.07.1981, s.3 <https://www.nytimes.com/1975/04/14/archives/22-palestinians-killed-in-beirut-are-reported-shot-on-bus-by.html>, Erişim Tarihi: 8.10.2019

82 Joseph Chamie, “The Lebanese Civil War: An Investigation Into The Causes” **World Affairs**, Sayı. 139, No. 3, 1976, s. 175

Falanjistler de Filistinli mültecilerin kamplarını kuşatmıştır. İki ay süren ateşkes süresince bu olaylar yaşanırken, bir yandan da İsrail ve Suriye Lübnan'daki güçlerini yarıştırmaya başlamıştır. Bir başka söylemle, Lübnan topraklarında vekâlet savaşları hız kazanmıştır. Suriye tarafında Hafız El Esad FKÖ'ye destek olarak ülkedeki etkisini sürdürürken, İsrail de Güney Lübnan'da yaşayan Marunîlere sınırlarını açmıştır.⁸³

1976 yılı Ocak ayına gelindiğinde Rashid Karami hala hükümeti kuramamış durumda idi. Bu esnada, Cumhurbaşkanı yukarıda bahsedildiği üzere askeri bir hükümet oluşturdu. Ancak oluşturulan askeri hükümet de olaylara müdahale etmiyor, bekle gör politikası uyguluyordu. Bu kapsamda, Filistinli mültecilerin kamplarının kuşatılması, FKÖ'nün savaşa tamamen dâhil olmasını sağlıyordu. İki ay süren ateşkes süresince, Karami orduyu barışı tesis etmesi için kullanmaya çalışırken, İçişleri Bakanı Chamoun ise, orduyu Hristiyanlar lehine kullanma çabası içinde idi. Buna karşın Müslümanlar orduyu terk ederek Müslüman milislere katılmaya başlamıştır. Çatışmalar tüm şiddeti ile sürer iken, 1976 Nisan'a gelindiğinde Kemal Canbolat'ın milisleri Marunîlerin 1800'lerden bu yana vatani olarak görülen Lübnan Dağı'nı kontrol altına almış durumda idi. Ancak tam da bu noktada, Esad ve Canbolat yol ayrımına gelmiştir. FKÖ'ye hatırı sayılır bir düzeyde yardımda bulunan Esad, Canbolat'ın askeri gücünün önemli bir kısmını etkileyebilecek güçte idi. Bunun bilincinde olan Canbolat Esad'tan ayrı bir politika izlemesinin sakıncalarının farkında idi. Ancak, savaşta üstünlüğü ele geçiren Canbolat, Esad'ın istediği gibi Hristiyanlar ile ateşkes yapmak istemiyordu.⁸⁴

Esad'ın politikasındaki değişimin ana sebebi ise Soğuk Savaş döneminde sol kesimden olan Canbolat'ın kazanımına zaten Amerika'nın destek vermeyeceği gerçeğinin

83 Charles Winslow, **Lebanon: War and Politics in a Fragmented Society**, Routledge, Londra ve New York, 1996. s.194

84 **Ibid.** s.195-200.

olmasının yanısıra, tarihi Suriye Devleti'nin toprağının da bulunduğu Lübnan'ın bölünerek bölgede yeni bir Hristiyan Devleti'nin kurulması konusunda endişe taşıması idi. Esad tüm bu kaygıları sebebi ile Canbolat'ı durdurmak için Marunîler ile işbirliği içine girdi. Marunîler de kaybedecekleri bir dönemde Suriye güçlerinin yardımını almayı kabul ettiler. Suriye birliklerinin, Canbolat ve FKÖ'nün lideri Arafat'a karşı savaşında güç kaybeden Lübnan Milli Hareketi 1976 yılında Riyad Paktına boyun eğmişti.

Suudi Arabistan'ın arabuluculuğunda 17-18 Ekim 1976 tarihinde Riyad'da toplanan ülkelerin aldığı karara göre; 21 Ekim 1976 tarihinden itibaren Lübnan'da ateşkes olacak, savaşın tarafları 1975 yılı öncesindeki pozisyonlarına dönecekler, Lübnan için 30 bin kişiden oluşan Arap Caydırma Gücü teşkil edilecek, FKÖ gerillaları Lübnan'da kalacak, ancak Lübnan'ın egemenliğine saygılı olacaktır. 30 bin kişiden teşekkül olan Arap Caydırma Gücündeki Suriyeli asker sayısının 25 bin olduğu hesaba katıldığında Suriye'nin Lübnan'ı kontrol altına aldığı aşikâr hale gelmiştir. Bu durumdan, İsrail rahatsızlık duysa da Suriye'nin hâlihazırda ülkede tesis ettiği Marunîleri destekler nitelikteki tavrı nedeni ile aksiyon almıyordu. Ancak, Enver Sedat'ın Camp David ile İsrail sorunundan uzaklaştığını düşünen Esad, İsrail'e karşı yeni müttefik olarak Filistinlileri görmekte idi. Ayrıca, 1977 yılında Kemal Canbolat'ın yapılan bir suikast ile öldürülmesi üzerine Dürziler Suriye'ye destek vermeye başlamış, Güney Lübnan'da çatışmalar iyice artmıştır. Ancak, Suriye'nin bu politikası Lübnan'daki Marunîlerin şiddetli tepkisine neden olmuştur. Bu kapsamda, Suriyeli askerler ile Lübnan Askerleri arasında çatışmalar yaşanmaya başlamıştır.⁸⁵

Bu çerçevede, savaş 1976 yazında da devam etmiştir. Yılsonuna gelindiğinde 30 bin Lübnanlı ve Filistinli hayatını kaybetmiş, 75 bin kişi yaralanmıştır. Çoğunluğu Müslüman

85 Veysel Ayhan, Özlem Tür, **Lübnan: Savaş, Barış, Direniş ve Türkiye ile İlişkiler**, Dora Yayınları, İstanbul, 2009, s. 103,111

olmak üzere, 700 bin kişi de evlerinden atılmış ve bir bu kadar kişi de ülkeyi terk etmiştir.

1980 yılına gelindiğinde Lübnan nüfusu yarı yarıya azalmıştır. ⁸⁶

Öte yandan, İsrail Lübnan'daki Suriye etkisini azaltmak ve FKÖ'yü Lübnan'dan atmak için 14 Mart 1978 tarihinde Lübnan'ı işgal etmiştir. Buna karşın konu uluslararası platformda yankı bulmuş ve BM'nin 425 ve 427 sayılı kararları kabul edilmiştir. Anılan kararlara göre, İsrail Lübnan'ın egemenliğine saygı duyacak ve işgaline bir son verecek, İsrail kuvvetlerinin çekilmesinin akabinde bölgeye Birleşmiş Milletler'in 4.000-6.000 kişiden oluşan kuvvetleri (UNIFIL) yerleştirilecektir. ⁸⁷

Ne var ki, Güney Lübnan bölgesine yerleşen UNIFIL kuvvetleri tansiyonu düşürmekte başarılı olamamıştır. Zira, Marunîler Suriye askerleri ile çatışmaya devam ederken, ülkedeki Suriye birlikleri nedeni ile Müslüman Kardeşler ve Baas Rejimi arasındaki gerginlik Lübnan'a da aktarılmış, çoğu Sünni Müslüman, Suriye karşıtı bir hal almıştır. Ayrıca, Şiiiler ile FKÖ arasındaki çatışmalar da şiddetlenmiştir. Lübnan'da tüm gruplar hem kendi aralarında hem de birbirleri ile çatışır hale gelmiştir. ⁸⁸

1981 Nisanında İsrail Hava Kuvvetleri Suriye birliklerine saldırmış, bunun üzerine Suriye Beka Vadisi'ne İsrail'in FKÖ mevzilerini gözlemlemesini önleyecek Sovyet yapımı SAM-6 Füzelerini yerleştirmiştir. ⁸⁹

Temmuz 1981 tarihinde ise, İsrail, Güney Lübnan'a büyük bir saldırı gerçekleştirmiş olup, Beyrut'a sadece 12 mil uzaklıkta bulunan Sayda'daki Filistin karargâhlarını ve

86 Charles Winslow, **Lebanon: War and Politics in a Fragmented Society**, Routledge, Londra ve New York, 1996. s.201

87 BM 425 Nolu Karar için bkz. <http://unscr.com/en/resolutions/doc/425>, Erişim Tarihi: 18.10.2019

88 Veysel Ayhan, Özlem Tür, **Lübnan: Savaş, Barış, Direniş ve Türkiye ile İlişkiler**, Dora Yayınları, İstanbul, 2009, s. 124

89 "The Reagan Administration and Lebanon", <https://history.state.gov/milestones/1981-1988/lebanon>, Erişim Tarihi : 18.10.2019

FKÖ'ye mühimmat sağlamada kullanıldığı İsraililerce iddia edilen 5 köprüyü bombalamıştır. Saldırıyı meşrulaştırma gayesi ile İsraili bir general bu saldırının şart haline geldiğini, zira Filistinli grupların Sovyet Bloğundan ve Libya'dan önemli oranda silah yardımı aldığını ifade etmiştir. İsraili General, sivillerin İsrail kuvvetlerine saldırmamaları için FKÖ'yü baskılamaları gerektiğini belirtmiştir.⁹⁰

Dönemin ABD Başkanı Reagan, taraflar arasında uzlaşının sağlanması için ABD temsilcisi olarak bölgeye Philip Habib'i göndermiştir 1981 Temmuzunda artan çatışma sonrasında Habib'in katkıları ile FKÖ ve İsrail arasında de facto bir ateşkes yapılmıştır. Ateşkes gerilimi nihayete erdirememiş ve 3 Haziran 1982'de FKÖ tarafından yapıldığı iddia edilen İsrail'in Birleşik Krallık Büyükelçisi suikastının üzerine İsrail, 6 Haziran 1982 tarihinde Lübnan'ı tekrar işgal etmiş ve 9 Haziran 1982'de Suriye'nin Beka Vadisi'nde bulunan füzelerini imha etmiştir. İsrail'in işgalinin ana gerekçesi FKÖ'yü Lübnan'dan tahliye etmektir. Buna karşın ABD'nin tutumu ise İsrail ve Suriye'nin bölgeden çekilmesi ve Batı Beyrut'u Lübnan Hükümeti'nin devralmasına yönelik olmuştur.⁹¹

Bölgede yoğun diplomasi trafiği yürüten Amerikalı temsilci Philip Habib ateşkes için bir plan önermiştir. Bu plana göre, FKÖ, Lübnan'dan ayrılacak ve yerine ABD (800 asker), Fransa (800 asker) ve İtalyan (400 asker) orduları ile Lübnan ordusundan (3.000 asker)

90 Farrell, W. "Israeli Jets Destroy 5 Bridges in Lebanon" **New York Times**, 17.07.1981, Bölüm A, S.3 <https://www.nytimes.com/1981/07/17/world/israeli-jets-destroy-5-bridges-in-lebanon.html>, Erişim Tarihi: 18.10.2019

91 "The Reagan Administration and Lebanon", <https://history.state.gov/milestones/1981-1988/lebanon>, Erişim Tarihi : 18.10.2019

oluşan bir Uluslararası Görev Gücü konuşlandırılacaktır. İsrail işgali sonlandıracak ve Suriye askerleri de Filistinliler ile Batı Beyrut'u tahliye edecekler idi.⁹²

Eylül ayı itibari ile FKÖ Lübnan'ı tahliye etmiştir. 14 Eylül 1982 tarihinde Marunî Cumhurbaşkanı Cemayel'in bir suikast sonucu öldürülmesinin ardında Filistinlilerin olduğunu iddia eden İsrail, aynı tarihte yeniden Batı Beyrut'u işgale başlamıştır. İsrail askerleri ayrıca, Falanjist milislerin Filistinli mülteci kamplara girişini sağlayarak 3500⁹³ civarında Filistinli Mültecinin öldürüldüğü katliama yardımcı olmuştur.⁹⁴ Bu katliamlar tarihte Sabra ve Şatilla Katliamları olarak bilinmektedir.

Şekil 4. Katliam Sonrası Bir Görüntü⁹⁵

18 Eylül'de İsrail'in Falanjist Milislere Sabra ve Şatilla adındaki mülteci kamplarına girmelerine ve sivilleri katletmelerine izin verdiği ortaya çıkmıştır. Bu nedenle İsrail'e

92 Thomas Friedman, "Lebanon Approves of Habib Plan", New York Times, 19.08.1982, Bölüm A, S.1 <https://www.nytimes.com/1982/08/19/world/lebanon-approves-of-habib-plan-pullout-likely-to-start-at-weekend.html>, **Erişim Tarihi:** 20.10.2019

93 "Remembering the Sabra and Shatila Massacres". <https://www.trtworld.com/middle-east/remembering-the-sabra-and-shatila-massacres-29865>, **Erişim Tarihi:** 20.10.2019

94 Nabil Mohamed, "Remembering the Sabra and Shatilla Massacre 35 Years On", Al Jazeera, 16.09.2017, <https://www.aljazeera.com/indepth/opinion/remembering-sabra-shatila-massacre-35-years-170916101333726.html>, **Erişim Tarihi:** 20.10.2019

95 Katliam sonrası fotoğraf için bkz. <https://www.trtworld.com/middle-east/remembering-the-sabra-and-shatila-massacres-29865>, **Erişim Tarihi:** 20.10.2019

uluslararası arenadan yoğun tepki yağmıştır. İsrail'in bölgeden Lübnan Devleti ile bir anlaşma yaparak ayrılması kararlaştırılmıştır. ABD'nin aracılık yaparak hazırladığı bu anlaşmanın imzalanabilmesi için İsrail'in koşulu, Suriye güçlerinin de Lübnan'da çekilmesi yönünde olmuştur. Ancak Esad'ın bunu kabul etmemesi ve Dürzi bölgesi olan Şuf'ta İsrail askerinin yoğun saldırıya maruz kalması neticesinde, İsrail 3 Eylül'de bölgeden çekilmiştir. Akabinde, İsrail yanlısı Marunî Lübnan ordusu ile Suriye yanlısı Dürziler arasında çatışma çıkmıştır. ABD'nin Philip Habib'den sonraki yeni temsilcisi Robert McFarlane'in uzlaşma çabaları sonuçsuz kalmış olup, ABD, Dürzilerin Şuf'tan Beyrut'a geçerek Cemayel Hükümetini devirmesinden endişe duymuştur. Bu nedenle ABD de İsrail'in bölgeden çekilişini ertelemiştir. FKÖ'nün göçünden önce Güney Lübnan'da ağırlıklı olarak yerleşik olan Şii'ler İsrail'in bu bölgeden FKÖ'yü çıkarmasından hoşnuttu. Ancak, İsrail'in FKÖ'nün çekilişinden sonra bölgeyi boşaltmamalarından büyük rahatsızlık duymaya başlamışlardı. İsrail'e direniş kapsamında, Şii milisler (*Hizbullah*) 23 Ekim 1983 tarihinde intihar saldırıları gerçekleştirerek Uluslararası Görev Gücü'nde bulunan 241 Amerikan askerinin ölmesine neden olmuştur. Ayrıca, Nisan ayında ABD'nin Beyrut Büyükelçiliğine de saldırı gerçekleştirmişlerdir.⁹⁶

Reagan Yönetimi'nin çok gizli olarak kayıtlara geçirdiği Ulusal Güvenlik Karar Yönergesi 111'de⁹⁷ Suriye ve İsrail'in Lübnan'da çıkarlarının bulunduğunu, ABD'nin bunu göz önünde bulunarak hareket etmesi gerektiği, bu kapsamda İran ile işbirliği içinde bulunan Suriye'nin ülkedeki etkisinin azaltılması gerektiği, bu konuda İsrail ile Fransa ve İtalya gibi Avrupalı güçlerle işbirliğinin artırılmasının önemli olduğu ifade edilmiştir.

96 “The Reagan Administration and Lebanon”, <https://history.state.gov/milestones/1981-1988/lebanon>, **Erişim Tarihi:** 22.10.2019

97 Ulusal Güvenlik Direktifi 111 için bkz. <http://thereaganfiles.com/nsdd-111-version2009.pdf>, **Erişim Tarihi:** 22.10.2019

Şiilerin intihar saldırılarını sürdürmesi üzerine, İtalya ve Fransa askerlerini geri çekmiş, ardından muhalefetin sert tepki gösterdiği Reagan yönetimi de baskılara karşı koyamayıp 7 Şubat 1984 tarihinde ABD askerlerinin bölgeden çekildiğini duyurmuştur.⁹⁸

Bunun üzerine İsrail bölgede yalnız kalmış, Marunî Lider Emin Cemayel de tek şansının uzlaşısı olduğunu anlamıştır. İsrail ise 4 koşul karşılığında Lübnan'dan çekileceğini açıklamıştır. Buna göre, Suriye birlikleri Güney Lübnan'a girmeyecek, Suriye'nin kontrolü altındaki topraklardan gerillalar sızmayacak, Güney Lübnan'a Lübnan Ordusu konuşlandırılacak, UNIFIL bölgeye tekrar yerleştirilecekti.⁹⁹ 16 Şubat 1985 tarihinde İsrail aşamalı geri çekilmesinin ilk adımını atmıştır.

İsrail'in ikinci çekilişini gerçekleştirdiği Sayda'da Müslüman ve Hristiyan gruplar arasında çatışmalar alevlenmiştir. Olaylara müdahale eden Emin Cemayel'e Lübnanlı güçlerden bazıları direnmiş, bu esnada Marunî gruplar arasında kanlı çatışmalar yaşanmış, Marunî iç savaşı çıkmıştır. İç savaş artık din ve etnik köken fark etmeksizin mikro grupların üstünlüğü elde etme savaşı haline gelmiştir. Ülkede FKÖ etkisinin kırılmasının gerektiğini düşünen Şiiler FKÖ ile savaşıyor, Şiilerin üstünlük kumasından çekinen Dürziler de FKÖ'nün yanında Şiiler ile çatışıyordu. Şiiler bir yandan FKÖ militanları ile savaşıırken, bir taraftansa kendi içlerinde Emel-Hizbullah¹⁰⁰ çatışmasını yaşıyorlardı. Emel'e bağlı Şii milisler hem Dürziler, hem Sünniler hem de FKÖ'ye karşı

98 “*The Reagan Administration and Lebanon*”, <https://history.state.gov/milestones/1981-1988/lebanon>, **Erişim Tarihi:** 22.10.2019

99 Major Solley, “**The Israeli Experience in Lebanon**, 1982-1985”, 1987, Virginia, s.115

100 Emel Şiilerin ilk milis hareketini oluşturdukları kuruluştur, Hizbullah İran İslam Devrimi'nden sonra İran destekli olarak kurulan bir milis kuvvetidir. Hizbullah Emel'e göre radika İslamcı bir gruptur.

savaşıyordu. Bir yandan da Zahle’de Şii ve Hristiyanlar arasında çatışmalar devam ederken, Trablus’ta Suriye yanlısı Alevi Araplar ile radikal Sünni Araplar çatışıyordu.¹⁰¹

23 Eylül 1988 tarihinde görev süresi bitecek olan Marunî Cumhurbaşkanı Emin Cemayel ülkedeki karışıklığı bir türlü nihayete erdirememesi sebebi ile kabinede büyük tepki toplamıştı. Lübnan Sünni Başbakanı Raşit Karami, Cemayel’e tepki olarak başbakanlıktan istifa etmiş ve istifasından çok kısa bir süre sonra 1 Haziran 1987 tarihinde suikaste uğramıştır. Cemayel, Karami sonrasında vekâleten göreve gelen Salim Al Hoss’u görevden alarak yerine Marunî Genel Kurmay Başkanı Michel Aoun’u Başbakan olarak atamıştır. Bunun üzerine Müslüman gruplar hükümete savaş açmıştır. Krizin giderek büyümesi üzerine sorun Arap Devletleri Ligi’nde ele alınmış ve 1989 yılında Suudi Arabistan’ın Taif kentinde taraflar bir araya gelerek iç savaşı bitirmek için bir uzlaşmaya varmışlardır.¹⁰²

5. Taif Anlaşması

Taif Anlaşması ile Lübnan’ın bağımsız, egemen ve özgür bir ülke olduğu ve tüm yurttaşlar için anavatan olduğu ve Lübnan’ın Arap kimliği vurgulanmıştır. Yönetim biçimi parlamenter demokrasi olarak zikredilmiştir. Lübnan’ın serbest piyasa ekonomisini haiz olduğu ve bölgeler arası gelişimin eşit olmasının gerekliliğinden bahsederek sosyal eşitlik vurgusu yapılmıştır. Söz konusu anlaşmada siyasal mezhepçiliğin bitirilmesinin nihai hedef olduğu ifade edilmektedir. Bu vesile ile anlaşma iki hususu açıkta bırakmaktadır. Birincisi, Lübnan’ın egemenliğidir ki, çünkü İsrail ve

101 Veysel Ayhan, Özlem Tür, **Lübnan: Savaş, Barış, Direniş ve Türkiye ile İlişkiler**, Dora Yayınları, İstanbul, 2009, s. 155-156

102 Hassan Krayem, “The Labanese Civil War and The Taif Agreement”, <http://ddc.aub.edu.lb/projects/pspa/conflict-resolution.html> , **Erişim Tarihi:** 22.10.2019

Suriye hala askeri birliklerini Lübnan'dan çekmemiştir. Anlaşmada Birleşmiş Milletlerin 425 sayılı kararı uyarınca İsrail kuvvetlerinin Güney Lübnan'ı işgalinin sonlandırılması vurgulanmıştır. Anlaşmada Suriye hususunda ise, Suriye'nin Lübnan için herhangi bir tehdit teşkil etmeyeceği, Lübnan'ın da aynı şekilde Suriye için bir tehdit unsuru olmayacağından bahsedilmektedir. Ayrıca, Lübnan'ın güvenlik, bağımsızlık ve egemenliğine karşı hiçbir eyleme Suriye'nin izin vermeyeceği hususunun altı çizilmiştir. Anlaşmaya göre Suriye, Güney Lübnan'da İsrail ile savaşan milisler dışındaki tüm kuvvetlerin silahtan arındırılması hususunda Lübnan Ordusuna yardım edecektir. Bu kapsamda, Taif Anlaşması ile Suriye Lübnan'ın resmi olarak hamisi olduğunu beyan etmiş ve Suriye'nin Lübnan'daki etkinliğini aslında yasal olarak kabul etmiştir. İkinci husus ise siyasal mezhepçiliğin sona erdirilmesi hususudur. Taif Anlaşması, bir yandan siyasal mezhepçiliğin bitirilmesini nihai hedef olarak koymuş ancak bunun için net bir tarih belirlemezken bir yandan da Cumhurbaşkanı Marunilerden, Başbakanı Sünni Müslümanlardan ve Meclis Başkanını ise Şiiler arasından seçilmesi çerçevesinde bir yönetim şekli benimsemiştir. Bu anlamda Taif Anlaşması siyasi yapıyı tamamen değiştirmemiş olup, yönetim yeniden mezhep sistemine bağlı kalmıştır. Taif Anlaşması 1943 Ulusal Paktı ile ortaya konulan mezhepsel sistemin daha eşitlikçi bir versiyonu olmuştur. Zira yeni anayasada mezhep dengesi ve mezhepsel temsil önemli oranda yer tutmakta olup, mezhep sistemi kurumsallaşmıştır. Taif Anlaşmasına göre, Marunî Cumhurbaşkanının yetkileri ve ayrıcalıkları azaltılmış olup, bu yetkiler Bakanlar Kuruluna devredilmiştir. Buna göre, Ulusal Pakta göre Cumhurbaşkanında olan yürütme gücü Bakanlar Kuruluna devredilmiştir. Cumhurbaşkanı ordunun başkomutanı olacak ancak, ordunun faaliyetleri hakkında karar Meclis tarafından yürütülecektir. Başbakan da yine geleneksel olarak Sünni Müslümanlar arasından Cumhurbaşkanı tarafından atanacaktır. Bakanlar kurulu ülkedeki mezhepsel grupları eşit şekilde temsil edecektir. Meclis Başkanı da Şii Müslümanlar arasından atanacaktır. Meclis Başkanının görev süresi artırılmış olup, parlamento güçlendirilmiştir. Bu eşitlik aynı zamanda parlamento koltuklarına da yansıtılmıştır. Parlamentodaki Hristiyanlar lehine olan 6 ya 5 oranı

Müslüman ve Hristiyanlar için eşit hale getirilmiştir. Ordu ve kamu, yargı vs.deki mezhep temsil sistemi kaldırılmış olup, atama yetkisi de parlamentoya devredilmiştir.¹⁰³

Sonuç olarak, Taif Anlaşması ile 1943 yılında sözlü olarak ilan edilen Ulusal Pakt'ın Müslümanlar lehine daha eşitlikçi hale getirilmiş halidir. Bu vesile ile mezhep sistemi Lübnan siyasetine bu defa yazılı şekilde tamamen yerleşmiştir. Ayrıca, Ulusal Paktın hem Batıya hem de Arap dünyasına mesafeli tavrının aksine, Taif Anlaşması Arap bir devletin ülkedeki etkinliğini kabul etmiştir. Taif Anlaşması, Lübnan'daki iç savaşın Suriye lehine bitirildiği bir anlaşma olmuştur.

¹⁰³ Taif Anlaşması için bkz.
https://www.un.int/lebanon/sites/www.un.int/files/Lebanon/the_tauf_agreement_english_version_.pdf, Erişim Tarihi:22.10.2019

III. BÖLÜM

YENİDEN YAPILANMA SÜRECİ

1. Sosyal Yeniden Yapılanma

Lübnan nüfusunun %95'ini Araplar, %4'ünü Ermeniler, %1'ini ise diğer etnik gruplara mensup kişiler oluşturmaktadır. Lübnan'ın %59,7'si Müslüman, %39'u ise Hristiyan'dır. Lübnan'da resmi olarak tanınmış 18 mezhep bulunmaktadır.¹⁰⁴ Lübnan; din, nüfus ve siyasetin birbiri ile olan bağlantısının güçlü görüldüğü ülkelerden biridir.

Lübnan'da istikrarın temeli Marunî Hristiyan, Sünni Müslüman ve Şii Müslümanlar arasındaki dengenin ve huzurun sağlanması ile doğru orantılıdır. Bu dengenin orantılı olduğu ölçüde ülkede siyasi istikrar sağlanabilmektedir.

İç Savaşın en temel sebebi 1943 Ulusal Paktının Hristiyanlar lehine bir denge kurmasıdır. Aşağıdaki tabloda yer aldığı üzere, 1932 nüfus sayımı kapsamındaki demografiye göre Marunîler en yüksek nüfus olarak Cumhurbaşkanlığını, akabinde Sünniler Başbakanlığı, Şiiler ise Meclis Başkanlığını almıştır. Nüfus ile orantılı olarak yönetim şekillenmiştir.

Tablo 3. 1932 Nüfus Sayımı Rakamları¹⁰⁵

Mezhepler	Nüfus	Yüzde (%)
Marunîler	227.800	28,7
Rum Ortodoks	77.312	9,7
Rum Katolik	46.709	5,9
Diğer Hristiyanlar	44.929	5,7
Sünni	178.130	22,4
Şii	155.035	19,6
Dürzi	53.334	6,7
Diğer Müslümanlar	10.181	1,3
Toplam	793.426	100

104 İzzettin Artokça, “Ortadoğu’da Dürziler” **TASAM Stratejik Rapor**, No:54, s.14

105 Elizabeth Picard, “**Lebanon: A Shattered Country-Myths and Realities of the Wars in Lebanon**”, Holmes&Meier Yayınları, 1996, s.66

Yürütmenin yetkileri büyük ölçüde Cumhurbaşkanında, yani Marunîlerde toplanmıştır. Demografik dengenin zamanla değişmesine rağmen yetki dağılımında bir değişimin yaşanmaması ve üst düzey görevlere Marunîlerin getirilmesi ülkede sadece Sünniler açısından değil, nüfus olarak en hızlı artışı gösteren ancak yoksulluk seviyesi en yüksek olan Şiilerin radikalleşmesine sebep olmuştur.

Taif Anlaşması ile mezhepsel bölünme daha da keskinleşmiştir, çünkü devlet yeni düzende demokratik sistemin yerleşmesi kapsamında yapılması gereken reformlar yerine güç paylaşımı üzerine reformlara yoğunlaşmıştır.¹⁰⁶

İç Savaş akabinde Taif Anlaşması ile bu defa Müslümanlar lehine bir denge kurulmuştur. Birinci bölümün Taif Anlaşması başlığı altında bahsedildiği üzere, yürütme yetkisi Başbakan ve Bakanlar Kuruluna kaydırılmış ve Meclis Başkanının gücü artırılmıştır. Ancak, bu defa da Marunîler hâlihazır durumdan rahatsız olmuşlardır. Ulusal Pakt düzeninde güçlü bir Cumhurbaşkanlığı pozisyonunu ve ordu liderliğini elinde bulunduran Marunîler için Taif Anlaşması ile getirilen düzen hayal kırıklığına sebep olmuştur.

Müslümanlar lehine olan bu mezhep dengesi sadece siyasi ve bürokratik düzeyde değil, sermayenin el değiştirmesi yoluyla da hissedilmeye başlanmıştır. Suriye'nin diğer Müslüman ülkelerle olan ilişkilerinin de etkisi ile özellikle zengin Körfez Ülkelerinden gelen sermaye Taif Anlaşması'ndan önce de refah dağılımını etkilemiş ve bu kapsamda Sünnilerin bankacılık alanda yoğunlaşmasına sebep olmuştur. Örneğin, 1974 yılında Hristiyanlar ülkedeki bankaların %62'sini kontrol ederken, 1982 yılında bu oran %32'ye düşmüş, Müslümanların kontrol ettiği banka oranı ise %33'e çıkmıştır. Hristiyan kesim, kazanımlarını yavaş yavaş kaybettiği için bu durumdan memnun olmamıştır. Yeniden

106 Ghassan Dibeh, "The Political Economy of Postwar Reconstruction in Lebanon", **WIDER Research Paper**, No:44, 2005, s.20

yapılanma döneminde de bu trendin devam ettiği tahmin edilmektedir. Taif Anlaşması öncesinde Hristiyanların elinde olan ticaret ve hizmet sektörü de bu dönemde Müslüman akınına uğramıştır. Sosyal yeniden yapılanmanın da bir parçası olarak, mezhepsel düzenin istikrarının sağlanması kapsamında ordu ve güvenlik güçleri tek çatı altında birleştirilmiştir. Lübnan'da merkezi hükümet liderliğinde birleştirilen Lübnan Silahlı Kuvvetleri, ulusal mutabakat için ana enstrüman haline gelmiştir. Lübnan Silahlı Kuvvetleri, birçok mezhep milisini silahsızlandırmış, merkezi hükümeti güçlendirmiştir. Ülkede güvenliğin sağlanmasından halk memnuniyet duymuş, bunu bir kamu hizmeti olarak gördüğünden merkezi hükümete saygıları artmıştır.¹⁰⁷

Siyasal alanındaki mezhepsel denge kapsamında bölgesel yatırımlar ve harcamalar da şekillenmiştir. Bu harcamalar kapsamında mezhepsel koalisyonlar oluşmuştur. Olsen'in da ekonomi alanındaki çalışmaları ile teyit ettiği üzere bu koalisyonlar ülkenin ekonomik büyümesinin önüne geçmiştir.¹⁰⁸ Bu teoriye göre, çıkar ve baskı gruplarının uzun süredir aktif olduğu toplumlarda, toplumsal etkinliği ve adaletin sağlanması bir yana bu toplumlarda grup yapısının çeşitli sebeplerle bozulması nedeni ile düşük ekonomik performans gözlemlenmektedir.¹⁰⁹

Bu anlamda, Taif Anlaşması sonrası mezhepsel gruplar daha da keskinleşmiş, ülkenin çıkarından ziyade grupların çıkarları genel ekonomik yeniden yapılanmayı da yavaşlatan bir faktör olarak karşımıza çıkmıştır. Bu nedenle, sosyal yapının ekonomik yapıya doğrudan etkisinin bulunduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Çünkü aslında

107 Ghassan Dibeh, "The Political Economy of Postwar Reconstruction in Lebanon", **WIDER Research Paper**, No:44, 2005, s.20

108 **İbid.**, s.22

109 Taner Demirel, "Mancur Olson Üzerine bir Değerlendirme", **Liberal Düşünce**, 1999, s.120

mezheplerin arasındaki çatışmanın bütün nedeni daha fazla ekonomik kazanım, daha fazla siyasi güç talep etmekten geçmektedir.

1.1. Ülkede Yer Alan Başlıca Mezhep Grupları

1.1.1. Hristiyan Mezhep Grupları

1.1.1.1. Marunîler

Lübnan'da Hristiyanlar arasındaki en yüksek nüfusu Marunîler oluşturmaktadır. Günümüzde resmi olmamakla birlikte Lübnan nüfusunun yaklaşık %20'sini teşkil ettiği tahmin edilen Marunîler Cebel-i Lübnan ve Beyrut'ta yaşamaktadır.¹¹⁰

Marunîlerin, batı ile ilk temasları 1. Haçlı Seferlerine dayanmakta olup, bu seferlerde Avrupa ile ittifak kurmuşlardır. 18. ve 19. Yüzyılda Avrupa ile yaptığı ticaret sayesinde zenginleşmişlerdir.¹¹¹

Osmanlı döneminde ise Fransa'nın yürüttüğü misyonerlik faaliyetlerine yardımcı olmuşlardır. 1914 yılına gelindiğinde ise Marunî çocukları Fransız okullarına gitmiştir. Fransa, Hristiyan kesime eğitim için önemli burslar sağlamıştır.. Bu kapsamda, misyonerlerin sunduğu eğitim faaliyetleri neticesinde Marunîlerin yalnızca okur-yazarlık oranı artmakla kalmamış, eğitilmiş olmanın bir sonucu olarak devletin üst kademelerine de bu kesim getirilmiştir.¹¹²

110 Talha Köse, "Lübnan'da İstikrar Arayışları" **SETA**, 2006, s.16

111 Ayşegül Sever, "Oydaşmacı Kurumsallaşan Rejim: Lübnan Cumhuriyeti", **ResearchGate**, 2011, s.4

112 Ramazan Işık, "1820-1950 Yılları Arasında Suriye ve Protestan Misyonerlerin Kadınlara Yönelik Faaliyetleri" **İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı:15, s.167-187.

Fransız Mandası kapsamında kurulan Büyük Lübnan’da Marunîler Cumhurbaşkanlığı dâhil olmak üzere devlette önemli makamlara getirilmişlerdir. 1932 yılında yapılan nüfus sayımında tespit edilen demografik unsurlara göre devlet kademelerinin tayin edildiği 1943 Ulusal Paktında, 1932 yılı verileri kapsamında Lübnan Nüfusunun %28,7’sini oluşturan Marunîlere Cumhurbaşkanlığı Makamı verilmiştir. Marunîler birinci bölümde de bahsedildiği üzere yalnızca Cumhurbaşkanlığı ile kalmayıp, ordu ve bürokraside de üst düzey makamlara getirilmişlerdir. Bu düzenlemeler uyarınca, Taif Anlaşması ile Müslüman ve Hristiyan oranı 5’e 5 şeklinde değiştirilene kadar aradan geçen tam 56 yıl Mecliste 6’ya 5 Hristiyanlar lehine bir denge oluşturulmuştur.

1.1.1.2. Ortodoks Rumlar

Hristiyan nüfus arasındaki sıralamada ikinci sırada Ortodoks Rumları yer almaktadır. Bu mezhep grubunun 1932 yılında 77 bin¹¹³, günümüzde ise resmi olmamakla birlikte 350 bin civarı bir nüfusa sahip olduğu tahmin edilmektedir.¹¹⁴ Tahminlere göre Ortodoks Rumları toplam Lübnan nüfusunun yaklaşık %8’ine tekabül etmektedir.¹¹⁵ Lübnan’da dağınık olarak yerleşmişlerdir, yoğun oldukları bir bölge bulunmamaktadır. Levant bölgesinin ilk sömürgecileri olarak Lübnan’a göç ettiklerinden Ortodoks Rumları olarak adlandırılmaktadır. Ortodoks Rumlarının kökenleri Suriye’ye uzanmaktadır. Suriye’nin ilk Hristiyanları Ortodoks Rumlarıdır.¹¹⁶ Bu nedenle Pan-Arap eğilimleri bulunmakta

113 Elizabeth Picard, “**Lebanon: A Shattered Country-Myths and Realities of the Wars in Lebanon**”, Holmes&Meier Yayınları, 1996, s.66

114 Ayşegül Sever, “Oydaşmacı Kurumsallaşan Rejim: Lübnan Cumhuriyeti”, **ResearchGate**, 2011, s.5

115 “Minority Rights”, <https://minorityrights.org/country/lebanon/> **Erişim Tarihi:** 10.11.2019

116 George Hajjar, “Aspects of Christian – Muslim Relations in Comtemporary Lebanon” **Notre Dame University**, Lebanon, 2002, s.3

olup, Arap kimliğine karşı çıkmazlar ve özellikle Marunîler ile kıyaslandığında Batı ile güçlü ilişkiler içinde bulunmamışlardır.¹¹⁷

1.1.1.3.Katolik Rumlar

Melkit Rum Katolikleri olarak da adlandırılmaktadırlar. Melkit terimi Aramice’de Kralcılar anlamına gelmekte olup, İmparator Konstantin’in yanında olanlar için kullanılmıştır. Melkit Rum Katolikleri 1724 yılında Rum Ortodoks Kilisesinden ayrılarak Rum Katolik Kilisesi’ne katılmıştır. Katolik Rumlar Lübnan’ da dağınık olarak yerleşmekle beraber Lübnan’ın orta ve güney bölgelerinde daha yoğun olarak yerleşmişlerdir.¹¹⁸ 1932 yılında 46 bin¹¹⁹ olan nüfusları resmi olmamakla beraber günümüzde 150 bin civarında olduğu tahmin edilmekte olup, Lübnan Hristiyanları içinde üçüncü en büyük nüfusu teşkil etmektedirler. Marunîler gibi Arap kültürünü reddederler ve siyasi konularda çoğunlukla Marunîlerle işbirliği içindedirler.¹²⁰

1.1.1.4.Ermeniler

Büyük çoğunluğu 1. Dünya Savaşı sırasında Anadolu’dan göç eden¹²¹ Lübnan Ermenileri ise nüfusun yaklaşık %6’sını teşkil etmekte olup, ağırlıklı olarak Beyrut ve Suriye

117 Talha Köse, “Lübnan’da İstikrar Arayışları” **SETA**, 2006, s.17

118 George Hajjar, “Aspects of Christian – Muslim Relations in Comtemporary Lebanon” **Notre Dame University**, Lebanon, 2002, s.4

119 Elizabeth Picard, “**Lebanon: A Shattered Country-Myths and Realities of the Wars in Lebanon**”, Holmes&Meier Yayınları, 1996, s.66

120 Ayşegül Sever, “Oydaşmacı Kurumsallaşan Rejim: Lübnan Cumhuriyeti”, **ResearchGate**, 2011, s.5

121 **Ibid.**

sınırındaki Anjar’a yerleşmişlerdir.¹²² Lübnan Ermenileri genel olarak Türkçe konuşmaktadır.

Ermeniler, Lübnan’ın iç siyasi meselelerinden ziyade Ermeni meseleleri ile iştigal olmuşlardır, bu nedenle iç savaş sırasında çoğu yurtdışına göçmüş olup, dünyadaki Ermeni Diasporası ile kuvvetli ilişkiler kurmuşlardır.¹²³

Ayrıca, ASALA Terör örgütü 1975 yılında Beyrut’ta kurulmuş olup, milisleri Beka Vadisi’nde eğitim görmüştür. ASALA’nın temel amacı Taşnak ve Hınçak Partilerinin ana maksadı olan bağımsız bir Ermeni Devleti kurmak ve tüm dünyaya sözde ermeni soykırımını kabul ettirmektir. Anılan terör örgütü 22 ülkede 39 silahlı terör eylemi gerçekleştirmiş olup, hedefinde Türkiye ve Türk diplomatlar yer almaktaydı.¹²⁴ Öte yandan, Lübnan Parlamentosu 1997 ve 2000 yıllarında yayınladıkları iki karar ile sözde Ermeni soykırımını tanımıştır.¹²⁵

1.1.2. Müslüman Mezhep Grupları

1.1.2.1. Sünniler

Lübnan’da uzun süredir yerleşik olan Sünnilerin şimdiki nüfusun yaklaşık %28’ni teşkil ettiği tahmin edilmektedir. Sünni dini hiyerarşisine Müftü liderlik etmektedir.¹²⁶ Sünni

122 Talha Köse, “Lübnan’da İstikrar Arayışları” SETA, 2006, s.17

123 Ibid.

124 Elvin Abdurrahmanlı, “Asala Terör Örgütü Nasıl Ortaya Çıktı ve Terör Faaliyetlerinin Amacı” **Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt:2, Sayı:1, 2019, s.62

125 “Meeting with the Speaker of Labanese Parliament”, <http://lebanon.mfa.am/en/news/item/2015/03/14/meeting/>, **Erişim Tarihi:** 10.11.2019

126 Berkeley Center for Religion Peace and World Affairs, “Religion and Conflict Case Study Series: Lebanon Persistence of Sectarian Conflict”, 2013, s.12

Müslümanlar 1932 nüfus sayımı sırasında Marunî Hristiyanlardan sonra %22 oran ile en büyük ikinci nüfusa sahip mezhep oldukları için Başbakanlık hakkı Sünnilere verilmiştir. Müslümanlar arasında ekonomik olarak en varlıklı kesimdir.

Sünni kesim Beyrut, Trablus ve Sayda gibi şehirlere yoğun olarak yerleşmiştir. Osmanlı döneminde daha aktif olan Sünniler, Fransız döneminde Marunîlerin ön plana çıkması ile etkinliği azalan bir grup olmuştur.¹²⁷ Özellikle Fransız Mandası döneminde Sünni Müslüman bağımsız bir Lübnan'dan ziyade, kendilerini Arap dünyasının bir parçası olarak görmüşler ve Pan-Arabist politikalar kapsamında Suriye ile birleşme yönünde eğilimleri olmuştur.¹²⁸ Sünniler; Kerami, Sulh, Selami gibi önemli ailelerce temsil edilmişler, 1990'lardan bu yana Refik ve Saad Hariri Sünni siyasetinin önemli aktörleri haline gelmiştir.¹²⁹

1.1.2.2.Şiiler

Şii nüfus Lübnan'ın güneyinde çoğunlukla yer almıştır, Beka bölgesi, Balebek bölgesi ve Beyrut'un yoksulluk kemeri olarak ünlenen kenar mahallelerine yerleşmişlerdir. Yoksulluk kemeri özellikle 1950'li ve 1960'lı yıllarda Şii nüfusun sosyal durumunu anlatmak için kullanılan bir terim olmuştur.¹³⁰ Şii nüfus Müslüman gruplar arasında ekonomik olarak en dezavantajlı kesimi teşkil etmektedir. Bu kapsamda, Şiiler ilk defa

127 Ayşegül Sever, "Oydaşmacı Kurumsallaşan Rejim: Lübnan Cumhuriyeti", **ResearchGate**, 2011, s.5

128 Mandy Terc, "A Modern, Integral and Open Understanding:Sunni Islam and Labanese Identity in the Makassed Association" **Comparative Education Review**, Sayı 50, No:3, s. 431

129 Ayşegül Sever, "Oydaşmacı Kurumsallaşan Rejim: Lübnan Cumhuriyeti", **ResearchGate**, 2011, s.5

130 As'ad Abu-Khalil, "Shi'ite Lebanon: Transnational Religion and the Making of National Identities" **New York: Colombia University Press**, 2008, s. 31

Ulusal Pakt ile siyasi düzene aktif olarak dâhil olmuşlardır. Ulusal Pakt kapsamında Şiilere Meclis Başkanlığı verilmiştir.

Şiiler 1974 yılında Musa Al Sadr liderliğinde kurulan Mahrumlar Hareketi ile ülkede siyasi ve ekonomik dönüşüm yaşamaya başlamıştır. Akabinde 1975 yılında kurdukları AMAL ve 1980’lerde kurulan Hizbullah ile sosyal ve siyasi kimliklerini güçlendirmişlerdir.¹³¹ Yoğun olarak Güney Lübnan’da yerleşik olan Şiiler, İsrail - FKÖ çatışmaları kapsamında radikal siyasetin önemli bir unsuru haline gelmişlerdir. 1989 Taif Anlaşması ile pozisyonlarını güçlendirmişlerdir. Taif Anlaşması kapsamında parlamentoda Sünniler ile eşit temsil hakkını kazanarak, Şii Meclis Başkanının yetkileri artırılmıştır. 2000’li yıllarda ise, İsrail ile savaşan Hizbullah sayesinde ülkedeki Şiilik itibar kazanmıştır.¹³² Günümüz siyasetinde de Emel ve Hizbullah gibi siyasi partiler ile etkin bir şekilde siyasette yer almakla beraber, bunun ötesinde Hizbullah’ın devlet içinde devlet haline geldiği yönünde yoğun iddialar bulunmaktadır.

1.1.2.3.Dürziler

Dürzîlerin, Mısır’daki Fatımî Halifesinin soyundan geldiği iddia edilmektedir. Dürzîlerin etnik kökenleri hakkında ise Arami, Arap, Ermeni, İranlı, Türk, hatta İngiliz ve Fransız olduklarına dair birçok iddia bulunmakla beraber, Dürzîliğin İslamiyet’e dâhil olup olmadığı hususu da tartışma konularından birisini teşkil etmektedir.¹³³ Dürziler Lübnan’da yoğun olarak Şuf Dağı civarında yerleşmiştir. Günümüzde Lübnan’daki

131 Rami Siklawi, “The Social and Political Identities Of the Shi’i Community In Lebanon”, **Arab Studies Quarterly**, Sayı:36,No:4, 2014, s.288

132 Ayşegül Sever, “Oydaşmacı Kurumsallaşan Rejim: Lübnan Cumhuriyeti”, **ResearchGate**, 2011, s.6

133 Yasin Athloğlu, “Lübnan’da Din ve Siyaset: Dürzi Liderlik Örneği”, **Akademik Ortadoğu**, Cilt:9,Sayı:2, 2015, s.2

Dürzileri Velid Canbolat liderlik etmektedir.¹³⁴ Dürziler, İkinci Dünya Savaşı sonrasında, Lübnan'da resmen ayrı bir mezhepsel grup olarak ilan edilmişlerdir. İç savaş yıllarında Kemal Canbolat'ın liderliğinde Lübnan Ulusal Hareketi adı altında etkin rol oynamış, FKÖ tarafında Marunîlere karşı savaşmışlardır. İç Savaşı bitiren Taif Anlaşması sonrasında da Lübnan siyasetinde aktif rol almışlardır. Neredeyse iç savaştan bu yana Dürziler Canpolat Ailesi tarafından temsil edilmektedir.¹³⁵

1.1.2.4.Aleviler

Akka ve Trablus bölgelerinde yoğun olarak yerleşmişlerdir. Kendilerini Müslüman olarak tanımlamalarına rağmen muhafazakâr Sünniler Alevilerin Müslüman olduğunu kabullenmemişlerdir. 1970'lerin başında Şii lider Imam Musa As Sadr Aleviliğin Şii İslam'ın bir kolu olduğunu açıklamıştır. Taif Anlaşması ile tesis edilen siyasi düzeni sonrasında parlamentoda sadece iki koltuğa sahip olmaları, Alevilerde haklarının ihlal edildiğine yönelik bir duygu oluşturmuştur. Aleviler, Suriye ve diğer Arap ülkeleri ile iyi ilişkiler geliştirilmesine büyük önem atfetmişlerdir, çünkü Lübnan'ın Arap kimliğinin korunmasının tek yolunun bu olduğuna inanmışlardır. Bu kapsamda Suriye'yi destekleyen bir portre çizmişlerdir. Ancak Lübnan'daki Aleviler siyaseten hiçbir zaman etkin olamamışlardır. Bu kapsamda şimdiye kadar herhangi bir Alevi, Bakan olarak parlamentoda yer almamış ya da kamuda önemli bir göreve getirilmemiştir.¹³⁶

134 İzzettin Artokça, "Ortadoğu'da Dürziler" **TASAM Stratejik Rapor**, No:54, s.14

135 Ayşegül Sever, "Oydaşmacı Kurumsallaşan Rejim: Lübnan Cumhuriyeti", **ResearchGate**, 2011, s.6

136 Avustralya Mülteci İnceleme Mahkemesi Tutanağı için bkz. <https://www.justice.gov/sites/default/files/pages/attachments/2015/09/29/lbn31663.pdf>, **Erişim Tarihi:** 10.11.2019

2.Siyasi Yeniden Yapılanma

İç Savaşın ana nedeni olarak ortaya çıkan siyasi istikrar unsuru, Taif sonrasında da oldukça kritik bir konu olmuştur. Lübnan'da siyaset de mezhep temelinde şekillenmiştir. Mezhep ilişkileri milli bağların önüne geçmiştir.¹³⁷ Bu nedenle, Lübnan'daki siyasal partilerin batı demokrasilerinin aksine mezhepsel karakteri bulunmaktadır. Bu kapsamda, siyasi liderler genelde ekonomik durumu iyi olan köklü ailelerden çıkmıştır. Köklü ailelerden çıkan bu siyasi liderler Zaim olarak adlandırılmıştır. Zaimler her bir seçim bölgesinde seçimleri düzenler, siyasal makamları ve parasal ödülleri bölüştürürdü. Zaimin kendisi parlamentoya aday olabileceği gibi daha sonra kendisine borçlu kalacak bir başkasının seçilmesini de sağlayabiliyordu. Oy genellikle rüşvetle veya Zaimin silahlı adamları vesilesi ile sağlanırdı. Zalimlik sistemi ile parlamentoya seçilen kişilerin ilk önceliği yerel müşterilerinin ihtiyaçlarını karşılamaktı. Yani parlamento milli meseleler için değil mezhepsel çıkarlar doğrultusunda işlev görmektedir. Bu kapsamda, yazar Cleaveland Parlamenta giren Zaimleri “Avrupa giysileri içinde feodal bir ağa olarak” nitelemiştir.¹³⁸

Siyasi partilerin iç savaş sırasında kendini militan örgütlere dönüştürmesi halkın siyasete karşı güven kaybı yaşamasına sebep olmuştur. Demokrasilerin vazgeçilmez özneleri olan partilerin militan örgütlere dönüşmesi sebebi ile iç savaş daha da uzamıştır. Şiddet kapsamında saygınlık ve güç kazandığını düşünen siyasi elitler uzlaşma zemini ve diyalog ortamı oluşturmamış, aksine şiddeti oluşturdıkları milis kuvvetler ile körüklemişlerdir. Sadece üç parti (Lübnan Kuvvetleri, İlerici Sosyalist Parti ve Hizbullah) savaş sonrasında

137 William Cleaveland, **Modern Ortadoğu Tarihi**, Agora Kitaplığı, İstanbul, 2008, s.371

138 **Ibid.**

kendilerini barışçıl siyasi kurumlara dönüştürebilmiştir. Sonuç olarak Lübnan'daki siyasi partiler uzlaşmacı ve istikrar sağlayan bir rol oynamaktan ziyade bölücü bir tutum sergilemiştir.¹³⁹

İç Savaş sonrasında da siyasetteki bu gelenek devam etmiştir. Mezhepsel kaygılar milli kaygıların önünde olmuş ve halk müşteri liderler ise patron olarak görülmeye devam etmiş ve halk giderek kutuplaşmıştır. Örneğin 1996 seçimlerinde Refik Hariri'nin seçim bölgelerine büyük miktarda paralar gönderdiği kaydedilmektedir.¹⁴⁰ Taif Anlaşması sonrası siyasi alanda da reform bekleyen halkta paranın seçimlerde hala en etkili araç olması hayal kırıklığı yaratmıştır.

Lübnan'daki siyasi partiler İç Savaş öncesinde hem modern bir siyasi parti gibi hareket etmiş hem de mezhepler arası örgütlenmeyi sağlamışlardır. Siyasi partiler, İç Savaş sırasında ise tamamen kişiye bağlı kuruluşlar haline gelmiş olup, herhangi bir ideolojik temeli, toplumsal bir yanı kalmamıştır.

1943-1975 yılları arasında Lübnan'da 9 parlamento, 5 Cumhurbaşkanlığı seçimi yapılmıştır. Savaş sonrasında ise ilk seçimler 20 yıl aradan sonra 1992 yılında gerçekleştirilmiştir. Parlamento seçimleri 20 yıldır yapılmazken, İç Savaş sırasında dahi anayasal boşluk oluşmasının önlenmesi için Cumhurbaşkanlığı dönemleri atlanmamıştır. Parlamento seçimleri ise güvenlik gerekçesi ile ertelenebilmiştir. Bu kapsamda, savaş sonrasında siyasetin yeniden yapılanması çerçevesinde 1992, 1996 ve 2000 seçimleri önem arz etmektedir.¹⁴¹

139 Rola El Hüseyini, "Elite Politics in Postwar Lebanon" **Syracuse University Press**, 2012, s. 85

140 Hilal Kashan, "Lebanon's 1996 Parliamentary Elections", *Journal of South and Middle Eastern Studies*, Sayı:20, No:4, 1997, s.3

141 Ghassan Dibeh, "The Political Economy of Postwar Reconstruction in Lebanon", **WIDER Research Paper**, No:44, 2005, s.21

2.1.Siyasi Seçimler

2.1.1. 1992 Seçimleri

1992 Seçimlerinde Marunî kesim Suriye'nin Lübnan'dan birliklerini çekmemesini protesto ettiğinden seçimleri boykot etmiştir. Marunîler seçimin yapıldığı zamanı da özellikle eleştirmişlerdir. Seçim, Suriye birliklerinin Taif Anlaşması'na göre yeniden konuşlandırılmasından tam bir ay önce gerçekleştirilecekti. Marunî kesim, Suriye'nin seçimleri manipüle edeceği yönünde endişelerini dile getirmişlerdir. Marunîler ayrıca yeni seçim yasasından da büyük rahatsızlık duymaktaydılar. Yeni seçim yasasına göre, seçim bölgeleri yeniden düzenlenmiş ve yeniden düzenlenen seçim bölgelerinde genelde Kuzeyde, Lübnan Dağı'nda yerleşik olan Hristiyan nüfus farklı seçim bölgelerine ayrıştırılmıştır.¹⁴² Marunîler, bunun seçim sonuçlarına doğrudan etki edeceğini vurgulamışlardır. Tüm bu nedenlerin neticesinde Hristiyan kesim seçimleri boykot etmeyi tercih etmiştir. Marunîlerin diğer bir eleştirisi de siyasi partilere seçim için yeteri kadar zaman verilmemesi olmuştur. Lübnan tarihinde ilk defa bir seçime katılım önceki seçimlere nazaran %30 oranında daha az olmuştur.¹⁴³ 1992 seçimleri savaş sonrasında siyasi yapılanma kapsamında önemli olmasına rağmen, Marunîlerin gerçekleştirdiği boykot sebebi ile muhalefeti olmayan bir seçim olmuştur. Özellikle Marunîler ile devletin arasındaki ilişkilerin gerginleşmesine sebebiyet vermiştir. Çünkü Marunîler Suriye birlikleri halen ülkede iken seçim yapılmasına sıcak bakmıyor, seçimlerin başka bir zamanda yapılmasını istiyordu. Bu manada 1992 seçimleri Marunîlere rağmen yapılmış olup, ülkedeki mezhepsel kutuplaşmayı artırmıştır. 1992 seçimleri sonrasında da

142 Paul Salem, "Skirting Democracy: Lebanon's 1996 Elections and Beyond", Middle East Report, No:203, 1997, s.27

143 **Ibid.**

Marunîler parlamentonun meşruiyetini sorgulamıştır.¹⁴⁴ Ülkede 20 yıl sonra yapılan ilk seçimler olması sebebi ile en önemli seçimlerden biri olmasına rağmen mezhepsel dengeler seçimlere de gölge düşürmüştür.

Seçimler esnasında rüşvet iddiaları yoğun olarak gündeme gelmiştir. Öte yandan, bu seçimlerde savaş sırasındaki militan liderler siyasi liderler haline gelmiştir.¹⁴⁵

Seçimde yaşanan boykot sebebi ile özellikle Hristiyanların en güçlü partilerinden olan Kataib Partisi seçimlere katılmamış, bunun yerine Hristiyan kesim üzerinde etkili liderlik özellikleri olmayan bağımsız adaylar katılmıştır. Öte yandan, Hizbullah (Allah'ın Partisi), AMAL seçimlere etkin olarak katılmıştır. Seçimler sonucunda önceki parlamentodan yalnızca 17 kişi yer almakta idi, diğer taraftan seçilen 64 Hristiyan'ın hiçbirinin Kataib (Falanjistler) ile bağı bulunmuyordu.¹⁴⁶ Aslında Marunîlerin seçimleri boykot etmesi en çok Suriye yanlısı politika izleyenler ile Şiilerin faydasına olmuştur. Hizbullah mecliste 16 koltuk kazanmış ve Nabih Berre AMAL'in lideri Meclis Başkanı olmuştur.¹⁴⁷ Lübnan tarihinde ilk defa radikal islami gruplar böylece parlamentoya grimiştir.¹⁴⁸ Cumhurbaşkanı Elias Hrawi Refik Hariri'yi Başbakan olarak atamıştır.

144 Farid El Khazen, "Lebanon's First Postwar Parliamentary Election: An Imposed Choice", **Centre for Labanese Studies**, Oxford, 1998, s.67-72

145 Paul Salem, "Skirting Democracy: Lebanon's 1996 Elections and Beyond", Middle East Report, No:203, 1997, s.27

146 Lübnan Parlamento Arşivleri için bknz. http://archive.ipu.org/parline-e/reports/arc/2179_92.htm Erişim: 16.11.2019

147 Matthew Frankel, "Threaten But Participate: Why Election Boycotts are a Bad Idea?", **Policy Paper**, No:9, 2010, s.6

148 Hilal Kashan, "Lebanon's 1996 Parliamantery Elections", Journal of South and Middle Eastern Studies, Sayı:20, No:4, 1997, s

2.1.2.1996 Seçimleri

1996 seçimlerine katılım oranı 1992'ye nispeten oldukça yüksektir. Bu defa, Hristiyan kesim de seçimlere katılmıştır. 1996 seçimleri savaştan sonra yapılan seçimler arasında iyi bir başlangıç noktası niteliğinde olmuştur. Ancak 1996 seçimleri de Taif Anlaşması sonrası reform beklentilerini karşılamamıştır. Eski siyasi alışkanlıklar devam ettirilmiştir. Hükümetin çıkardığı seçim yasasının yanlış olduğu ve hatalı seçim sonuçlarına sebebiyet verdiği, zengin liderlerin (zaim) seçim bölgelerine büyük paralar dağıttığı gibi iddialar yoğun olarak gündemde olmuştur.¹⁴⁹

96 Seçimlerinden hemen üç gün önce Parlamentodan geçen seçim yasası 1992'de boykotun sebeplerinden biri olan seçim yasasından pek de farklı olmamıştır. Zaten İsrail'in 1996 yılında Güney Lübnan'a saldırısı gündemi seçimlerden oldukça uzaklaştırmıştır.

1996 seçimleri Refik Hariri'nin zaferi ile sonuçlanmıştır. Hariri'den sonra parlamentoda en çok koltuğu AMAL Hareketi kazanmış, akabinde Velid Canpolat gelmiştir. Siyasi yapılanmaya bakıldığında iktidar ve muhalefet yerine çeşitli dini mezhepler arasındaki koalisyon ile müzakereler gerçekleştirilecektir.¹⁵⁰

2.1.3.2000 Seçimleri

Seçim kampanyaları iç savaştan bu yana en büyük yolsuzluğu içeren seçim olarak anılmaktadır. Bu dönemde, Refik Hariri'nin kampanya boyunca 50 milyon dolar

¹⁴⁹ İbid

¹⁵⁰ Paul Salem, "Skirting Democracy: Lebanon's 1996 Elections and Beyond", Middle East Report, No:203, 1997, s.28

harcadığına dair iddialar dahi gündeme gelmiştir . Dönemin Cumhurbaşkanı Lahoud'u da Hristiyanlar Suriye yanlısı olarak görmekte idiler. Seçim kampanyası süresince Velid Canpolat da Cumhurbaşkanının Suriye ile daha dengeli ilişkiler geliştirmesini vurgulamıştır. Seçim neticesinde Refik Hariri tekrar kazanmış, benzer şekilde Berri de yine Meclis Başkanı olmuştur. Seçimlerde Hizbullah Emel Koalisyonu da toplamda 23 koltuk kazanmıştır.¹⁵¹

2.1.4.2005 Seçimleri

1992-2000 arası gerçekleştirilen bütün seçimlerde bir şekilde Suriye'nin etkisi gözlenmiştir. Suriye bu etkiyi ya seçim bölgelerini ayırmakta ya da aday listesinin belirlenmesi sırasında göstererek seçimleri manipüle etmeyi başarmıştır. Suriye yanlısı Cumhurbaşkanı Lahoud'un görev süresinin 3 yıl daha uzatılması yönündeki Suriye baskısı akabinde kararın Meclisten geçmesi sonrasında Refik Hariri Başbakanlık görevinden istifa etmiş, istifasından 4 ay sonra da suikasta uğramıştır. Bunun üzerine ayaklanan halk Sedir Devrimi ile Suriye güçlerinin ülkeden çekilmesini sağlamıştır. 2005 Seçimleri Suriye'nin gölgesinde gerçekleşmeyen ilk seçimler olması sebebi ile önem arz etmektedir. Bu seçimler sonucunda Refik Hariri'nin oğlu Saad Hariri'nin önderliğinde 14 Mart Koalisyon Grubu (Sünni, Dürzi, Bazı Hristiyan gruplar) Hizbullah önderliğindeki 8 Mart Koalisyon Grubuna (Michel Aoun, (Özgür Vatanseverler Hareketi) Hizbullah) karşı

151 Lübnan Parlamento Arşivleri için Bkzn. http://archive.ipu.org/parline-e/reports/arc/2179_00.htm,
Erişim Tarihi: 17.11.2019

kazanmıştır. Hizbullah 2 Bakanlık kazanmış, Başbakan ise Refik Hariri'nin yakın arkadaşı Fouad Siniora olmuştur.¹⁵²

2.1.5.2009 Seçimleri

Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Şii Meclis Başkanı Nebijh Berri'nin sürekli olarak Cumhurbaşkanlığı seçimlerini ertelemesi ve Hizbullah'ın Bakanlık sayısında artış talep etmek sureti ile mecliste veto hakkına sahip olmayı talep etmesi üzerine ülkeye yeniden bir gerginlik ortamı hâkim olmuştur. Öte yandan, iktidardaki Sünni partinin Hizbullah'ın maddi gücünü kullanarak Cumhurbaşkanlığı seçimlerini kilitlediği iddiası gerginliği Sünni ve Şii'ler arasındaki sokak çatışmalarına bırakmıştır. Başta Şii ve Sünniler arasında başlayan çatışmalar Dürzilerinde katılımı ile yeni bir iç savaşa doğru gitmeye başlamıştır. Krizin tırmandırılmasını önlemek için Katar, tarafları Doha'da bir araya getirmiştir. Hizbullah'ın iyice güçlenmiş yapısı ile başa çıkamayan Sünniler Doha'da mutabakata varmayı kabul etmiştir. Doha düzenlemesine göre, Bakanlar Kurulundaki 16 Bakan Hükümet tarafından, 11'i muhalefet tarafından 3'ü de Cumhurbaşkanı tarafından atanacaktı.¹⁵³ Buradaki anlaşmanın bir yansıması olarak 2009 yılında gerçekleştirilecek seçimler için seçim yasası da yeniden düzenlenmiştir. Buna göre mezhepsel kotalar konulmuş ve seçim bölgeleri yeniden belirlenmiştir. Bu kapsamda mezhep sistemi siyasi düzene iyice yerleşmiştir.

152 Richard Northon, "The Role of Hezbollah In Lebanese Politics", **The International Spectator**, 2007, s. 483

153 Veysel Ayhan, Özlem Tür, **Lübnan: Savaş, Barış, Direniş ve Türkiye ile İlişkiler**, Dora Yayınları, İstanbul, 2009, s.239-254

Seçimler neticesinde Saad Hariri'nin koalisyonu kazanmış olup, akabinde Hariri Başbakan olmuştur. Hizbullah ise ittifaka girdiği Michel Aoun ile başarıyı yakalayamasa da mecliste veto hakkına sahip bir muhalefet haline gelmiştir.

2.2.Lübnan'da Başlıca Siyasi Oluşumlar

2.2.1.Kataib Partisi

Kataib Partisi, Falanjist Parti olarak da anılmakta olup, 1936 yılında kurulmuştur. İlk kurucusu Pierre Cemayel'dir. Parti üyeleri, Fransa ile yakın ilişkiler kuran orta sınıf Hristiyanlardan oluşmaktadır. Partinin militan yapılanması da bulunmaktadır. 1958 yılında yaşanan Hükümet Krizinde ABD askerlerine Falanjist Milisler yardımcı olmuştur. Genelde Marunilerden oluşan Kataib'in ana maksadı Lübnan'ın batı medeniyetine yakın olmasını sağlamak ve Arap Kimliği ile anılmasının önüne geçmektir. Kataib Partisi İç Savaş'tan sonra Suriye'nin çekilmesine değin etkin olamamıştır.¹⁵⁴ 2018 seçimlerinden sonra Kataib Partisinin parlamentoda biri Ortodoks, 4'ü Maruni olmak üzere 5 temsilcisi bulunmaktadır.¹⁵⁵

2.2.2.Lübnan Kuvvetleri

Lübnan Kuvvetleri, 1976 yılında Lübnanlı Hristiyan milisler tarafından kurulmuştur. Lübnan Kuvvetleri iç savaş sırasında ulusal cephe olarak da anılmış olup, Cumhurbaşkanı

154 Rola El Hüseyini, "Elite Politics in Postwar Lebanon" Syracuse University Press, 2012,s. 40-49

155 Konrad Adenauer Vakfı 2018 Yılı Seçimleri Siyasi Parti Haritası Raporu için bkzn. https://www.kas.de/c/document_library/get_file?uuid=d5efc091-a9b8-4357-36f6-7717164c277e&groupId=252038 Erişim Tarihi:10.11.2019

olan Beşir Cemayel tarafından liderlik edilmiştir. Bu yapılanmada Kataib Partisi üyeleri aktif olmuştur. Lübnan Kuvvetlerinin kurulmasındaki ana saik ayrık bir yapıda olan Hristiyan Kuvvetlerini bir araya getirmek olmuştur. Lübnan Kuvvetleri 1991 yılında silahları bırakmıştır. Partinin 1994 yılındaki başkanı Samir Gaega (savaş suçlusu) Suriye'nin 2005'te ülkeden çekilmesine değin hapiste kalmıştır. Parti, Suriye'nin çekilişinin akabinde 2005 ve 2009 seçimlerine katılmıştır. 2018 seçimleri sonrasında 3 bakanlık mecliste 8 sandalye almıştır.¹⁵⁶

2.2.3.Özgür Vatanseverler Hareketi (FPM)

Özgür Vatanseverler Hareketi (FPM) Maruni Hristiyan Michael Aoun tarafından kurulmuştur. Michael Aoun 2016'dan bu yana Cumhurbaşkanlığı yapmakta olup, partiye oğlu tarafından başkanlık yapılmaktadır. 2018 seçimleri sonunda Aoun Cumhurbaşkanı olurken, parti 8 bakanlık ve mecliste 19 sandalyesi bulunmaktadır.¹⁵⁷

2.2.4.Marada Hareketi

Marada Hareketi Süleyman Franjieh tarafından 1967 yılında kurulmuştur, 1968 yılında milis kuvvetleri oluşturulmuştur. Üyelerinin büyük çoğunluğu Maruni'dir. Lübnan Cephesinde Müslümanlara karşı kanlı savaflara katılmıştır. Günümüzde Hizbullah ve

¹⁵⁶ Ibid.

¹⁵⁷ Ibid.

Esad ile yakın ilişki kurmuştur.¹⁵⁸ 2018 seçimleri sonrası 1 Bakanlık ve mecliste 3 sandalye sahibi olmuştur.¹⁵⁹

2.2.5.İlerici Sosyalist Partisi

İlerici Sosyalist Partisi 1949 yılında Dürzi Lider Kemal Canbolat tarafından kurulmuştur. 1943 Ulusal Paktı Dürzilere yönetimde önemli bir görev vermediği için Kemal Canbolat eleştirileri ile önemli bir muhalefet lideri haline gelmiştir. Partinin laik ve sosyal bir yanı bulunmasına rağmen üyeleri ve taraftarlarını Dürziler oluşturmakta idi. İç Savaş esnasında Lübnan Ulusal Hareketi çatısı altında yer alarak Hristiyanlardan oluşan Lübnan Cephesine karşı savaşmıştır.¹⁶⁰ Taif Anlaşması sonrasında Canpolat Ailesi liderliğinde devam den Parti, parlamentoda 8 koltuğu ve kabinede 2 bakanlığı almıştır. Canpolat'ın Bakanlığa ve parlamentoya soktuğu isimler ya müşterisi ya da aile bireylerinden olmuştur.¹⁶¹ 2018 seçimlerinden sonra ise 2 bakanlık ve parlamentodan 5 sandalye kazanmıştır.¹⁶²

158 “Explainer: Who are the Lebanon’s Main Political Parties Contesting the Elections”. <http://english.alarabiya.net/en/features/2018/05/05/EXPLAINER-Who-are-Lebanon-s-main-political-parties-contesting-the-elections-.html>, **Erişim Tarihi:** 10.11.2019

159 Konrad Adenauer Vakfı 2018 Yılı Seçimleri Siyasi Parti Haritası Raporu için bkz. https://www.kas.de/c/document_library/get_file?uuid=d5efc091-a9b8-4357-36f6-7717164c277e&groupId=252038 Erişim Tarihi:10.11.2019

160 **Ibid.**

161 Rola El Hüseyini, “**Elite Politics in Postwar Lebanon**” Syracuse University Press, 2012,s. 63

162 Konrad Adenauer Vakfı 2018 Yılı Seçimleri Siyasi Parti Haritası Raporu için bkz. https://www.kas.de/c/document_library/get_file?uuid=d5efc091-a9b8-4357-36f6-7717164c277e&groupId=252038 Erişim Tarihi:10.11.2019

2.2.6.AMAL

Hizbullah'ın kuruluşundan önce Şiilerin ilk organizasyonel yapılanmasının temelleri 1974 yılında Mahrum Kalanlar Hareketi ile atılmıştır. Liderliğini İranlı Al-Sadr üstlenmiştir. Partinin ana maksadı Şiilerin haklarını savunmaktır. 1975 yılında İç Savaşın başlangıcı ile Al Sadr bu hareket AMAL adındaki milis kuvvetlerini eklemiştir. AMAL, İç Savaş sonrasında Hizbullah ile iyi ilişkiler geliştirmiş olup, Esad ile de yakın bağları bulunmaktadır. Amal Hareketinin günümüzdeki başkanı Nabih Berri 1992 yılından bu yana Meclis Başkanlığı görevini yürütmektedir.¹⁶³ Ayrıca, 2018 yılı seçimlerinden sonra mecliste 13 sandalye ve 3 bakanlık kazanmıştır.¹⁶⁴

2.2.7.Hizbullah

Hizbullah'ın kuruluşu, 1982 yılında İsrail'in Lübnan'ı işgal etmesine karşı olmuştur.¹⁶⁵ AMAL ile asıl ayrışmalarının sebebi FKÖ hususunda olmuştur. AMAL FKÖ'nün ülkeden gitmesini desteklerken, Hizbullah FKÖ'nün safında yer almakta idi ve dini olarak AMAL'dan daha radikal bir topluluktur.

Hizbullah İran İslam Devrimi gerçekleşikten sonra İran'ın desteği ile kurulmuştur. Taif Anlaşması sonrasında Hizbullah'ın ana maksadı, İsrail ile savaşmaktır. İsrail'in 2000

163 “Explainer: Who are the Lebanon’s Main Political Parties Contesting the Elections”. <http://english.alarabiya.net/en/features/2018/05/05/EXPLAINER-Who-are-Lebanon-s-main-political-parties-contesting-the-elections-.html>, Erişim Tarihi: 10.11.2019

164 Konrad Adenauer Vakfı 2018 Yılı Seçimleri Siyasi Parti Haritası Raporu için bkz. https://www.kas.de/c/document_library/get_file?uuid=d5efc091-a9b8-4357-36f6-7717164c277e&groupId=252038 Erişim Tarihi:10.11.2019

165 Rola El Hüseyini, “Elite Politics in Postwar Lebanon” Syracuse University Press, 2012,s. 63

yılında ülkeden çekilmesi Hizbullah'ın başarısı olarak tarihe geçmiştir.¹⁶⁶ Hizbullah İsrail'in çekilişi ile Lübnan'da büyük popülerlik kazanmıştır. Ancak popülerliğinin tek sebebi İsrail değildir, aynı zamanda özellikle gençlere istihdam sağlamakta ve sosyal projelere önem vermektedir. Suriye rejiminde yaşanan krizde de Hizbullah etkin rol oynamıştır. Bu anlamda, hem ülkede hem de bölgedeki siyasi gelişmelerde ana aktörlerden birisi haline gelmiştir. Hizbullah ayrıca, hem bir ideolojisi hem de organizasyonel yapısı bulunduğu ve Hizbullah içindeki liderlik aile mirası olarak değil, seçimle olduğundan diğer siyasi partilerden ayrılmaktadır. Bu nedenle İç Savaş sonrası da etkin bir biçimde Lübnan siyasetinde yerini almıştır. 2018 seçimlerinden sonra mecliste 13 sandalye sahibi olmuş, iki bakanlık almıştır.

2.2.8.Sünni Siyasi Partileri

İç Savaş sırasında Sünni gruptan güçlü bir oluşum veya lider çıkmamıştır. Sünni kesim daha çok FKÖ'yü ve Suriye'yi desteklemekle yetinmiştir. Bunun ana sebebi ise, Suriye'nin bölgede başka güçlü bir Sünni oluşum istememesinden kaynaklanmaktadır. Savaş sonrasında sünni gruptan iki parti ön plana çıkmıştır. Birincisi Jama'a İslamiyyah, ikincisi de Al Ahbash ve Refik Hariri tarafından Gelecek Hareketi kurulmuştur.

166 Konrad Adenauer Vakfı 2018 Yılı Seçimleri Siyasi Parti Haritası Raporu için bkz. https://www.kas.de/c/document_library/get_file?uuid=d5efc091-a9b8-4357-36f6-7717164c277e&groupId=252038 Erişim Tarihi:10.11.2019

2.2.8.1. Jama'a Islamiyyah ve Al Ahbash

Jama'a Islamiyyah, Mısır'daki Müslüman Kardeşler hareketinden etkilenecek kurulan bir partidir. 1996 seçimlerinde parlamentoda yalnızca 1 sandalye kazanabilmiş, 2000'den sonra ise, Hariri'nin kurduğu partinin gölgesinde kaldığından seçimlere girmemiştir.¹⁶⁷ Al Ahbash 1983 yılında kurulmuş olup, siyasette pek aktif olamamıştır. 1992 seçimlerinde parlamentodan sandalye alamamış olup, siyaseten Hizbullah'ı desteklemiştir.¹⁶⁸

2.2.8.2. Gelecek Hareketi

Gelecek Hareketi, 1990'ların ortalarında Refik Al Hariri tarafından kurulmuştur. Refik Al Hariri'nin 2005 yılında gerçekleşen suikastından Hizbullah'ı sorumlu tuttuğundan, Partinin şimdiki başkanı Saad Al Hariri Hizbullah karşıtı bir politika uygulamaktadır.¹⁶⁹ 2018 seçimlerinde Mecliste 34 koltuğa sahip, Başbakanlığa ilave olarak 5 Bakanlık kazanmıştır.¹⁷⁰

167 Rola El Hüseyini, "Elite Politics in Postwar Lebanon" **Syracuse University Press**, 2012, s. 63

168 Konrad Adenauer Vakfı 2018 Yılı Seçimleri Siyasi Parti Haritası Raporu için bkz. https://www.kas.de/c/document_library/get_file?uuid=d5efc091-a9b8-4357-36f6-7717164c277e&groupId=252038 Erişim Tarihi: 10.11.2019

169 "Explainer: Who are the Lebanon's Main Political Parties Contesting the Elections". <http://english.alarabiya.net/en/features/2018/05/05/EXPLAINER-Who-are-Lebanon-s-main-political-parties-contesting-the-elections-.html>, **Erişim Tarihi:** 10.11.2019

170 Konrad Adenauer Vakfı 2018 Yılı Seçimleri Siyasi Parti Haritası Raporu için bkz. https://www.kas.de/c/document_library/get_file?uuid=d5efc091-a9b8-4357-36f6-7717164c277e&groupId=252038 Erişim Tarihi: 10.11.2019

3.Ekonomik Yeniden Yapılanma

15 yıl süren iç savaş ekonomiyi yıkıma uğratmıştır. 1970’lerde Ortadoğu’nun Paris’i olarak adlandırılan Lübnan’da iç savaş başlamadan önceki yıl olan 1974’te kişi başı milli gelir 1800 dolar iken, 1989 yılına gelindiğinde kişi başı milli gelir 500 doların altına düşmüştür.¹⁷¹

Savaş sürecinde ülkede 25 milyar dolar değerinde fiziksel zarar oluşmuştur. İç savaş sebebi ile ülkedeki nüfus da zarar görmüştür. Savaş esnasında 131 bin kişi hayatını kaybetmiş, 500 bin kişi de göç etmek zorunda kalmıştır. Bu nedenle ülkede büyük bir insan kaynağı kaybı gerçekleşmiştir. Ayrıca, elektrik, telefon, su, yol dâhil ekonominin tüm altyapısı çökmüştür. Savaş ülkenin ordu, güvenlik dâhil tüm kurumlarını zayıflatmıştır. Böyle bir ortamda 1992 yılında yapılan ilk seçimler ile göreve gelen Refik Hariri’nin ana gündemi doğal olarak ülkenin ekonomik olarak yeniden yapılandırılması olmuştur.¹⁷²

Taif Anlaşması ile güç paylaşımının mezhepler arasında eşit dağıtılmasına dikkat edilmiştir. Bu nedenle, ekonomik yeniden yapılanmada da mezheplere eşit yetki dağıtıldığını göstermek için çeşitli konseyler oluşturulmuştur. Sünni Başbakan Refik Hariri başkanlığında Kalkınma ve Yeniden Yapılanma Konseyi (CDR) oluşturulmuştur. Şii Meclis Başkanı Nabih Berri başkanlığında ülkenin Güneyindeki kamu yatırımlarını organize etmek üzere Güney Konseyi (CS) kurulmuştur. Yerinden Edilmiş Fonu ise savaş

171 Atif Kubursi, “Reconstructing The Economy of Lebanon”, **Arab Studies Quarterly**, Sayı:21, 1999, s.78

172 Ghassan Dibeh, “The Political Economy of Postwar Reconstruction in Lebanon”, **WIDER Research Paper**, No:44, 2005, s.2,21

sırasında ülkelerini terk etmek zorunda kalanların geri dönüşü için oluşturulmuş ve liderliği Dürzi Lider Velid Canpolat tarafından üstlenilmiştir.¹⁷³

Yeniden yapılanma projesi için ortalama 17,7 milyar dolara ihtiyaç duyulmuştur. Bu rakamın finansmanını yapmak için hazırlanan planda ise öncelikle 1996 yılı başında bütçenin fazla vermesi, hazine bonosu yolu ile uluslararası borçlanma, donörlerden veya uluslararası donörlerden alınan hibeler, imtiyazlı krediler vs. yer almıştır. Bu kapsamda, harcama sürece bölünmüştür. Bakanlar Kuruluna sunulan belgelere göre, birinci süreç 1993-1995 arasındaki iyileştirme sürecidir. Birinci aşamada harcanacak miktarın finansmanında dış borçlanma ve ödemeler karşılanması planlanmıştır. İkinci aşama 1996-1998 yılları arasında kapsamakta olup, harcanacak miktarın %38'i bütçe fazlasından, %10'u alınacak dış ödemelerden ve %52'si dış borçlanmadan finanse edilecekti. Üçüncü aşama ise, 1999-2003 yılları arasında olacak ve bu kapsamda yapılacak harcamanın da %65'inin bütçe fazlasından karşılanması, %31 dış borçlanma, %4 dış ödemelerden karşılanması üzerine bir plan kurgulanmıştır.¹⁷⁴

Görüldüğü üzere planın uygulanabilmesi için iki ana faktör ön plana çıkmaktadır. Birincisi, 1996 yılı itibari ile bütçe fazlası verilmesi, ikincisi ise, uluslararası donör ve yatırımcının ülkeye çekilmesidir.

173 "Economic Development and Reconstruction",
<http://www.undp.org.lb/programme/governance/advocacy/nhdr/nhdr97/chpt2.pdf>, **Erişim Tarihi:**22.11.2019

174 Maroun Kisirwani, "The Rehabilitation and Reconsruction of Lebanon", **Remaking the Middle East**, s.8

3.1. Ufuk 2000

1993-1995 yılları arasında 2.3 milyar dolar değerinde kamusal yatırımı içeren Acil Ulusal Rehabilitasyon Programı oluşturulmuştur. 1994 yılında ise, program genişletilmiş ve 10 yıllık bir plan olan Ufuk 2000'e dönüştürülmüştür. CDR tarafından hazırlanan Ufuk 2000 programı Dünya Bankasına danışılarak çeşitli Bakanlıklar ile işbirliği halinde hazırlanmıştır.

Ufuk 2000 Programı üç saçıyağı üzerine oturtulmuştur. Birincisi, sosyal altyapı dâhil olmak üzere ana altyapının yeniden inşası, ikincisi kamu yatırımlarının dengeli biçimde bölgesel dağılımının sağlanması, üçüncüsü ise artırılan tasarruflar ile özel sektörün desteklenmesi şeklindedir.

Ufuk 2000 Programı çerçevesindeki yatırım harcamaları ile makroekonomik hedefler kapsamında kur ve enflasyonun istikrarının sağlanması ve bütçe açığının kapatılması ana uğraşlardan birisi haline gelmiştir.

Tablo 4. Ufuk 2000 Programı Kapsamında Harcamaların (1995-2007 Yılları arasında) Sektörel Dağılımı ¹⁷⁵

Sektörler	Pay (%)
Fiziksel Altyapı (Elektrik, İletişim, Yol)	37
Sosyal Altyapı (Eğitim, Sağlık, Savaş Mağdurlarına Konut Sağlanması)	25
Sosyal- Ekonomik Hizmetler (Su, Çevre, Toplu Ulaşım, Demiryolu)	22
Üretim Sektörü (Tarım, Sulama, Havalimanı, Turizm, Limanlar, Özel Sektör Hizmetleri)	8
Hükümet Organları, Kamu Yönetimi, Güvenlik Güçleri	8

¹⁷⁵ Ibid.

Ülkede acil ihtiyaç olması sebebi ile fiziksel altyapıya büyük önem verilmiştir, çünkü 1995 yılı sonlarına kadar ülkede sokak lambası dahi olmamış, elektrik sadece günün 12 saati boyunca verilebilmiştir.¹⁷⁶

Tablo 5. Ufuk 2000 Programı Kapsamında Harcamaların (1995-2007 Yılları arasında) Coğrafi Dağılımı ¹⁷⁷

Coğrafi Bölgeler	Yüzde
Beyrut	%14
Beyrut'un Arka Sokakları	%20
Lübnan Dağı (Beyrut'un Arka Sokakları Hariç)	%15
Kuzey Lübnan	%18
Nebatyeh	%8
Güney Lübnan	%11
Bekaa	%14

Coğrafi dağılım ile planlanan ülkedeki tüm bölgelerde eşit gelişmişlik sağlamak olmuştur. Böylesi bir bölgesel dağılım Güney Konseyi (Güney Lübnan'ın geliştirilmesi kapsamında) ve Yerinden Edilmişler Fonu (Savaşta özellikle Lübnan Dağı'ndan giden ve mülteci haline gelen nüfusun geri dönmesi) ile hayata geçirilmesi planlanmıştır. Bu kapsamda, savaş sırasında Doğu ve Batı Lübnan olarak ayrılan ülkede, nüfusun tekrar bir araya gelerek birlikte yaşamaya başlaması öngörülmüştür.¹⁷⁸

176 Dona Stewart, "Economic Recovery and Reconstruction in Postwar Beirut", **Geographical Review**, Sayı 86, No:4, 1996, s. 476

177 "Economic Development and Reconstruction", <http://www.undp.org.lb/programme/governance/advocacy/nhdr/nhdr97/chpt2.pdf>, **Erişim Tarihi:**22.11.2019

178 Ghassan Dibeh, "The Political Economy of Postwar Reconstruction in Lebanon", **WIDER Research Paper**, No:44, 2005, s.10

3.2.Solider

Hariri 1992 yılında Başbakan olduktan iki ay sonra Beyrut'un fiziksel olarak yeniden yapılanmasının sağlanması için Solider şirketi kurulmuştur. Bu kapsamda, 1991 yılı 117 sayılı yasa ile Beyrut'un fiziksel olarak yeniden yapılandırılmasına ilişkin yetki Solider'e verilmiştir.¹⁷⁹ Solider adlı emlak şirketi, Beyrut'u yeniden inşa etmek için 1994-2004 ve 2005-2019 yılları arasında olmak üzere 2 aşamalı bir plan geliştirmiştir. Solider projenin finansmanını yapan yatırımcıları şirketin hissedarı yapmak sureti ile Beyrut'un yeniden yapılanmasını tamamlamayı planlamıştır. Solider'in Beyrut'taki yeniden yapılanmayı 2019 yılı itibari ile bitirmesi planlanmış olsa da Hariri'nin 2005 yılında suikasta uğraması ve ülkede yaşanan diğer olaylar sebebi ile süre 2029'a kadar uzatılmıştır.¹⁸⁰

Solider'in vaat ettiği şey Beyrut'u ticaret ve transitin merkezi haline getirmek olmuştur. Solider'in, Taif sonrasında gücü artırılan Sünni Başbakanlık Makamının tekeline bulunması Hristiyanları rahatsız etmiştir. Hristiyanları Solider konusunda rahatsız eden bir diğer nokta ise, Solider'in Körfez fonları nedeni ile Sünni ağırlıklı yatırımcılardan oluşması olmuştur. Hem bu rahatsızlıklar sebebi ile hem de şehrin ruhuna aykırı bir yapılanmaya sebep olduğu ve tarihi mirası yıkıma uğrattığı iddiası ile Solider birçok protestoya konu olmuştur.

Tüm bu eleştirilere karşısında Solider "Gelecek için Tarihi bir Şehir" sloganını kullanarak, bölgedeki Osmanlı ve Fransız mirası yapılarını korumuş, tarihi Beyrut çarşılarını restore ederek protestoların haklı olmadığını göstermeye çalışmıştır.

179 Craig Larkin, "Reconstructing and Deconstructing Beirut: Space, Memory and Lebanese Youth" **Divided Cities/Contested States Working Paper**, No. 8, 2009, s.5

180 Lisa Barrington, "Beirut Redeveloper Solidere Struggles Through Lebanon's Turmoil", reuters.com/article/uk-lebanon-economy-solidere/beirut-redeveloper-solidere-struggles-through-lebanons-turmoil-idUKKBN1E60UH, **Erişim Tarihi:** 26.11.2019

Ancak, Solider şehrin tekrar bütünlüğünün sağlanması için derin bir analiz yapmamakla ve ticari kaygılar ile hareket etmekle suçlanmıştır. Tüm bu suçlamaların aslında tamamen yersiz olmadığı, Solider'in inşa ettiği lüks birçok binanın Beyrut merkezinde boş olarak kalması açıklamaktadır. Zira Solider'in kapasite fazlası olarak inşa ettiği bu yapılar gerekli altyapı çalışmalarının önüne geçmiş ve devletin borç yükünü artırmıştır.

Bu çerçevede, Solider uyguladığı yeniden yapılandırma politikaları ile toplumdaki kutuplaşmayı arttırmıştır.

3.3. Yeniden Yapılanmanın Başarısının Önündeki Faktörler

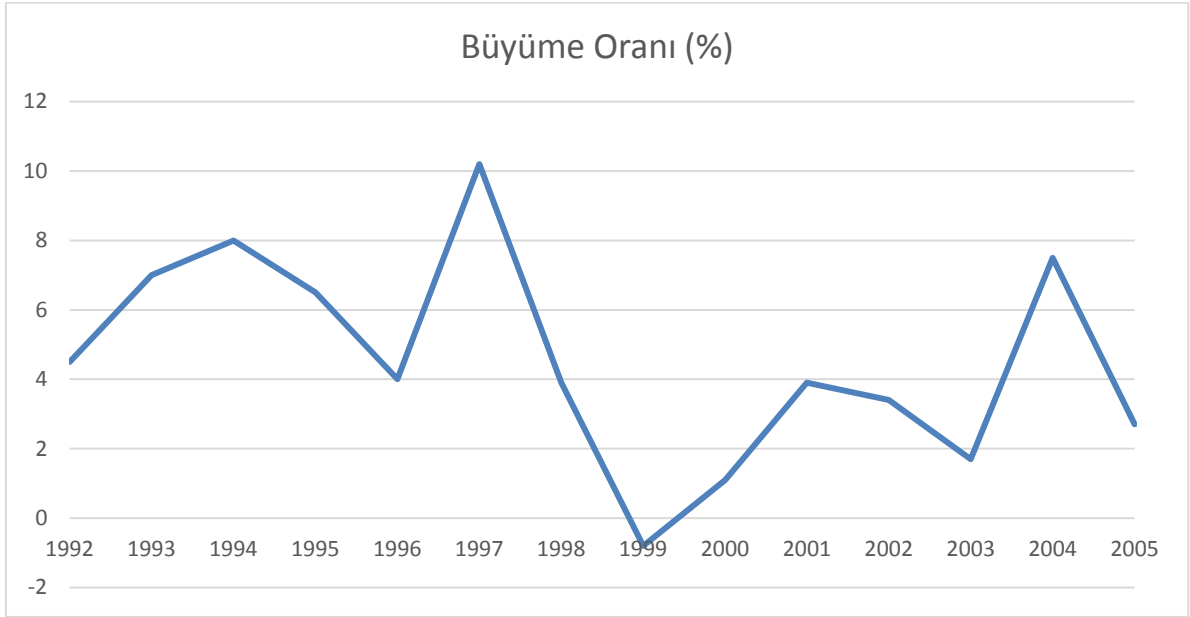
3.3.1. Makro Ekonomik Göstergelerin İyileştirilememesi

Yeniden yapılanma kapsamında planlanan projeler, ülkenin makroekonomik göstergelerinin iyileştirileceği ve bu vesile ile finanse edilebileceği varsayımı ile hazırlanmıştır. Bu kapsamda, ilk etapta yıllık en az %8 oranında büyüme öngörülmüştür.¹⁸¹ Ancak aşağıdaki tablodan görüldüğü üzere, 1992 ve 2005 yılları arasındaki ortalama büyüme ancak %4,8'e ulaşabilmiştir. 1992-2005 yılları arasındaki bütçe açığı da yaklaşık %15 civarında gerçekleşmiş olup, hedeflendiği gibi kapatılamamıştır.¹⁸² Öte yandan, Merkez Bankasının para politikasında bağımsız bir tutum sergilemesi enflasyon üzerinde olumlu bir etkiye sahip olmuş, 1992 yılında %119

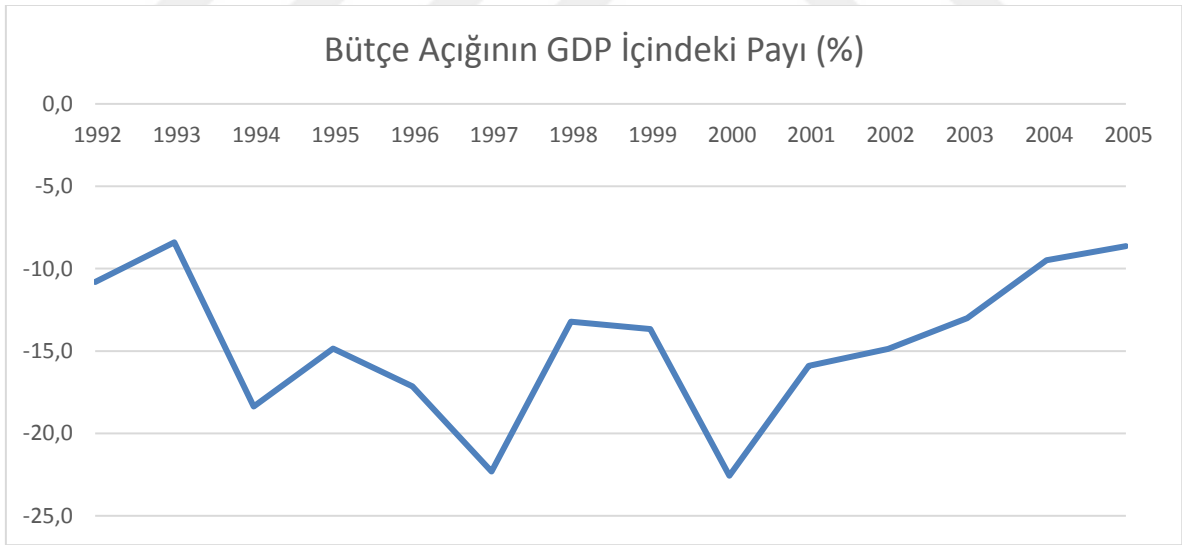
181 Katrin Höckel, "Beyond Beirut: Why Reconstruction in Lebanon Did Not Contrubute to State Making and Stability", **Crisis States Occasional Paper**, 2007, s.7

182 Bütçe Açığı Verisi için bkz. <http://www.eiu.com/>, **Erişim Tarihi:** 25.11.2019

olan enflasyon uygulanan politikalar sonrasında kontrol altına alınabilmiştir. İşsizlik oranı üzerinde ise kayda değer bir düzelme görülmemiştir.¹⁸³

Şekil 5. Ekonomik Büyüme Oranı (%)¹⁸⁴

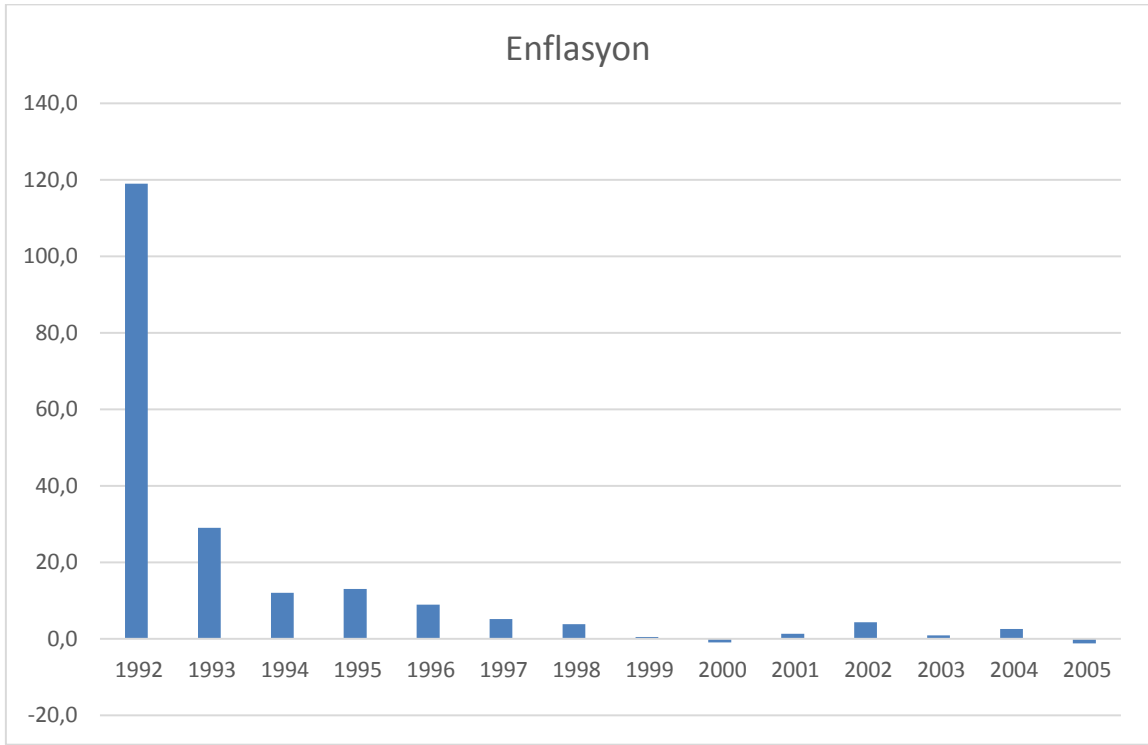

Şekil 6. Bütçe Açığının GDP içindeki Payı (%)¹⁸⁵

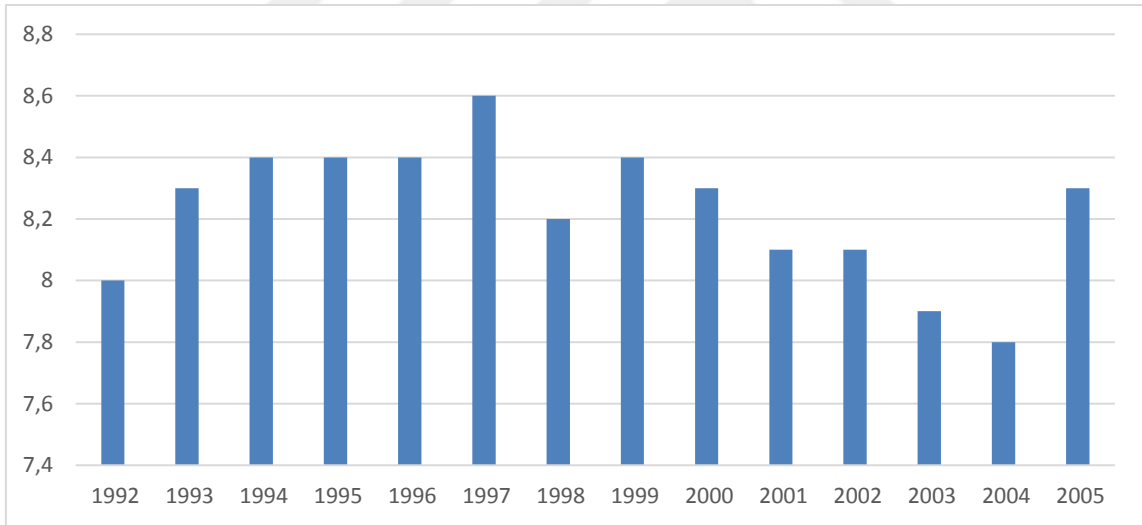
183 Enflasyon Verisi için bkznz. <http://www.eiu.com/>, **Erişim Tarihi:** 25.11.2019

184 1992-2005 Arası Ekonomik Büyüme Verisi için bkznz. https://www.imf.org/external/datamapper/NGDP_RPCH@WEO/OEMDC/ADVEC/WEOWORLD/CAN, **Erişim Tarihi:**25.11.2019

185 Bütçe Açığının 1992-2005 Yılları Arasında GDP içindeki Payı için bkznz. <http://www.eiu.com/>, **Erişim Tarihi:** 25.11.2019

Şekil 7. Enflasyon Oranı (%)¹⁸⁶

Şekil 8. Toplam İşgücü İçindeki İşsizlik Oranı (%)¹⁸⁷

186 1992-2005 Arası Enflasyon Oranı için bkz. <http://www.eiu.com/>, **Erişim Tarihi:** 25.11.2019

187 1992-2005 Arası Toplam İşgücündeki İşsizlik Oranı için bkz. <https://data.worldbank.org/indicator/SL.UEM.TOTL.ZS?end=2005&locations=LB&start=1992>, **Erişim Tarihi:** 27.11.2019

Savaş sonrasında zayıflayan devlet kurumlarının yeniden güçlendirilmesi kapsamında büyük harcamalara ihtiyaç duyulmuştur. Bu kapsamda, devletin askeri, güvenlik, kamu yönetimi ve sağlık gibi alanlara yapmayı planladığı harcama sektörleri aşağıda yer almaktadır.¹⁸⁸

Kamu Harcamalarının Sektörel Dağılımı¹⁸⁹

- Kamu Harcamaları
- Askeri ve Güvenlik
- Sağlık
- Eğitim
- Yerinden Edilmişler Fonu
- Kamu Ücretleri
- Güney Konseyi

Ancak, tüm bu harcamaların yanında, ülkedeki yolsuzluk sebebi ile atılan her adımda mezhepsel gruplara rant sağlanması önemsenmiş olup, bu durum ekonomik varsayımların gerçekleşmesine engel teşkil etmiştir.¹⁹⁰

Hariri Hükümeti, makroekonomik hedefleri tutturabilmek için mali düzenlemeler yapmak yerine tahvil ile açıkların finansmanında ısrarcı olmuştur. Bu yöntem ise işleri düzeltmekten ziyade kamu borçlarının artmasına neden olmuştur. 1997'den sonra kamu borçlarının GDP içindeki payı %100'ü aşmış ve yıllar içinde daha da artmaya devam etmiştir, bu da gün be gün devletin borcunun artmasına sebep olmuştur.¹⁹¹

188 Ghassan Dibeh, "The Political Economy of Postwar Reconstruction in Lebanon", **WIDER Research Paper**, No:44, 2005, s.11

189 **Ibid.** , s.13

190 "UNDP Human Development Report" için bkz. <http://hdr.undp.org/en>, **Erişim Tarihi:** 27.11.2019

191 Ghassan Dibeh, "The Political Economy of Postwar Reconstruction in Lebanon", **WIDER Research Paper**, No:44, 2005, s.11,13

Hükümetin aldığı aksiyonun yanı sıra Merkez Bankası'nın verdiği kararların etkisi de yeniden yapılanmada büyük rol oynamıştır. Para politikasını uygulamakla mükellef olan Merkez Bankası finansal istikrar ve sermaye akımını sürdürme amacıyla olmuş ve bu kapsamda, yabancı donör ve mevduata yönelmiştir. Zira bu iki politika, Merkez Bankasının rezervlerini desteklemek sureti ile kur krizine girilmesine engel olarak büyük başarı sağlamıştır.¹⁹² Ancak ülke; yabancı yatırımcıya büyük önem verse dahi tekrar eden yolsuzluk ve siyasi istikrarsızlık sebebi ile yabancı yatırımcıya güven verememiştir. Bu nedenle, Merkez Bankasının uyguladığı yüksek faiz politikasına rağmen yeniden yapılanma planı için gerekli olan yabancı hibe ve krediler yıllar içinde düşüş göstermiştir.

Tablo 6. Mali Tablo GDP içindeki Payları (%)¹⁹³

	1992	1994	1996	1998	2000	2002
Harcamalar	23	34	37	36	42	39
Faiz	5	9	12	13	16	17
Yatırım	2	9	9	8	5	2
Kamu Borcu¹⁹⁴	50	66	94	107	144	162

Ayrıca, Lübnan Merkez Bankası politikaları, finansal istikrar ve yeniden yapılanmayı karşı karşıya bırakmıştır. Lübnan Merkez Bankası Başkan Yardımcısı Nasser Saidi'nin bir açıklamasında, para politikasının enflasyonu ve parasal genişlemeyi kontrol etmesinin gerektiği, kalkınma ya da yeniden yapılanma bankası olarak işlev görmeyeceklerini ifade

¹⁹² “Economic Development and Reconstruction”,
<http://www.undp.org.lb/programme/governance/advocacy/nhdr/nhdr97/chpt2.pdf>, **Erişim Tarihi:**22.11.2019

¹⁹³ **Ibid.**

¹⁹⁴ Kamu Borcunun GDP içindeki Payı için bkz. <http://www.eiu.com/>, **Erişim Tarihi:** 25.11.2019

ederek,¹⁹⁵ önceliklerinin yeniden yapılanma sürecine katkıda bulunmak olmadığını açıkça ifade etmiştir.

3.3.2. Yolsuzluk

Bazı yazarlar Lübnan'daki devlet sistemini anlatmak için “kleptokrasi” deyimini kullanmıştır.¹⁹⁶ Kleptokrasinin tanımı; bir ülkede iktidarı ele geçiren bir ailenin ya da siyasal veya dini grubun ülkenin kaynaklarından sistemli olarak çalması anlamına gelmektedir.¹⁹⁷ Lübnan'da da yolsuzluk sistematik olarak Lübnan siyasetini ve kamu kurumlarını ele geçirmiş ve kamu yararı, mezhepsel çıkarlar lehine istismar edilmiştir.¹⁹⁸

Aslında yolsuzluk, Lübnan'da iç savaş öncesinde de çok yaygın olarak görülen bir problem olmuştur. Siyasetteki patron – müşteri ilişkisi, iç savaş zamanında tüm sosyal ve yargı değerlerinin neredeyse tamamen ortadan kalkması ile sonuçlanmıştır. Bu ilişki biçimi nedeni ile örneğin savaş döneminde militan grupları kendi vergi sistemini bile kurmuştur. Savaş sonrasında ise, Taif Anlaşması ile bir uzlaşma zemini öngörülmüştür. Ancak bu uzlaşmayı devam ettirmek oldukça maliyetli bir hal almıştır. Zira uzlaşmayı sürdürmek yolsuzluğa göz yummayı da beraberinde getirmiştir. Bu kapsamda, ülkenin kalkınması kapsamında planlanan yeniden yapılanma sürecine de yoğun şekilde

195 “Economic Development and Reconstruction”,
<http://www.undp.org.lb/programme/governance/advocacy/nhdr/nhdr97/chpt2.pdf>, **Erişim Tarihi:**22.11.2019

196 Hadi Makarem, “Unjust Reconstruction in Postwar Lebanon: Why Solider’s Reconstruction of Downtown Beirut is Synonymous to Victor’s Reconstruction”, **Dialogue, Reconciliation and Peacebuilding Development Nexus**, 2012, s. 6 - 11

197 “Kleptokrasi Sözlük Anlamı” için bkz:
<https://dictionary.cambridge.org/tr/s%C3%B6zl%C3%BCk/ingilizce/kleptocracy>, **Erişim Tarihi:** 27.11.2019

198 Hadi Makarem, “Unjust Reconstruction in Postwar Lebanon: Why Solider’s Reconstruction of Downtown Beirut is Synonymous to Victor’s Reconstruction”, **Dialogue, Reconciliation and Peacebuilding Development Nexus**, 2012, s. 6

yolsuzluk karışmış, bunun sebebi ise devlet kurumlarının çok zayıf olması ve yetkililerin kamu yararı yerine belli bir grup için çalışmasından kaynaklanmaktadır. Susan Rose-Ackman yeniden yapılanmanın maliyetli hale gelmesinin asıl sebebinin, bu proje için ayrılan paranın siyasilerin ve işadamlarının cebine gitmesinden kaynaklandığını iddia etmektedir. Yeniden yapılanma sürecinin şeffaf olmaması ve zayıf yargı sistemi nedeni ile soruşturma ve kovuşturmanın yapılamaması yolsuzluk iddialarını kuvvetlendirmiştir. Bu dönemde kurumların güçlendirilmesi yerine kurumlardaki yolsuzluk güçlendirilerek belirli gruplar lehine siyasi istikrar ve devletin gücü feda edilmiştir.¹⁹⁹

Uluslararası Şeffaflık Örgütünün verilerine göre yayımlanan Yolsuzluk Algısı Endeksine göre (0: Temiz, 100: Yüksek derecede yolsuzluk) Lübnan 2018 yılında 28 puan almıştır. Puan skalasında en temiz olan ülke birinci sırada yer alırken 180 ülkenin içinde Lübnan 143. sırada yer almıştır. 2004 yılında ise, 97. Sırada yer almıştır.²⁰⁰

3.3.2.1. Somut Yolsuzluk İddiaları

Hariri dönemi savaş sonrası dönem olduğu için aynı zamanda yeniden yapılanma politikasının dönemidir. Böylesi büyük projelerin ve büyük miktarda paranın olduğu bir ortamda Hariri defalarca yolsuzluk iddiaları ile gündeme gelmiştir. Suudi Arabistan'da müteahhitlik işi ile milyoner olan işadamı Hariri ülkesine döndükten sonra kişisel servetini kamu için kullandığını göstererek iktidara gelmiş, iktidara geldikten sonra Solider'i kurmuş ve Solider'in ana hissedarı olmuştur. Bu kapsamda, Solider'in 475

199 **Ibid.** 6,16

200“ Corruption Perceptions Index” için bkznz. <https://www.transparency.org/cpi2018>, Erişim Tarihi: 28.11.2019

milyon dolar değerinde altyapı yatırımı yapacağı ve bunu yaparken 10 yıl boyunca vergiden muaf olacağı üzerine bir anlaşmaya varılmıştır. Ancak bu süreçte Solider'in halkın ihtiyaçlarından ziyade boş kalan lüks rezidanslar ve iş merkezleri yapması halk tarafından eleştirilirken, bu süre zarfında Hariri'nin katlanan serveti de hedef konulardan birisi haline gelmiştir. Hariri ailesinin Forbes Dergisinde yayımlanan serveti 1996 yılında 2,5 milyar dolar iken, 2004 yılında 4,3 milyar dolara ulaşmıştır. Solider'in grupların desteğini alabilmek için önemli miktarda rüşvet dağıttığı hususu gündemde olan iddialar arasında yer almıştır. Yani tüm iddialar uzlaşının aslında para ile satın alındığına işaret etmektedir. Bu kapsamda, en çarpıcı iddialardan birisi de Şii desteğini alabilmek için Emel Partisi'ne 250 milyon dolar ödendiği yönünde olmuştur. Ayrıca, CDR'ın 1992-2003 yılları arasında ayırdığı bütçesinin %20'si ile %70'inin yolsuzluğa uğradığı da iddialar arasında yer almaktadır. Tüm bu iddialar ülkedeki siyasi istikrar ve güvenliği tehdit edecek noktaya ulaşmıştır. Bunun üzerine ülkenin Cumhurbaşkanı Lahoud, Hariri'yi görevden alarak yerine Al-Hoss'u Başbakan olarak atamıştır. Ancak Al Hoss da kendini Hariri gibi aynı kısır döngünün içinde bulmuştur. Hükümet gelirleri yolsuzluk nedeni ile erirken, Al Hoss'un ekonomik olarak güçlü bir performans gösterememesi üzerine, iktidarda iken liberal politikalar ile uluslararası destek bulan Hariri 2000 yılında tekrar başbakan olarak geri dönmüş, 2004 yılına kadar görevde kalmıştır.²⁰¹

Öte yandan; Al Hoss yönetiminde iken (1998-2000); Hariri dönemi yolsuzluğunun araştırılması ve yolsuzluk karştı bir strateji gerçekleştirmek için Lübnan Şeffaflık

201 Hadi Makarem, "Unjust Reconstruction in Postwar Lebanon: Why Solider's Reconstruction of Downtown Beirut is Synonymous to Victor's Reconstruction", **Dialogue, Reconciliation and Peacebuilding Development Nexus**, 2012, s. 13,27

Kurumu'nu kurmuştur. Ancak, Hariri'nin geri dönüşü ile bu çalışmalar durdurulmuştur.²⁰²

Bunun üzerine Al Hoss gazeteye verdiği bir demeçte Hariri'yi Lübnan'da yolsuzluğu kültür haline getirmekle suçlamıştır. Ancak, şunu belirtmekte fayda var ki; Solider ve Hariri'nin yolsuzluk iddiaları mahkeme huzurunda kanıtlanmamış, iddia düzeyinde kalmıştır.²⁰³

3.3.3. Yeniden Yapılanmanın Eksiklikleri

Kamu yatırımları arasında öncelik özel sektörün kalkınmasına verilmiştir. Ancak, özel sektör kapsamında Solider ön plana çıkmış ve sektörel bazda finans ve bankacılık alanlarına öncelik verilirken, üretim sektörüne yönelik gerekli adımlar atılmamıştır.

Merkez Bankasının aldığı kararlar da zaten öncelik verilmeyen üretim sektörüne yardımcı olmaktan ziyade zarar vermiştir. Merkez Bankasının yürüttüğü yüksek faiz politikası sonucunda yaralı olan sanayi sektörü rekabetçiliğini kaybetmiş, Lübnan Poundunun istikrarının korunmasına yönelik attığı adımlar iç yatırımcıyı dışlamıştır. Ayrıca, makroekonomik göstergelerin düzeltilmesi kapsamında ekonomik büyümeyi önemseyen hükümetin gözden kaçırdığı ama acil eğilmesi gereken sosyal problemler bulunmaktadır. Maaş Politikası, fiyat istikrarı, sosyal güvenlik ağı, kamu hizmetine ilişkin politikalar, konut politikası, iş politikası gibi sebeplerle halk defalarca sokaklara dökülmüştür. Öte

202 Mark Neal, The Dynamics of Effective Corrupt Leadership : Lesson's From Refik Hariri's Political Career in Lebanon", **Elsevier**, 2009, s.37

203 Hadi Makarem, "Unjust Reconstruction in Postwar Lebanon: Why Solider's Reconstruction of Downtown Beirut is Synonymous to Victor's Reconstruction", **Dialogue, Reconciliation and Peacebuilding Development Nexus**, 2012, s.22

yandan, projenin her bölgeyi gözeteyeğine yönelik plana rağmen merkez dışında proje faaliyetleri çok aktif olmamış, bu durumda kırsal kesime fayda sağlanamamıştır. Örneğin; Solider, plaza ve iş merkezleri inşa ederken, toplu taşıma ve toplum için acil olan barınma ihtiyacını giderecek adımlar atmamıştır. Bu nedenle zengin ve fakir arasındaki makas daha da açılmış ve halkın bir kesimi devletin kendilerini ihmal ettiği düşüncesinde olmuştur. Kırsal kesimdeki halk bu düşüncede haksız değildir, çünkü Beyrut dışındaki çevre coğrafyada devletin varlığı pek de hissedilmemektedir.²⁰⁴

Bu noktada ülkede Hizbullah gibi devlet dışı aktörler varlığını hissettirmeye başlamıştır. Hizbullah arkasına aldığı İran ve Suriye desteği ile Şii bölgesinde kucaklayıcı bir sosyal sistem kurmayı başarmıştır. Yeniden yapılanma süreci için Cihad Al Bina adlı kurumu oluşturmuştur. Bu kuruluş, ev almak için kredi sağlamaktan, çocukların eğitimi için burs vermeye, sağlık yardımına, iş bulmaya kadar her alanda Şii halkına yardımcı oluyor, üyelerine çeşitli okul ve hastanelerde ücretsiz hizmet verilmesini sağlıyordu. Hizbullah sadece bununla kalmayıp, Güney Lübnan'ın yeniden yapılandırılmasına da talip olmuştur.²⁰⁵

Ayrıca, yeniden yapılanma kapsamında kurulan kurumların rolleri sık sık kesişiyordu, bu da bazı işlerin iki kere yapılmasına ya da çıkarların çatışmasına ve halkın daha da ayrışmasına sebep olmuştur. Kurumlar arası yaşanan bu çekince mezheplerin çıkarının korunması kapsamında adeta bir norm haline gelmiştir. Her adımın mezhepler arasında bir pazarlık unsuru haline gelmesi mezhepler arası gerilimi azaltmanın tek yolu olarak gözükmekteydi, ancak bu durum devlete kısa süreli bir rahatlama getirse de uzun

204 “Economic Development and Reconstruction”,
<http://www.undp.org.lb/programme/governance/advocacy/nhdr/nhdr97/chpt2.pdf>, Erişim
Tarihi:22.11.2019

205 Katrin Höckel, “Beyond Beirut: Why Reconstruction in Lebanon Did Not Contrubute to State Making and Stability”, **Crisis States Occasional Paper**, 2007, s.6

dönemde zaten zayıf olan devleti daha da güçsüzleştirmiştir. Örneğin Bakanlar Kurulu da kurumlara benzer şekilde kolektif karar almaktan ziyade mezheplerin koruyuculuğunun yapıldığı bir platforma dönüşmüş, bu da özel ve devlet arasındaki farkı bulanıklaştırmıştır. Örneğin, Hariri kendi tarafında olanları önemli özel sektör kurumlarının başına getirmiş ve bu kendi tarafında olan kurumların yaptığı harcamaları görmezden gelmiştir.²⁰⁶

3.3.4.Yabancı Yatırımcıya Güven Verilememesi

Bağımsız para politikası izlemeye çalışan Lübnan bununla yabancı yatırımcıya güven vermeyi planlasa da ülkede İsrail ve Suriye gibi devletlerin olduğu gerçeği ve bunun 2000 yılına kadar sürmesi ülkenin kendisinin bağımsızlığına ve egemenliğine gölge düşürmüştür. Bütün yeniden yapılandırma programının uygulandığı yıllar boyunca ülke iki devletin de silahlı kuvvetlerini barındırmıştır. Bu durum, Lübnan'ın ne kadar hassas ve kırılgan bir yapıda olduğunu gösterdiğinden, yabancı yatırımcılarda tereddüt oluşturmuştur.

Ayrıca 2000 yılı sonrasında yaşanan olaylar serisi de ülkenin istikrarsız yapısını perçinlemiştir. Siyasi düzeydeki olayların ekonomiye doğrudan etkisinin olması hasebi ile aşağıdaki kısımda bu olaylar ele alınmıştır.

206 “Economic Development and Reconstruction”,
<http://www.undp.org.lb/programme/governance/advocacy/nhdr/nhdr97/chpt2.pdf>, Erişim
Tarihi:22.11.2019

3.3.4.1. İsrail'in İşgalini Sonlandırması ve Sedir Devrimi

İsrail 22 yıldır işgal ettiği Lübnan'dan BM'nin 425 sayılı kararına uygun olarak 24 Mayıs 2000 tarihinde çekilmiştir.²⁰⁷ Bu geri çekilişte Hizbullah'ın etkisi büyük olmuştur.²⁰⁸ Uzun yıllardır İsrail ile Güney Lübnan'da çatışan Hizbullah zaferini ilan etmiş, Hizbullah Lideri Hasan Nasrallah 50 yıllık Arap-İsrail Savaşı'nda ilk zafer diyerek Beyrut Merkezinde bulunan karargâhında kutlamalar yapmıştır.²⁰⁹

İsrail'in işgali sonlandırmasının ardından, Suriye'nin de Lübnan topraklarından çekilmesi gündeme gelmiştir. Özellikle Suriye'nin seçimleri sürekli olarak manipüle etmesinin halkta yarattığı rahatsızlık ortamında Suriye'nin Cumhurbaşkanı Lahoud'un görev süresini üç yıl daha uzatılmasını sağlamak için yürüttüğü çalışmalar başta Refik Hariri olmak üzere büyük tepki çekmiştir.²¹⁰ Bunun üzerine 29 Temmuz 2004 tarihinde BM'nin 1559 sayılı kararı ile Lübnan Devleti'nin tüm Lübnan toprakları üzerinde kontrol kurmasının ve Lübnan'ın egemenliği ve siyasi bağımsızlığının önemine vurgu yaparak, militanların silahsızlandırılmasını ve yabancı güçlerin ülkeden çekilmesi çağrısında bulunmuştur.²¹¹ Burada militanlardan kasıt Hizbullah olup, yabancı güçlerden kasıt ise Suriye olmuştur.

Lahoud'un görev süresinin uzatılmasının onaylanması akabinde Ekim 2004'te Refik Hariri Başbakanlık görevinden istifa etmiş, 4 ay sonra 14 Şubat 2005 tarihinde ise

207 Richard Northon, "The Role of Hezbollah In Lebanese Politics", **The International Spectator**, 2007, s. 478

208 David Eshel, "The Israel – Lebanon Border Enigma", **IBRU Boundary and Security Bulletin Winter**, 2000-2001, s. 72

209 Marjorie Miller, "Israel Leaves South Lebanon After 22 Years", Los Angeles Times, 24.05.2000, Haber İçin bkz. <https://www.latimes.com/archives/la-xpm-2000-may-24-mn-33497-story.html>, **Erişim Tarihi:** 28.11.2019

210 Richard Northon, "The Role of Hezbollah In Lebanese Politics", **The International Spectator**, 2007, s. 478

211 BM 1559 Sayılı Kararı için bkz. <https://www.un.org/press/en/2004/sc8181.doc.htm>, **Erişim Tarihi:** 28.11.2019

bombalı bir saldırı ile suikasta uğramıştır. Hariri Suikastı ülkede büyük yankı yaratmış ve ülke düzeyinde anti Suriye gösterileri düzenlenerek Sedir Devrimi'ni başlatmışlardır. Baskılara daha fazla dayanamayan Suriye Nisan 2005'te ülkeden birliklerini çekmiş, eş zamanlı olarak Suriye yanlısı olarak bilinen Ömer Karami de Başbakanlık görevinden istifa etmiştir. Akabinde Mayıs 2005 tarihinde seçimler gerçekleştirilmiş ve Sedir Devriminden yana tutum sergileyen, Sünni Müslüman, Dürzi ve bazı Hristiyanlardan oluşan bir grup seçimleri kazanmıştır. Hizbullah ise seçimler ile 2 Bakanlık kazanmış, Başbakan Refik Hariri'nin yakın arkadaşı olan Fuad Siniora olmuştur.²¹²

3.3.4.2. İsrail-Hizbullah Savaşı ve Ekonomik Etkileri

Hariri suikastından sonra Suriye karşıtı figürü temsil eden bir dizi siyasetçi daha suikastta kurban gitmiştir. Bu suikastların yapılması ülkede Suriye karşıtlığını tetiklemiş olup, Suriye ve İran'ın desteklediği bir örgüt olarak bilinen Hizbullah'ın silahsızlandırılmasını gündemin üst sıralarına taşımıştır. Sedir Devrimi ile Suriye Lübnan'dan çekilirken, Hizbullah'ın silahsızlandırılması için henüz bir adım atılamamıştır.

Böyle bir ortamda, Hizbullah'ın 3 İsrail askerini öldürüp, İsrail'de hapiste tutulan Lübnanlı esirlerin karşılığında iki İsrail askerini ise rehin alması üzerine, İsrail Lübnan'a savaş açmıştır. İsrail sadece Güney Lübnan'a değil, tüm bölgelere roket atışları yapmıştır.²¹³ 34 gün süren savaş sonucunda İnsan Hakları İzleme Komitesi Raporuna

212 Richard Northon, "The Role of Hezbollah In Lebanese Politics", **The International Spectator**, 2007, s. 480-483.

213 "2006 Lebanon War", http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/7381389.stm, **Erişim Tarihi:** 28.11.2019

göre; 1.109 Lübnanlı hayatını kaybetmiş, çoğunluğu sivillerden oluşan 4.399 kişi yaralanmış, 1 milyona yakın kişi evini kaybetmiş ve göç etmek zorunda kalmıştır. 43 İsraili sivil ve 12 İsraili asker ölmüştür. İsrail, havalimanı, okul, TV kanalları dâhil sivillerin bulunduğu alanlara bomba yağdırmıştır.²¹⁴ 11 Ağustos 2006 tarihinde BM 1701 sayılı kararı ile ateşkes çağrısında bulunmuştur. BM Kararı uyarınca, tarafları ateşkes çağrısının yapılmasının yanısıra, sivillerin korunması ve barışın tesis edilmesi kapsamında bölgeye UNIFIL Kuvvetlerinin yerleştirilmesi ve Lübnan Ordusu ile UNIFIL kuvvetleri dışındaki grupların silahsızlandırılması hususları gündeme gelmiştir.²¹⁵

14 Ağustos 2006 tarihinde ateşkes gerçekleşmiş olup, her iki taraf da kazanın kendisi olduğuna dair açıklamalarda bulunmuştur.²¹⁶ Ama savaştan en zararlı çıkan Lübnan olmuştur. Yaşanan travma ve sivil kaybının yanında Lübnan ekonomik olarak çok büyük bir kayıp yaşamıştır.

Enflasyon 2006 yılında 2,4 iken savaşın ülkede yarattığı yıkım sonucunda 2008’de 5,7 oranına, 2008’de 10,4 oranına yükselmiştir.²¹⁷ İşsizlik oranı iki katından fazla artarak %20’lere ulaşmıştır. Turizm sektörünün 2006 yılındaki payı %12 olsa da finans, bankacılık, müteahhitlik ve ulaştırma gibi sektörlerle doğru pozitif bir yayılma etkisi yaratacak potansiyele sahip idi. 2006 yılında 5 milyar dolarlık turizm geliri beklenirken 3 milyar dolarlık kısmı kaybedilmiştir. Bu sektörde çalışan 120 bin kişi de işinden olmuştur.²¹⁸ Turistlerin tekrar Beyrut’u tercih etmeleri için onlarında güven

214 “Remembering Israel’s 2006 War on Lebanon”, <https://www.middleeastmonitor.com/20180712-remembering-israels-2006-war-on-lebanon/>, **Erişim Tarihi:** 28.11.2019

215 BM 1701 Sayılı Kararı için bkz. <https://www.un.org/press/en/2006/sc8808.doc.htm>, **Erişim:** 29.11.2019

216 “Remembering Israel’s 2006 War on Lebanon”, <https://www.middleeastmonitor.com/20180712-remembering-israels-2006-war-on-lebanon/>, **Erişim Tarihi:** 28.11.2019

217 Enflasyon verisi için Bknz. <http://www.eiu.com/>, **Erişim Tarihi:** 29.11.2019

218 “UNDP’S Patiricipation in Lebanon’s Recovery in the Aftermath of the July 2006 War”, <http://www.undp.org.lb/proforma.pdf>, **Erişim Tarihi:** 01.12. 2019

tazelemelerinin uzun yıllar alacağı aşikârdır. Ayrıca, Lübnan bankacılık sektöründe önemli bir aktör olmasına rağmen, buradaki sermaye de daha güvenli limanlara nakledilmiştir.²¹⁹ 34 gün süren İsrail ablukası kapsamında hükümetin ticaret, vergi ve gümrüklerden elde edeceği kazançlardan da mahrum kalmasına sebep olmuştur.²²⁰

Lübnan'ın 4-5 milyar dolar civarında savaş zararının olduğu, 78 köprü'nün tekrar inşa edilmesinin gerektiği, bütün altyapının en kısa 2008 yılı sonunda tamamlanabileceği ortaya çıkmıştır.²²¹

Netice olarak, 1992 yılından beri ülkedeki yeniden yapılanma kapsamında gerçekleştirilen yatırımların büyük kısmı zarar görmüştür. Ayrıca, Paris Konferansı vesilesi ile Donörlerden alınan hibeler kapsamındaki 7,6 milyar dolar civarındaki reform paketi savaş nedeni ile gerçekleştirilememiştir.²²²

Ekonomik zararın yanı sıra, savaş ülkede sosyal ve siyasi olarak da sorunları beraberinde getirmiştir. Hizbullah'ın hamlesi yüzünden Lübnan'a topyekûn savaş ilan edilmesi siyasi arenada ve halk nezdinde büyük bir tartışma başlatmıştır. Hizbullah'ın bu hamlesi Suudi Arabistan, Ürdün, Mısır ve Birleşik Arap Emirliklerince hesaplanmamış bir macera olarak değerlendirilmiştir.²²³

219 Richard Northon, "The Role of Hezbollah In Lebanese Politics", **The International Spectator**, 2007, s. 485

220 "UNDP'S Participation in Lebanon's Recovery in the Aftermath of the July 2006 War", <http://www.undp.org.lb/proforma.pdf>, **Erişim Tarihi:** 01.12. 2019

221 Richard Northon, "The Role of Hezbollah In Lebanese Politics", **The International Spectator**, 2007, s. 485

222 "Factbox: Costs of War and Recovery in Lebanon and Israel", <https://www.reuters.com/article/us-lebanon-war-cost/factbox-costs-of-war-and-recovery-in-lebanon-and-israel-idUSL0822571220070709>, **Erişim Tarihi:** 29.11.2019

223 Richard Northon, "The Role of Hezbollah In Lebanese Politics", **The International Spectator**, 2007, s. 484

Ayrıca, 1990 yılında iç savaş sonrasında silahları toplanmayan tek militan grup olan Hizbullah'ın silahsızlandırılması BM Kararı ile tekrar gündeme gelmiştir. Ancak UNIFIL Kuvvetleri Hizbullah'ı silahsızlandırmadığı gibi devletin de bu yönde bir hamlesi olmamıştır. Hizbullah özellikle Güney Lübnan'da sağladığı sosyal yardım, sağlık ve eğitim hizmetleri ile devletin çok ötesinde hizmet vermektedir.²²⁴ Örneğin, Hizbullah savaş sonrasında evsiz kalan aileler için aile başına 12 bin dolar değerinde ödeme yapmıştır.²²⁵ Devletin ekonomik yeniden yapılanmadaki başarısızlığı Hizbullah'ı daha da güçlü bir aktör olarak ortaya çıkarmıştır.

Ayrıca İsrail'e uzun yıllardır verdiği direniş ile Arap dünyasında da saygınlık kazanmıştır. İç Savaş sonrası devlet Hizbullah'ı da silahsızlandırabilirdi fakat bunu yapmadı, nedeni ise İsrail tehdidi ile başa çıkamayacaklarını düşünmeleridir. Devlet Güney Lübnan'da yönetimi ele almak için bir hamle yapmayınca Hizbullah de-facto olarak yönetici olmuştur. İsrail Savaşı'ndan sonra da benzer şekilde devlet Hizbullah'ı silahsızlandırmamıştır. Haij Hussein Al Shami Hizbullah için partiden büyük, devletten küçük tabirini kullanmaktadır. Yani Hizbullah Lübnan içinde neredeyse devlet içinde devlet haline gelmiştir.²²⁶ Öte yandan, 2008 yılında yaşanan Cumhurbaşkanlığı krizi sonrasında neredeyse tekrar iç savaşa sürüklenecek olan Lübnan'da dengeler Doha Mutabakatı ile düzenlenmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda, Doha Mutabakatı ile Hizbullah'ın mecliste iyice güçlenmiştir. Bu savaş neticesinde Hizbullah'ın hem askeri, hem ekonomik hem de siyasi olarak oldukça güçlendiği görülmüştür.

224 Bryan Y. Early, "Larger than a Party, yet Smaller than a State: Locating Hezbollah's Place Within Lebanon's State and Society", **World Affairs**, Sayı:168, 2006, s.115-128

225 Richard Northon, "The Role of Hezbollah In Lebanese Politics", **The International Spectator**, 2007, s. 486

226 Bryan Y. Early, "Larger than a Party, yet Smaller than a State: Locating Hezbollah's Place Within Lebanon's State and Society", **World Affairs**, Sayı:168, 2006, s.115-128

IV. BÖLÜM

SON 10 YILDA LÜBNAN'IN İSTİKRARINI ETKİLEYEN ÖNEMLİ OLAYLAR VE LÜBNAN DEVLETİ'NİN KIRILGANLIĞININ DEĞERLENDİRİLMESİ

1.Son 10 yılda Lübnan'ın İstikrarını Etkileyen Önemli Olaylar

1.1. Arap Baharı ve Suriye İç Savaşı'nın Lübnan'a Etkisi

Arap Bahar'ının ilk yıllarında Lübnan'da kayda değer bir etki yaratmadığı görülmektedir. Birçok Lübnanlı'nın da yorumu Arap Baharının ülkelerini etkilemeyeceği yönünde olmuştur, çünkü Lübnan halkı bu ayaklanmaların sadece otoriter ülkelerde gerçekleştiğini, kendilerinin çok uzun yıllardır parlamenter demokrasi ile yönelttiklerinden dolayı Arap dünyasında gerçekleşen böyle ayaklanmaların kendi ülkelerini etkilemeyeceğini savunmuştur.²²⁷ Esasen Arap Bahar'ının direkt etkisinden ziyade, Arap Baharı sonucunda Suriye'de başlayan iç savaşın Lübnan üzerinde etkisi büyük olmuştur. Başka bir söylemle dolaylı etki kaçınılmaz hale gelmiştir.

Arap Baharı ayaklanmalarının sonucunda Suriye'de başlayan gösteriler 2011 yılında Lübnan'da da siyasi gelişmelerin yaşandığı bir dönemde meydana gelmiştir. 2011 yılında Başbakan Hariri Suriye Rejimi'nin kendisine bir suikast planladığını belirterek Başbakanlıktan istifa etmiştir. Hizbullah Genel Sekreteri Nasrallah ise, Hariri'nin bu kararı Suudi Arabistan'ın zorlaması ile aldığını kabullenmiştir.²²⁸ Bu kapsamda, Suriye'de başlayan ayaklanmalar Lübnan'ın da nispeten siyasi olarak daha zayıf olduğu bir dönemde gerçekleştiğinden, Hariri'nin istifasından sonra 6 ay boyunca hükümet kurulamamıştır. Lübnan Özel Mahkemesince Refik Hariri'nin suikastı için 4 Hizbullah

227 Dainiel Meier, "The Labanese Paper", **St. Anthony's College**, 2013, s.2

228 "Hizbullah: Başbakan Hariri'nin İstifası Suudilerin Kararı", <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-41863356>, **Erişim Tarihi:** 07.12.2019

üyesi hakkındaki soruşturmanın tekrar açılması üzerine hükümetin kurulması için uzlaşya varılabilmektedir. Uzlaşya için yargı üzerinden bir kozun kullanıldığı ortadadır. Ülkedeki yeni kutuplaşma artık Hristiyan, Müslümanlar üzerinden değil, 8 Mart-14 Mart grupları üzerinden yürütölmeye başlanmıştır. ²²⁹ 8 Mart grubu Hizbullah tarafından liderlik edilen Mişel Aun'un partisinin koalisyonu olup Suriye rejimini desteklerken, 14 Mart ise, Sünni, Dürzi ve diğer Hristiyan gruplardan oluşan koalisyon grubu olarak Suriye rejimi karşıtı bir politikadan yana olmuştur. Böyle bir ortamda, Suriye'de yaşanan iç savaşın Lübnan'a doğrudan etkisi olmuştur.

2011 yılında, yani olayların başladığı ilk yılda, Suriye Rejiminin muhaliflere yönelik saldırıları kapsamında ölü sayısının 3.500'e ulaştığı Birleşmiş Milletler tarafından açıklanmıştır.²³⁰ Bunun üzerine, yine 2011 yılında Suriye'nin Arap Birliği'ne üyeliği askıya alınmıştır. Üyeliğin askıya alınması kapsamında yapılan oylamada Lübnan ret oyu kullanmıştır. Lübnan, Suriye Rejimini karşısına almak istemediğinden ret oyu kullanarak rejimin tepkisini çekmek istememiştir. Suriye'deki olaylar, ilk yıllarda Lübnan'da da mezhep karşıtı gösterilerin düzenlenmesi ile sosyal bir hareketliliğe sebep olmuştur. Bu gösterileri düzenleyenler, yolsuzluk ve mezhep sistemi ile artan sosyal adaletsizlikten şikâyetçi olmuşlardır. Göstericiler, tüm Arap ülkelerinde sadece bir diktatörün bulunduğunu Lübnan'da ise mezhep sistemi nedeni ile birçok diktatörün bulunduğunu ifade etmişler ve mezhepsel sistemin kaldırılması doğrultusunda binlerce gösterici Beyrut sokaklarında bir araya gelmiştir. Bu dönemde, Suriye'de yaşanan olayların bir benzerinin Lübnan'a sıçramaması için Lübnan Hükümeti Suriye'ye karşı herhangi bir eleştiri yapmaktan imtina etmiştir. Buna rağmen Lübnan'ın istikrarını hedef alan birçok eylemin Suriye Rejiminin düzenlendiği tahmin edilmektedir. Örneğin 2011 yılında bir Sayda ve

229 Dainiel Meier, "The Labanese Paper", **St. Anthony's College**, 2013, s.2

230 Müjge Küçükkeleş, "Arap Birliği'nin Suriye Politikası", **SETA**, 2012, s.8

Tire’de UNIFIL ekiplerini hedef alan bombalı eylemler düzenlenmiş ve bu kapsamda gerçekleşen her bir saldırıda ilk akla gelen Suriye Rejimi olmuştur.²³¹ Ayrıca, Suriye Rejiminin Sünni ve Şiiler arasında bir iç savaşı kışkırtmak amacıyla kuzey Lübnan’da birkaç bombalama eylemi yapmak üzere Esad ile arası iyi olan Lübnanlı eski bir Bakanı görevlendirmesi ile toplum içerisinde infial yaratılarak Suriye’de yaşanan iç savaşın bir benzerinin de Lübnan’a sıçratılması planlanmıştır.²³²

Suriye Rejimi’nin tüm bu çalışmaları meyvesini vermiş, Sünni ve Aleviler zaman zaman çatışmaya başlamıştır.²³³ Bunun yanı sıra, Hizbullah’ın 2013 yılında fiilen Suriye’deki iç savaşa katılması Lübnan’ın istikrarına büyük ölçüde zarar vermiştir.²³⁴

1.1.1.Güvenlik Boyutuyla Yarattığı Tehlike

Hizbullah’ın Suriye’deki iç savaşa karışmış olmasının ana sebebi örgütün kuruluşunda büyük önem arz eden İran’ın ulusal güvenlik hedeflerine ulaşması olmuştur. Hizbullah lideri Nasrallah bu politikayı nasıl benimsediklerini şu sözler ile anlatmıştır: “*Tüm dünya toplanıp gelse, yine de bizi Suriye’den çıkaramazlar*” Hizbullah’ın birinci amacı İran’ın ulusal çıkarlarına hizmet etmek iken, ikinci amacı da Suriye’deki Şii nüfusu korumak ve bölgede İsrail ve ABD’ye karşı denge kurmak olmuştur.²³⁵

231 Dainiel Meier, “The Labanese Paper”, **St. Anthony’s College**, 2013, s.2-7

232“Lebanon’s Michel Samaha Sentenced to 10 Years in Prison”, <https://www.aljazeera.com/news/2016/04/lebanon-michel-samaha-sentenced-10-years-prison-160408095316142.html>, **Erişim Tarihi:** 07.01.2019

233 Dainiel Meier, “The Labanese Paper”, **St. Anthony’s College**, 2013, s.7

234 Ayşe Selcan Özdemirci, “Suriye İç Savaşı’nın Lübnan’a Etkileri”, **Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi**, Cilt, 3, Sayı:2,2016, s.77-105

235 Seth G. Jones, “The Escalating Conflict with Hezbollah in Syria”, **CSIS**, 2018, s. 2

2014 yılında Heyeti Tahrir Şam (eski adıyla el Nusra) Cephesi Lideri Ebu Muhammed Colani ile Irak-Şam İslam Devleti (İŞİD) Lideri Ebu Bekir Bağdadi, Hizbullah Suriye'den çekilinceye ve elindeki esirleri serbest bırakıncaya kadar askeri açıdan Lübnan'da bulunmaya karar verdiklerini açıklamıştır.²³⁶ İki örgüt bu kararla sınırlı kalmamıştır. Lübnan'ın Suriye sınırındaki Arsal kasabasında 2014 yılı Ağustos ayında anılan örgüt birlikleri ile Suriye'den gelen silahlı gruplar arasında 5 gün devam eden çatışmalarda 17 Lübnan askeri ölmüş, 86'sı yaralanmış, çok sayıda asker de rehin alınmıştır. Askerlerin bir kısmı serbest bırakılırken, 4'ü ise öldürülmüştür. Nusra Cephesi'nin elinde 17, İŞİD'in elinde ise 6 Lübnan askeri esir düşmüştür. Nusra, Lübnanlı esir askerlerin bırakılması karşılığında Lübnan Suriye sınır bölgesindeki El-Maarra ve Fuleyta köylerinin kendilerine teslim edilmesini istemiştir.²³⁷

Hizbullah'ın Suriye'de savaştığı gruplar da Lübnan'a konuşlanarak ülkenin güvenliği için büyük bir risk yaratmış, ülkedeki bombalı eylem yaygınlık kazanmıştır.

1.1.2.Siyasi Boyutta Yarattığı Yarattığı Sorunlar

Tüm bunların yaşandığı bir ortamda ülkedeki siyasi ve bürokratik sistemde tıkanmalar yaşanmıştır. Bunu aşağıda başlıklar halinde yer verilen örnekler göstermektedir.

236 "Nusra ve İŞİD Lübnan'a Girme Kararı Aldı", http://www.ydh.com.tr/HD12541_nusra-ve-isid-lubnana-girme-karari-aldi.html, **Erişim Tarihi:** 08.12.2019

237 "El Nusra Askerlere Karşılık Lübnan'dan 2 Köyü İstedi", <https://www.cnnturk.com/dunya/el-nusra-askerlere-karsilik-lubnandan-2-koyu-istedi>, **Erişim Tarihi:** 08.12.2019

1.1.2.1.Çöp Krizi

1997 yılında 2 milyon ton kapasiteli (3 yıllık olması planlanmıştı) Name Çöp Toplama Merkezi planlananın aksine 17 yıl faaliyet göstermiş olup, bu süreçte 15 milyon çöp birikmiştir. Name'nin, Temmuz 2015'te kapasitesini doldurduğu gerekçesiyle hükümet tarafından kapatılmasının akabinde sokakta çöp yığınları oluşmaya başlamıştır.²³⁸

Bu olay üzerine sosyal medya kapsamında "Kokunuz çıktı" sloganıyla bir araya gelen yaklaşık 100 bin kişi, ülkedeki yolsuzluk ve çöp sorunu yüzünden gösteriler düzenlemiştir.²³⁹

Şekil 9. Çöp Krizine İlişkin Görüntü²⁴⁰

Devlet çöplerin toplanması kapsamında yeni ihalelere çıkmış, ancak bu ihalelere teklif veren firmaların eski firmadan daha yüksek fiyat vermesi ile maliyetler yükselmiştir. Rola

238 “Lübnan’daki Çöp Krizini Başarı Hikayesine Çevirdiler”, <https://www.trthaber.com/haber/dunya/lubnandaki-cop-krizini-basari-hikayesine-cevirdiler-243776.html>, **Erişim Tarihi:** 08.12.2019

239 Timothy Louthan,” From Garbage to Green Space : The Rise of Beirut Madinati”, **Center for Strategic & International Studies**, s.36

240 Çöp Krizine İlişkin Resim için bkz. <https://www.trtworld.com/mea/garbage-problem-in-lebanon-prompts-human-rights-concerns-286466>, **Erişim Tarihi:** 08.12.2019

Amhaz adındaki bir devlet görevlisi ise, her mezhep liderinin ihalede bir adamının olduğunu ve fiyatların bu yüzden şişirildiğini ifade etmiştir. Siyasiler verilen yüksek maliyetli teklifleri kınarken, Hizbullah bu olayın son 20 yıldır yaşanan yolsuzluk olayları yüzünden olduğunu, eğer Hükümetin Hizbullah'ın tavsiyelerini dinlemezse çözümsüz kalacağını ifade etmiştir. Hizbullah bu gösterileri destekleyen bir tutum geliştirmiş olup, yolsuzluğa karşı çıkıyor görüntüsü vermiştir. Ancak, iddialara göre Hizbullah dahil mezhepsel sistemin yarattığı bu sistemden Hizbullah'ın kendisi de yararlanmıştır.²⁴¹

Hükümet olaylardan 8 ay sonra, daha önce kapatılan Name Çöp Toplama Merkezi ve iki yeni alanın geçici olarak açılmasına karar vermiş olup, Beyrut ve Lübnan dağındaki geçici çöp toplama merkezlerinde bekleyen çöpleri de bu yeni alana taşımıştır. Ayrıca bu olaydan sonra Lübnan Meclisi, 2018 Seçimleri sonrasındaki ilk oturumunda, Çevre Bakanlığına, 6 ay içinde ulusal atık stratejisi oluşturma, katı atık imha süreçlerini takip etme ve denetleme yetkisi vermiştir.²⁴²

1.1.2.2.Madinati Hareketi

“Kokunuz Çıktı” eylemleri somut bir politika değişikliği ya da bir sonuca ulaşmasa da Beyrut Madinati'nin (Beyrut Benim Şehrim) çıkış noktasını teşkil etmiştir. Bu hareketi akademisyenler başlatmıştır.²⁴³

241 “Lebanon's Garbage Crisis Underscores Government's Disarray”, <https://www.nytimes.com/2015/08/26/world/middleeast/lebanons-garbage-crisis-underscores-governments-disarray.html>, Erişim Tarihi:08.12.2019

242 “Lübnan'da Çöp Krizi Büyüyor”, <https://www.trthaber.com/haber/dunya/lubnanda-cop-krizi-buyuyor-390070.html>, Erişim Tarihi: 08.12.2019

243 Timothy Louthan,” From Garbage to Green Space : The Rise of Beirut Madinati”, **Center for Strategic & International Studies**, s.36

Çöp krizinin akabinde, gerçekleştirilecek yerel seçimler kapsamında harekete geçen grubun ana maksadı, iddialarına göre Beyrut'un yaşanabilir bir şehir haline getirilmesi olmuştur. Geliştirdikleri projeler arasında %70 oranında özel araçla sağlanan ulaşımın toplu taşımaya yönlendirilmesi, barınma sorununun çözümü ile hızla yükselen kiraların önüne geçilmesi, Beyrut'ta orta ve düşük gelir düzeyindeki bireylerin ev alamaması sorununa yol açan ekonomi politikalarının değiştirilmesi, çöp hususunda ise geri dönüşüme önem verilmesi olduğunu açıklamışlardır.²⁴⁴

Böyle bir plan ile yerel seçimlere katılan hareket ciddi bir başarı yakalayamasa da azımsanmayacak derecede bir oy almıştır.²⁴⁵ Ayrıca, kemikleşmiş mezhepsel partilerin de geri dönüşüm gibi programları parti sistemine almasında ülke genelinde bir etki yaratmıştır.

1.1.2.3. Cumhurbaşkanlığı ve Başbakanlık Krizleri

Tüm bunların yaşandığı bir ortamda, Mişel Süleyman'ın 24 Mayıs 2014 tarihinde cumhurbaşkanlığı görevi sona ermiştir. Bu kapsamda, meclis, yeni bir cumhurbaşkanı seçmek için tam 45 oturum düzenlemesine rağmen Cumhurbaşkanını seçememiştir. Lübnan idaresinde oluşan bu siyasi boşluk, sosyal ve ekonomi alanlarında kriz oluşması tehlikesini de beraberinde getirmiştir.²⁴⁶

244 “Beyrutta Çöp Protestolarından Seçimlere Uzanan Hareket: Benim Şehirim”, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/05/160507_beyrut_sehirbenim_levent, Erişim Tarihi:08.12..2019

245 Timothy Louthan,” From Garbage to Green Space : The Rise of Beirut Madinati”, **Center for Strategic & International Studies**, s.36

246 “Cumhurbaşkanlığı Krizi”, https://parstoday.com/tr/news/middle_east-i453701%C3%BCbnan_29_ay_sonra_cumhurba%C5%9Fkan%C4%B1_se%C3%A7ti_mi%C5%9Fel_aun_1%C3%BCbnan%C4%B1n_13._cumhurba%C5%9Fkan%C4%B1, Erişim Tarihi: 07.12.2019

Suriye karşıtı politikayı destekleyen Hariri Liderliğindeki 14 Mart Grubu ile Hizbullah liderliğindeki 8 Mart Grubu Suriye siyaseti üzerinde uzlaşamayınca bütün siyasi sistem kilitlenmiştir. Tam 29 ay boyunca ülkede Cumhurbaşkanı seçilememiştir. Yapılan müzakereler sonucunda Saad Hariri'nin Başbakan olması karşılığında Cumhurbaşkanlığı için Hizbullah'ın desteklediği Mişel Aun'u destekleyeceğini açıklamıştır.

Fars basınında bu durum Hizbullah'ın bir zaferi olarak değerlendirilirken, asıl nedenin Suudi Arabistan'ın ekonomik olarak ağır masrafları kaldıracak vaziyette olmaması nedeniyle Lübnan'da Saad Hariri'ye olan maddi desteğini kesmesi olarak değerlendirilmiştir. Fars basınında ayrıca, *“2.5 yıllık krizden en fazla çıkarı siyonist İsrail rejimi ve Suudi rejiminin sağladığı dikkate alındığında Mişel Aun'un bu makama seçilmesinde de en büyük yenilgiyi bu rejimlerin aldığı”* ifade edilmektedir.²⁴⁷

Bunu ifade etmelerinin sebebi ise, 2015 yılında Şii din Nirm'in Suudi Arabistan'da terörizm suçlaması ile idam edilmesi ve bunun üzerine İranlı protestocuların Tahran'daki Suudi Arabistan Büyükelçiliğine saldırımları akabinde Arap Birliği'nin İran'ı kınayan bir karar alması sırasında Lübnan'ın ret oyu kullanmasının da etkisi büyük olmuştur. Suudi Arabistan'ın kınama kararı aldırması hamlesini, Arap Ligi ve Körfez Arap Ülkeleri İşbirliği Konseyi'nin (KİK) Hizbullah'ı terörist ilan etmesi izlemiştir. Bu kapsamda, bazı KİK Ülkeleri vatandaşlarına Lübnan'ı terk etmeleri yönünde duyuru yapmışlardır.²⁴⁸ Körfez ile önemli ticari ilişkileri bulunan Lübnan, Hizbullah'ı ve dolaylı olarak da olsa İran'ı göz ardı edemediği için cezalandırılmıştır.

247 **İbid.**

248 Talha İsmail Duman, “Dış Aktörlerin Rekabetinin Gölgesinde Lübnan: Saad Hariri'nin İstifa Süreci”, **Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi**, Cilt:5, Sayı:1, 2018, s.139-161

Büyük resme bakıldığında, Suriye’deki iç savaş vekâletler savaşı haline gelmiştir; çünkü bölgede İran ve Rusya Esad rejimini desteklerken, Suudi Arabistan, ABD ve Türkiye²⁴⁹ rejim karşıtı hareketin yanında olmuştur. Ancak zaman geçtikçe ve sahadaki durumlar değiştikçe anılan ülkelerin politikalarında değişiklikler gözlenmiştir. Bu da Lübnan siyasetinde başından beri etkin olan İran ve Suudi Arabistan’ın hareket kabiliyetinin daha geniş coğrafyaya yayılmasına sebep olmuştur. Bu ortamda Mişel Aun’un Cumhurbaşkanı olması Suudi Arabistan için bir çekişmenin kaybedildiği anlamına gelmekteydi.

Suudi Arabistan kaybettiği bu çekişmenin telafisi kapsamında, Yemen’deki İran yanlısı taraflara savaş açmış, yanına BAE ve Bahreyn’i de alarak Katar’ı ablukaya almış, iç siyaset yönünden de ülkedeki bakanları yolsuzluk iddiaları nedeni ile tutuklatmıştır. Lübnan üzerindeki İran ile hesaplaşmasında ise Saad Hariri’nin istifa kartını kullanmıştır.

Suudilerin, Hariri’nin Hizbullah’a çok fazla alan tanıdığını belirtmesi üzerine, Hariri ülkedeki siyasi tıkanmanın aşılması için Hizbullah ile masaya oturmasının şart haline geldiğini ifade etmiştir. Bu durumun akabinde Suudi Arabistan’a davet edilen Hariri’nin, Suudi Arabistan ziyaretinin ikinci gününde eline önceden yazılmış bir mektup tutuşturularak Suudi televizyonunda istifa konuşması yapması sağlanmıştır. Konuşma metninde, Hariri’nin eşinin Hizbullah nedeni ile tehlikede olduğundan bahsedilip, Hizbullah suçlanmıştır. Bir hafta sonrasında ise Suudi vatandaşlarının Lübnan’ı terk etmeleri istenmiştir. Suudi Arabistan’ın yapmaya çalıştığı şey, Lübnan’daki Hizbullah’ın gücünü etkisiz hale getirecek şekilde Lübnan siyasetinin yeniden düzenlenmesi girişimidir. Suudi Arabistan’da geçirdiği süre boyunca, Suudi yetkililerin Hariri’yi; Suudi Arabistan’da çalışan 250.000 kadar Lübnanlının sınır dışı edilmesi ve Suudi-Lübnan çifte vatandaşlığı bulunan Hariri’nin yolsuzluklarını ortaya çıkarmakla tehdit ettikleri

249 “Grafiklerle Suriye’de 8. Yılına Giren Savaş”, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-43414137>, **Erişim Tarihi:** 08.12.2019

söylenmiştir. Hariri'nin istifasından saatler sonra yolsuzluk iddiaları ile Hariri'nin iş ortaklarını tutuklanmıştır. Ancak, Suudi Arabistan yukarıdaki girişimleri ile Lübnan'da beklediği etkiyi yaratamamış, halk sokaklara çıkarak Hizbullah'ı suçlamamış, aksine Hizbullah destekli Mişel Aun, Hariri'nin istifasını bizzat kendisinin sunmadığı sürece istifayı kabul etmeyeceğini belirtmiştir. Hariri ülkeye geri döndüğünde istifasını geri çekmiştir. Ancak, Lübnan yine de bu girişimleri aşabilmiş değildir. Çünkü Filistin kamplarında Suudi Arabistan tarafından istikrarı bozucu girişimlerde bulunulacağı, Filistin kampları vesilesi ile aşırı Sünni grupların Hizbullah'a karşı örgütleneceği şeklindeki söylentiler yaygınlaşmıştır.²⁵⁰

Öte yandan, Suriye iç savaşının etkisi ile Lübnan'da oluşan güvenlik problemleri sonucunda 2009 yılından 2018 yılına kadar 9 yıl boyunca seçim yapılamamıştır. 2018 seçimlerinde bu yüzden Suriye politikası önem kazanmıştır. 14 Mart Grubu Hizbullah'ı Suriye'deki savaşı ülkeye taşımakla suçlarken, Hizbullah'ın liderliğini yaptığı 8 Mart Grubu ise, Hizbullah'ın Suriye savaşına girmesinden sonra 2013'te Kuseyr bölgesi, 2014 ve 2015'te Arsel ve Kalamun'un bir bölümü, 2017'de de tüm Lübnan-Suriye sınırının silahlı gruplardan temizlendiğini, aksine Lübnan'ın güvenlik sorunun çözüldüğünü savunmuştur. Öte yandan, Suudilerin Suriye'deki savaş kapsamında Hizbullah'ı dengelemek uğruna İsrail'le yakınlaşması, Saad Hariri'nin Riyad'da istifaya zorlanması, Hariri taraftarlarında büyük hayal kırıklığı yaratmıştır. Lübnan halkının büyük çoğunluğu, Suudilerin bölgesel çıkarları uğruna Lübnan'ı iç savaşa sürüklemek istediğine inanmıştır.²⁵¹ Bu ortamda gerçekleştirilen seçimler sonucunda Hizbullah zaferini ilan etmiştir. Ayrıca 2005 ve 2009 yılında çoğunluk sistemine dayalı seçim sistemi

250 "Why Saad Hariri Had That Strange Sojourn in Saudi Arabia", <https://www.nytimes.com/2017/12/24/world/middleeast/saudi-arabia-saad-hariri-mohammed-bin-salman-lebanon.html>, **Erişim Tarihi:** 08.12.2017

251 "14 Soruda Lübnan Seçimleri". http://www.ydh.com.tr/HD15632_14-soruda-lubnan-secimleri.html, **Erişim Tarihi:** 7.12.2019

değiştirilmiş olup, 2018 yılı seçimlerinde nisbi sisteme dayalı seçim sistemine geçilmiştir. Yani, her ittifak aldığı oy kadar milletvekili çıkarabilecektir. Yeni seçim yasası ayrıca, seçim bölgelerinin sayısını azaltmıştır. Buna göre Lübnan 15 seçim bölgesine ayrılmış ve yurt dışında yaşayan Lübnanlılar da seçimlerde oy kullanabilmiştir.²⁵² 8 Mart ittifakından Hizbullah ve Emel 30; ortak listedeki diğer müttefikler ise parlamentoda 10 sandalye kazanmıştır. Saad Hariri'nin partisi olan El Mustakbel ise 20 sandalye kazanmıştır.²⁵³

Seçimler sonrası Hükümeti kurma yetkisi Hariri'ye verilmiştir. Ancak Hizbullah, Hariri'nin meclisteki bir kısım sandalyesini Hizbullah'a vermesini istemiştir,²⁵⁴ Hariri bunu kabul etmemiştir. Zira Sünnilerin tek lideri olarak kalmaya devam etmek istemiştir. Ayrıca Hizbullah lideri Nasrallah hükümetin kurulması için Hariri'ye Suriye Rejimi ile ilişkilerin normalleşmesini şart koşturmuştur. Hariri, 14 Ağustos'ta yaptığı açıklamada Suriye ile ilişkilerin normalleşmesi gibi bir konunun tartışmaya açık olmadığını belirterek "Esed rejimi ile ilişkilerin normalleşmesinde ısrar edildiği sürece yeni hükümetin kurulmayacağını" ifade etmiştir.²⁵⁵

Hariri bir yandan Hizbullah ile işbirliğine ve bir yandan da Suriye Rejimi ile işbirliğine zorlanmıştır. Çünkü ABD'nin İran'a 8 Mayıs 2018 tarihi itibarı ile tekrar uygulamaya başladığı yaptırımlar nedeni ile eli zayıflayan İran, bölgedeki Lübnan'ı kendi kontrolü altında tutmak istemiştir.²⁵⁶ Suriye rejimi ise Lübnan üzerinden uluslararası meşruiyet

252 "Lübnan Meclisi Yeni Seçim Yasasını Onayladı". <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/lubnan-meclisi-yeni-secim-yasasini-onayladi/843317>, Erişim Tarihi: 08.12.2019

253 "14 Soruda Lübnan Seçimleri". http://www.ydh.com.tr/HD15632_14-soruda-lubnan-secimleri.html, Erişim Tarihi: 7.12.2019

254 "Why Lebanon Struggles to Form Governments", <https://www.economist.com/the-economist-explains/2018/12/21/why-lebanon-struggles-to-form-governments>, Erişim Tarihi: 08.12.2019

255 "Lübnan'da Hükümet Kurulmasının Önündeki Yeni Engel: Suriye ile Normalleşme", <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/lubnanda-hukümet-kurulmasi-onundeki-yeni-engel-suriye-ile-normallesme/1240053>, Erişim Tarihi: 7.12.2019

256 "Why Lebanon Struggles to Form Governments", <https://www.economist.com/the-economist-explains/2018/12/21/why-lebanon-struggles-to-form-governments>, Erişim Tarihi: 08.12.2019

kazanma amacı gütmüştür.²⁵⁷ Öte yandan Lübnan'ın ekonomik durumu nedeni ile hükümet kurulmadan daha fazla dayanması çok zordu. Hükümet kurulamadığından Dünya Bankası ve Avrupa Yeniden Yapılandırma ve Kalkınma Bankası'nın 11 milyar dolarlık kredi sözü de yerine getirilemiyordu. Ayrıca, Suriye'deki savaşta İsrail, Hizbullah ve İran'ı zaman zaman bombalamaya devam ediyor, bir yandan da Lübnan sınırındaki Hizbullah tünellerini bombalayacağına beyan ediyordu. Bu durum Lübnanlılarda, İsrail ile yeni bir savaşa girileceği endişesini had safhaya çıkarmıştır.²⁵⁸

31 Ocak 2019 tarihinde, 9 ay sonra Hükümet nihayet kurulmuştur. Hariri gecikme için halktan özür dileyerek, ilk gündemlerinin ekonomik durumun düzeltilmesi olduğunu açıklamıştır.²⁵⁹

1.1.3. Mülteci Sorunu ve Ekonomik Etkisi

İç karışıklığın yanı sıra, Suriye'den gelen rejim karşıtı mülteciler de Lübnan için diğer bir sorunu teşkil etmiştir. Lübnanlı yetkililerin açıklamalarına göre Suriye iç savaşı sonrasında yaklaşık 1,5 milyon Suriyeli Lübnan'a göç etmiştir.²⁶⁰ Lübnan, 2013 yılı Nisan ayında ülkenin Suriyeli mülteci alım kapasitesinin dolduğunu belirtmiştir. Ancak, kapasitenin dolduğunun söylendiği o tarihte ülkede bulunan Suriyeli mülteci sayısı 300

257 “Lübnan’da Hükümet Kurulmasının Önündeki Yeni Engel: Suriye ile Normalleşme”, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/lubnanda-hukumet-kurulmasi-onundeki-yeni-engel-suriye-ile-normallesme/1240053>, **Erişim Tarihi:** 7.12.2019

258 “Why Lebanon Struggles to Form Governments”, <https://www.economist.com/the-economist-explains/2018/12/21/why-lebanon-struggles-to-form-governments>, **Erişim Tarihi:** 08.12.2019

259 “Lebanon Forms New Government After 9 Months Deadlock”, <https://www.nytimes.com/2019/01/31/world/middleeast/lebanon-new-government-hezbollah.html>, **Erişim Tarihi:** 08.12.2019

260 “Lübnan’daki Suriyeli Mültecilerin 390 bini Ülkelerine Geri Döndü” <https://www.independentturkish.com/node/89816/d%C3%BCnya/1%C3%BCbnandaki-suriyeli-m%C3%BCltecilerin-390-bini-%C3%BClkelerine-geri-d%C3%B6nd%C3%BC>, **Erişim Tarihi:** 08.12.2019

bin civarında iken, 2018 yılı sonu itibari Lübnan’da kayıtlı Suriyeli mülteci sayısı 920 bine ulaşmıştır.²⁶¹ 2018 yılındaki nüfusun 6,2²⁶² milyon kişiye ulaştığı düşünüldüğünde, Lübnan nüfusunun kayıtlı olarak %15’i Suriyeli mültecilerden oluşmaktadır. Lübnan Türkiye’nin ardından en çok Suriyeli mültecinin bulunduğu ülkedir.²⁶³ Nüfusa oranla bir değerlendirme yapıldığında ise en çok mülteciye ev sahipliği yaptığı söylenebilmektedir. Öte yandan, birçok Suriyeli mülteci de Lübnan’ın Suriye rejimi ile işbirliği yapması riskine karşı ülkedeki varlığını gizlice sürdürmektedir.²⁶⁴

Aslında Lübnan’ın Suriye’den gelen mültecilere oldukça ihtiyatlı yaklaştığı görülmektedir.²⁶⁵ Çünkü geçmişte ülkeye yerleştirdikleri Filistinli Mültecilerin zamanla iç savaşa neden olduğunu bizzat yaşadıklarından, Suriyeli mülteciler konusunda daha ihtiyatlı davranmışlardır.

Bu kapsamda, Filistinli mültecilerin kalıcı olması tecrübesini yaşayan Lübnan, Suriyeli mülteciler için resmi bir mülteci kampından ziyade ufak çaplı çadır kentler oluşturmuştur.²⁶⁶ Diğer taraftan, Suriye krizi sonrasında da ülkeye hala Filistinli mülteci gelmeye devam etmiştir.

261 Suriyeli Mülteci Verileri için bknz. <https://data2.unhcr.org/en/situations/syria/location/71>, **Erişim Tarihi:** 07.12.2019

262 Lübnan Nüfus Verisi için bknz. <http://www.eiu.com/>, **Erişim Tarihi:** 07.12.2019

263 Suriyeli Mülteci Verileri için bknz. <https://data2.unhcr.org/en/situations/syria/location/71>, **Erişim Tarihi:** 07.12.2019

264 Dainiel Meier, “The Labanese Paper”, **St. Anthony’s College**, 2013, s.7

265 Sam Van Vliet, “Refugees of the Arab Spring”, **The Center for Migration and Refugee Studies**, 2012, s.36

266 Ayşe Selcan Özdemirci, “ Suriye Krizi Sonucunda Lübnan’da Mülteci Sorunu” **ORMER SAMEC**, No:1, 2014, s.3

Bu kapsamda, Şam'daki Yarmouk Kampında bulunan binlerce Filistinli mülteci de Lübnan'a sığınmıştır. Ancak Lübnan'daki mülteci kampları aşırı kalabalık hale geldiğinden yaşam koşulları bir hayli zorlaşmıştır.²⁶⁷

Kamp alanı bulunmayan Suriyeli mültecilerin kendi imkânları ile ülkeye dağılması hassas mezhep dengesi bulunan Lübnan güvenliği için de tehlike arz etmektedir. En son 1932'de yapılan seçimler demografik dengenin ülkede ne kadar hassas bir hal aldığını açıklamaktadır. Savaştan kaçıp gelen Suriyeli mülteciler, ülkede ucuz işgücü olarak var olduğundan Lübnanlı işçiler için rakip haline gelmiş, bu da toplumsal gerginliğe sebebiyet vermiştir.²⁶⁸ Örneğin, Suriyeli bir inşaat işçisine teklif edilen günlük yevmiye 25 dolar iken, Lübnanlı 35 dolara çalışmaktadır. Aynı şekilde aylık 500 dolara satış elemanı olarak bir Lübnanlı genelde çalışmazken, Suriyeli kadınlar bu işleri kabul etmişlerdir, çünkü Suriyelilerin çalışma izinleri bulunmadığından seçenekleri sınırlıdır.²⁶⁹

Lübnanlı yetkililer, ülkedeki Suriyeli mültecilere gönüllü olarak ülkelerine dönmeleri çağrısı yapmıştır. Uluslararası yetkililer mültecilerin ülkedeki sınırlı kaynaklara baskı yaptığını ve uluslararası toplumun mülteciler konusunda desteğinin eksik olduğunu belirtmiştir. Kışın dahi çadırlarda yaşamını sürdürmeye çalışan Suriyeli mülteciler arasında her yıl donarak ölme olayları gerçekleşmektedir.²⁷⁰ Lübnan'ın çabaları sonucunda Nisan 2018'den bu yana 390 bin Suriyeli mülteci ülkesine geri dönmüştür.

Ayrıca ülkede birden yaşanan arz talep yükselişi karşısında ülke ekonomisi kötü etkilenmiştir. Kira fiyatları çok yükselmiş, günlük yaşam oldukça pahalı bir hal

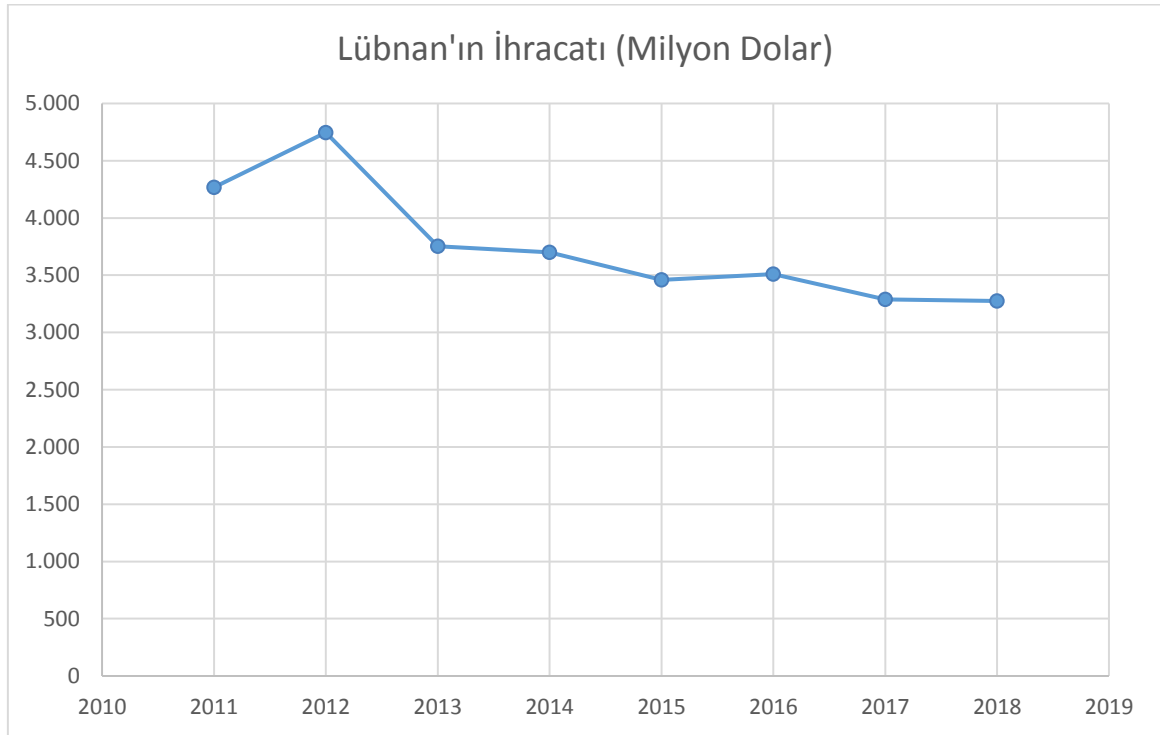
267 Dainiel Meier, "The Labanese Paper", **St. Anthony's College**, 2013, s.7

268 Ayşe Selcan Özdemirci, " Suriye Krizi Sonucunda Lübnan'da Mülteci Sorunu" **ORMER SAMEC**, No:1, 2014, s.3

269 Empatika Team, "Qualitative Research on Social Tensions in Lebanon" UNDP, 2019, s. 25

270 "Lübnan'da Yaşayan Suriyeli Mültecilerin Kış Çilesi", <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/lubnanda-yasayan-suriyeli-multecilerin-kis-cilesi/1359735>, **Erişim Tarihi:08.12.2019**

almıştır.²⁷¹ Daha önce 100 dolara iki hafta geçinebilen bir aile için yaşam koşullarının pahalılaşması ile bu süre iki güne kadar düşmüştür. Suriye krizi ticareti de derinden etkilemiştir, Lübnan'ın önceden Suriye'den transit geçerek sattığı tarım ürünleri Suriye'deki kriz nedeni ile Körfez Ülkelerine satışı durmuştur. ²⁷² Toplam ihracatı ise 2011 yılında 4.266 milyon dolar iken, %23 azalarak 3.275 milyon dolara düşmüştür.

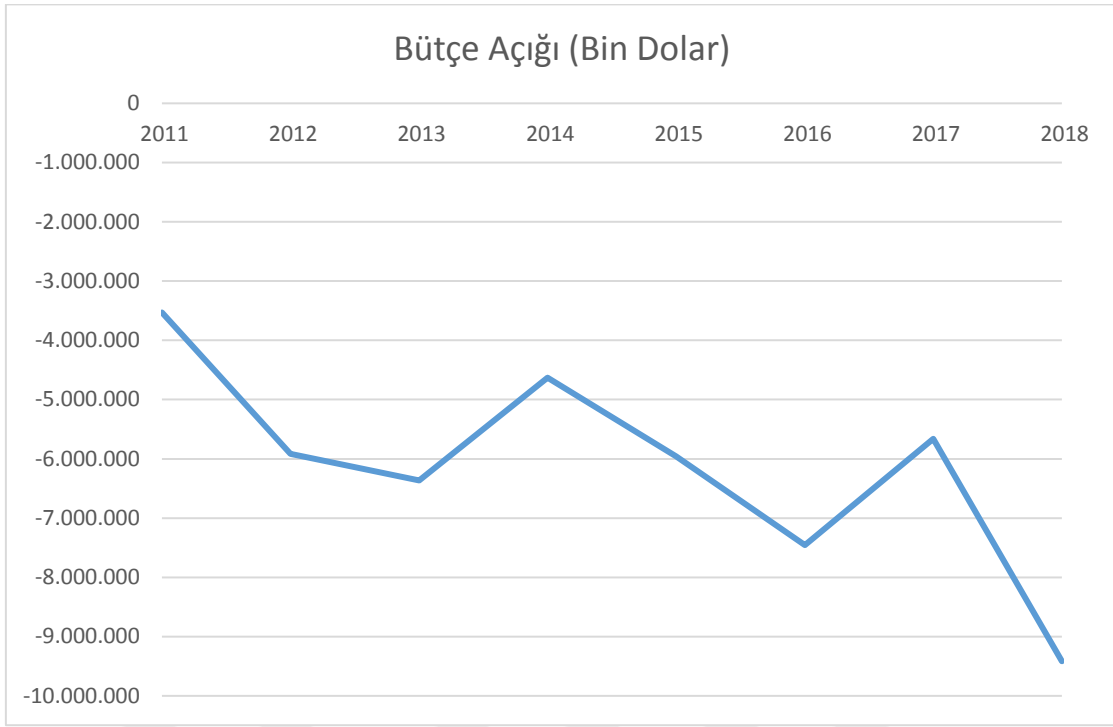
Şekil 10. Lübnan'ın İhracatı²⁷³

Bütçe açığı 2011’de 3.5 milyar dolar iken, 2018 yılına gelindiğinde %166 artarak 9,4 milyar dolara ulaşmıştır. Lübnan’daki ekonomik büyüme ise, 2010 yılında %8 iken, Suriye krizinin etkisi ile 2018’de %0,2 olarak gerçekleşmiştir.

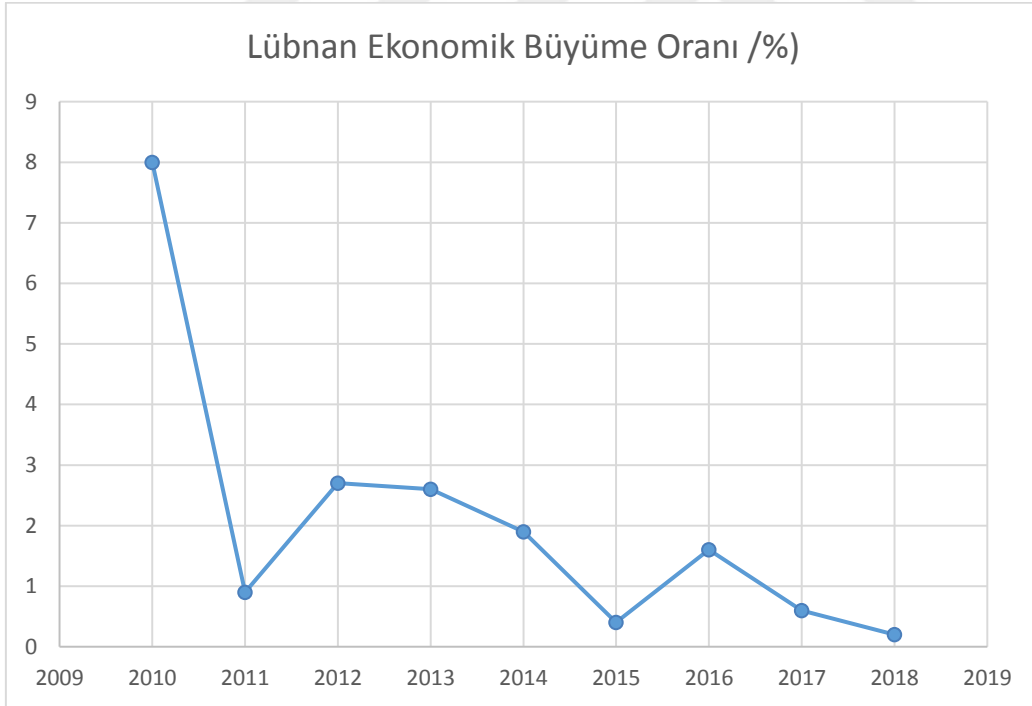
271 Ayşe Selcan Özdemirci, “ Suriye Krizi Sonucunda Lübnan’da Mülteci Sorunu” ORMER SAMEC, No:1, 2014, s.3

272 “UNDP, Qualitative Research on Social Tensions in Lebanon”,
 https://reliefweb.int/report/lebanon/qualitative-research-social-tensions-lebanon-round-1-year-1
 2019, s. 25, **Erişim Tarihi:** 09.12.2019

[illegible]

Şekil 11. 2011 Sonrası Bütçe Açığı (Bin Dolar)²⁷⁴

Şekil 12. 2011 Sonrası Ekonomik Büyüme Oranı(%)²⁷⁵

274 “2011 Sonrası Bütçe Açığı Verisi” için bknz. <http://www.eiu.com/>, **Erişim Tarihi:** 10.12.2019

275 “2011 Sonrası Ekonomik Büyüme Oranı Verisi” için bknz. <http://www.eiu.com/>, **Erişim Tarihi:** 10.12.2019

Suriyeli mültecilerin ülkeye gelişi ile Lübnan'ın eğitim ve sağlık sektörlerinin tamamen özelleştiği ve devletin bu alanda neredeyse hizmet vermediği uluslararası kamuoyu nezdinde de görülmüştür.

2. Lübnan Devleti'nin Kırılğanlığının Değerlendirilmesi

2.1. Zayıf Devletten Başarısız Devlete: İç Savaşa Kadar Olan Dönem

1943 yılında ilan edilen Ulusal Pakt ile planlanan Lübnan'ın tam bağımsız ve egemen bir devlet olmasıdır. Bu kapsamda 1920'den beri süregelen Fransız mandası sona ermiştir. Meşru ve bağımsız bir devlet olarak Lübnan, 1945 yılında Birleşmiş Milletler (BM) ve Arap Birliği'ne üye ²⁷⁶ olarak uluslararası sistemde tanınmıştır.

Ulusal Pakt, siyasi temsili tüm grupların isteklerini yansıtmaları için mezhepler temelinde şekillendirmiştir. Buna göre, Lübnan Cumhurbaşkanının Marunî, Başbakanın Sünni ve Meclis Başkanının Şii olması kararlaştırılmıştır. Ayrıca, mecliste ve kamuda temsil oranları 1932 yılı nüfus sayımı esas alınarak belirlenmiştir. O dönemde Hristiyan nüfus Müslüman nüfustan fazla olduğu için Hristiyanlar ile Müslümanlar arasında temsil hakkı 6/5 oranında Hristiyanlar lehine olmuştur.²⁷⁷

Bu güç paylaşım sistemi zamanla devletin zayıflığının asıl nedenini oluşturmuştur, çünkü bu siyasi sistemi destekleyecek güçlü devlet kurumları oluşturulamamıştır. Ayrıca, göç (Filistinli Mülteciler) ve nüfus artışı ile Müslümanlar lehine değişen demografik denge

276 "Independence Day in Lebanon in 2020", <https://www.officeholidays.com/holidays/lebanon/lebanon-independence-day>, Erişim Tarihi: 18.09.2019

277 Süleyman Elik, "Lübnan Konsosiyonel Demokratik Siyasal Sisteminin Açmazları ve Başarısızlığı", *Akademik Ortadoğu*, Cilt 10, Sayı 2, 2016, S.38-39.

1932 yılı nüfus sayımına göre yapılan güç dağılımı ile çelişmiştir. Müslüman kesimin daha çok hak talep etmesine karşın, Hristiyan kesim elinde bulundurduğu imtiyazı bırakmak istememiştir. Uzun yıllar ihmal edilen Şii nüfus ise bu tartışmayı lehine çevirmeye çalışmıştır. Aynı şekilde Dürzi ve diğer kesimlerin de pastadan daha fazla pay alma talepleri olmuştur. Bu belirsiz durum da zamanla devletin meşruiyetinin yok olmasına sebep olmuştur; çünkü toplum devletin sadece bir grubun çıkarına uygun olarak hareket ettiğine inanmıştır.²⁷⁸ Bu durumda siyasal hak olarak istediğini alamayan gruplar haklarını alma iddiası ile eline silah almaya başlamıştır. FKÖ'nün de etkisi ile ülke genelinde silahlanma hızla artmıştır.

Öte yandan, bölgesel gelişmelerin Lübnan'ın istikrarı üzerindeki etkisi büyük olmuştur. Örneğin; Süveyş Krizi akabinde 1958 siyasi krizi çıkmış ve bu kriz ABD'nin Lübnan'a müdahalesi ile sonuçlanmıştır. Akabinde ise; Arap - İsrail Savaşları'nın Lübnan'a etkisi büyük olmuştur.

İsrail – Arap Savaşlarının yarattığı bölgesel istikrarsızlık nedeni ülkeye göç eden Filistinli mülteciler ve Kara Eylül hadisesi sebebi ile FKÖ'nün üssünü Güney Lübnan'a taşıması, devletin otoritesi iyice zayıflamıştır. Zira 1973 yılında yaşanan Yom-Kippur Savaşı esnasında, Lübnan savaşa girmese dahi, İsrail ve FKÖ arasında Güney Lübnan sınırında çatışmalar yaşanmıştır. Bu durum devletin Güney Lübnan'da otoriteyi tamamen yitirdiğini göstermektedir.

Lübnan'ın dış gelişmelerden sürekli olarak etkilenmesinin en önemli sebebi, yerel grupların dış güçlerden destek almasıdır. Bu durum da dış güçlerin ülke politikasında söz

278 Robert Rotberg, "State Failure and State Weakness in a Time of Terror", Washington, D.C.: Brookings Institution Press, 2003, s.312

sahibi olmasını beraberinde getirmiştir. Dolayısıyla, devletin meşruiyeti ve otoritesine gölge düşmüştür.

Savaş öncesi dönemde Lübnan ekonomisi oldukça iyi bir performans sergilemiştir. Ancak sergilenen ekonomik performansa rağmen Şibab dönemi dışında devlet kaynaklarının dağılımı dengeli olmamıştır. Savaş öncesi dönemde yükselen bir ekonomi haline gelen Lübnan'daki refah payı tüm mezheplere eşit olarak dağıtılmamıştır. İç savaş öncesi dönemde nüfusun ekonomik durumu iyi % 4'lük kesimi ulusal gelirin % 32'sini alırken, ekonomik durumu kötü olan % 50'si sadece % 18'ine alabilmiştir. 1920'de Lübnan'a katılan Müslüman nüfusun yoğun olarak yaşadığı bölgeler ekonomik büyümeden nasibini alamamıştır. 1974'te nüfusun % 20'sini oluşturan Güney Lübnan (Şii nüfusun yoğun yaşadığı bir bölge) devlet bütçesinin % 0.7'sinden daha azını almıştır.²⁷⁹ Bu kapsamda, Hristiyanlar lehine oluşan siyasi denge, sosyal hayattaki düzene de sirayet etmiştir. Hristiyanlar, daha iyi eğitim alma şansına sahip olup, gelirleri Sünni ve Şii Müslümanlara göre daha yüksek olmuştur.²⁸⁰ Bu nedenle devlet ekonomik anlamdaki kapasitesini etkin bir biçimde değerlendirememiştir. Bu durum hükümetin meşruiyetinin sorgulanmasına sebebiyet vermiştir.

Lübnan iç savaşa kadar olan dönemde, zayıf bir devlet olarak işleyişini devam ettirmiş, kamu yararının dağıtımında adil olamamış, FKÖ ve bölgesel gelişmeler sebebi ile otoritesinin bir kısmını yitirmiş, meşruiyeti genel anlamda tanınsa da etnik temelli dağılımdan dolayı sorgulanmaya başlanmıştır.

279 Gökhan Erdem, "Lübnan'da Şii Siyasi Hareketinin Evrimi: Emel'den Hizbullah'a" **Turkish Yearbook of International Relations**, Sayı :49, (2018/1), s.21-55.

280 Joseph Chamie, "The Lebanese Civil War: An Investigation Into The Causes" **World Affairs**, Sayı. 139, No. 3, 1976, s. 171-188

Öte yandan 1975 yılında iç savaşın başlaması ile devleti zayıf yapan sebepler daha da kötüleşmiş ve devlet hızla başarısız devlete dönüşmüştür. Bu dönemde, vatandaşların can güvenliği kalmamıştır. Tüm mezhepler birbiri ile savaşmaya başlamış ve devlet sınırlarını kontrol edemez hale gelmiş, güvenlik tesis edilemediğinden ülkede yaygın bir şiddet hali görülmeye başlanmış ve FKÖ'nün üssü haline gelen Güney Lübnan başta olmak üzere devlet tüm ülkedeki otoritesini kaybetmiştir.

2.2.Başarısız Devletten Çökmüş Devlete İç Savaş Dönemi

Çatışmaların ilk aşamasının yaşandığı 1975-1976 arasında başarısız devlet kategorisinde yer alan Lübnan; 1976 yılı sonrasında çökmüş devlete dönüşmüştür. Zira; 1976 yılı sonrasında başlayan şiddet olayları tüm ülkeye yayılmış ve nüfusun büyük çoğunluğu bir fiil bu şiddet olaylarına katılmıştır. Bu süreçte, Lübnan Cephesi ve Lübnan Milli Hareketi adı altında iki üst grup oluşturulmuş, çeşitli gruplar bu iki üst grubun şemsiyesi altında toplanmışlardır. Ülkeyi tamamen silahlı militan gruplar ele geçirmiş, devlet içindeki meşruiyet, otorite ve kapasitenin kullanımı bu gruplara geçmiştir.

Bu kapsamda, savaşın tüm ülkeyi ele geçirmesi ile resmi kurumlar işlevsiz hale gelmiştir. Cumhurbaşkanlığı sadece kendi bölgesini kontrol edebilmiş, parlamentonun çalışmaları çok kısıtlanmış, iç savaş süresince seçimler yapılamamıştır, Ayrıca, bürokrasi çökmüş, devlet en temel hizmetleri bile sağlayamamıştır.²⁸¹ Kamu hizmeti ancak özel yollar ile temin edilebilmiştir. Merkezi ordu büyük oranda dağılmıştır. Örneğin; Lübnan Ordusu'ndan ayrılıp FKÖ'ye katılan Sünni teğmenler olmuştur.²⁸² Bu kapsamda,

281 Robert Rotberg, “**State Failure and State Weakness in a Time of Terror**”, Washington, D.C.: Brookings Institution Press, 2003, s.309

282 William L. Cleveland, **Modern Ortadoğu Tarihi**, Agora Kitaplığı, İstanbul, 2008, s. 96

merkezi otorite tamamen ortadan kalkmış, iç güvenlik sağlanamaz hale gelmiştir. Ordunun bu durumda olması sebebi ile ülkede birçok silahlı güç türemiştir. FKÖ, Şiiiler, Dürziler, Sünniler, Hristiyanlar vs. her bir grup silahlanmıştır. Silahlanma ve eğitimler öyle bir noktaya ulaşmıştır ki, askeri eğitim gören sivil sayısı o dönemde Lübnan ordusunda eğitim gören asker sayısını geçmiş duruma gelmiştir.²⁸³ Öte yandan dış güçlerce de Lübnan Milli Hareketi adı altında kurulan bu milis kuvvetlerine, Suriye, Mısır, Libya ve dolaylı olarak da Sovyetler Birliği'nden para, silah ve eğitim şeklinde destek alınmıştır. Dış güçlerin müdahalesi sadece para, eğitim ve silah şeklinde değil fiilen de olmuştur. Lübnan iç savaşı İsrail ve Suriye'nin güç yarıştırdığı alan haline gelmiştir. Suriye tarafında Hafız El Esad FKÖ'ye destek olarak ülkedeki etkisini sürdürürken, İsrail de Güney Lübnan'da yaşayan Marunîlere sınırlarını açmıştır.²⁸⁴ Bu çerçevede, yıllar sonra Suriye'de meydana gelecek vekâletler savaşı Lübnan'da kendisini göstermişti.

Bir yandan içteki silahlı milis grupların varlığı bir yandan da dış güçlerin Lübnan'a askeri müdahaleleri neticesinde devlet otoriteyi tamamen kaybetmiş, Cumhurbaşkanlığı sarayının bombalanması üzerine Cumhurbaşkanı başkenti terk etmek durumunda kalmıştır.²⁸⁵ İç Savaşın başlaması ile militan gruplar etrafında toplanan halk devletin meşruiyetini kabul etmemiş, militan gruplar devletin alternatifi haline gelmiştir. Ayaklanma bizatihi hükümet ve rejimin kendisine yönelik olmuştur.

Öte yandan, İsrail Lübnan'daki Suriye etkisini azaltmak ve FKÖ'yü Lübnan'dan atmak için 1978 ve 1982 tarihlerinde Lübnan'ı işgal etmiştir. İsrail, Lübnan topraklarında sadece

283 Joseph Chamie, "The Lebanese Civil War: An Investigation Into The Causes" **World Affairs**, Sayı. 139, No. 3, 1976, s. 175

284 Charles Winslow, **Lebanon: War and Politics in a Fragmented Society**, Routledge, Londra ve New York, 1996. s.194

285 Robert Rotberg, "State Failure and State Weakness in a Time of Terror", Washington, D.C.: Brookings Institution Press, 2003, s.309,317

Suriye ve FKÖ ile savaşmakla kalmamış, aynı zamanda toplumda büyük travmaya yol açan ve can güvenliğinin kalmadığını ortaya koyan katliamlara imza atmıştır. İsrail, Falanjist Milislerin Sabra ve Şatilla adındaki mülteci kamplarına girmelerine ve sivilleri katletmelerine izin vermiş, akabinde Marunî Lübnan ordusu ile Suriye yanlısı Dürziler arasındaki çatışmaların yoğunlaşmasına sebep olmuştur. 1980’lerde ülkede yasadışı eylemler ve suç oranı iyice artmıştır. Örneğin; İsrail’e direniş kapsamında İran destekli Şii milisler bir araya gelerek Hizbullah’ı kurmuş, Hizbullah ülkede bombalı eylemlere ağırlık vermiştir.²⁸⁶ Ayrıca, çeşitli mezhep grupları sokaklarda kontrol yapmaya başlamış, kontrol eden grubun mezhebinden olmayanlar infaz edilmeye başlanmıştır. Bunların yansıra, ortamın sağladığı imkân ile uyuşturucu ve silah kaçakçılığı çok yaygınlaşmıştır. Bankalar ve iş yerleri yağmalanmıştır. Lübnan iç savaşı neticesinde birçok kişi hayatını kaybetmiş ya da yaralanmış ya da ülkeyi terk etmek zorunda kalmıştır. Savaş tam anlamıyla ülke ekonomisini yerle bir etmiştir.²⁸⁷ Dolayısıyla, iç savaş Lübnan’ın nüfusuna, sosyal yaşamına ve de ekonomik durumuna büyük zararlar vermiştir. Toplum içerisinde derin yaralar oluşturmuş, ülkeyi dış müdahalelere açık hale getirmiştir.

Özetle, iç savaş döneminde şiddetin tüm ülkeye yaygın hale gelmesi, resmi kurumların işlevsiz hala gelmesi, merkezi otoritenin yok olması, silahlı grupların yaygınlaşması, yasadışı eylemlerin artması, dış güçlerin askeri müdahalede bulunması, suç oranının artması, devletin otoritesinin yok olması, meşruiyetinin kalmaması ve kapasitesinin kullanılamaması durumu oluştuğundan devlet çökmüştür.

286 “The Reagon Administration and Lebanon”, <https://history.state.gov/milestones/1981-1988/lebanon>,
Erişim Tarihi: 22.10.2019

287 Robert Rotberg, “State Failure and State Weakness in a Time of Terror”, Washington, D.C.: Brookings Institution Press, 2003, s.308-309

2.3. Çökmüş Devletten Zayıf Devlete İç Savaş Sonrası Dönem

İç Savaşı sonlandıran Taif Anlaşması ile birlikte, Ulusal Paktın Hristiyan ve Müslümanlar için daha eşit bir yapıya kavuşturulmuş hali kabul edilmiş ve mezhepsel yapı tamamen ülkeye yerleşmiştir. Taif ile ayrıca, ülkedeki Suriye etkisi daimi hale gelmiştir. Bu kapsamda, bir yandan yeni düzenin sağladığı eşitlikçi yapı Müslüman kesimde devletin meşruiyetini tanımasına yönelik olumlu etkide bulunurken, diğer yandan ülkede artan Suriye etkisi nedeni ile Hristiyan kesim için aynı durum geçerli olmamıştır. Zira bu durum Hristiyanların 1992 seçimlerini boykot etmesinden anlaşılmaktadır. Suriye'nin Taif ile ülkedeki konumunu sağlamlaştırması aynı zamanda, bu durumu bahane eden İsrail'in işgalini 2000 yılına kadar sürdürmesine sebep olmuştur.

Dolayısıyla, Taif sonrasında devletin fonksiyonları rehabilite edilse de devlet otoritesinin iki yabancı devletin birlikleri altında tam anlamıyla sağlanamayacağı aşikârdır. Bu çerçevede, Lübnan Taif'te bağımsız bir ülke olarak tanımlansa da pratikte, sınırlı egemenliğe sahip bir ülke olarak kabul edilmiştir.²⁸⁸ Bu durum devletin zayıflığının ana göstergelerinden birisidir.

Bu dönemde ekonomi tam anlamıyla istenilen seviyeye gelemese de, bazı olumlu adımlar ile canlanmaya başlamıştır. Merkez Bankasının kararlı politikaları ile kur ve enflasyon kontrol altına alınmış, bu kapsamda ekonomik büyüme gerçekleştirilmiş, bankacılık sektörü canlandırılmıştır. Üretime dayalı ekonomik modele geçmek zaman, sermaye ve donanım gerektirdiğinden bu sağlanamamış ise de, ekonomik parametrelerde kısmen normalleşme sağlanmıştır.

288 Elizabeth Picard, "Lebanon in Search of Sovereignty; Post 2005 Security Dilemmas, HAL 2012, s.3

Ancak; yeniden yapılandırma politikaları ile adımları atılan normalleşme neticesinde devletin artan kapasitesi yolsuzluk nedeni ile halka etkin olarak aktarılamamıştır. 2015 yılında yaşanan çöp krizi bunun en iyi örneklerindendir. Halk altyapı yatırımı, toplu taşıma, elektrik, su, eğitim, sağlık gibi temel kamu hizmetlerinin karşılanması yerine beklerken; Solider'in lüks bina inşasına yönelmesi ve ev fiyatlarını yükseltmesi halkın tepki göstermesine sebep olmuştur.

Bu dönemde, kısmen normalleşme neticesinde pasta büyümüş ise de, refah payı yönünden zengin ve fakir arasındaki makas daha da açılmış ve halkın bir kesimi devletin kendilerini ihmal ettiği düşüncesinde olmuştur. Bu durum devletin meşruiyet sorunu yaşamasının ana sebeplerinden birisidir.

Devletin kurumsallaştırılması amacıyla çalışmalar yürütülmekle birlikte, mezhepsel yapı ve yolsuzluk Lübnan'ın siyasi ve kurumsal hayatının merkezine yerleştiğinden kurumlar istendiği kadar güçlü hale getirilememiştir.²⁸⁹ Yolsuzluğun etkisi ile halk devlete olan güvenini yitirmiştir. Örneğin; Lübnan'da gerçekleştirilen bir ankete göre, halkın %65'i yargıya güvenmezken; halk, güvenlik ve yargının en çok rüşvet alan gruba dâhil olduğuna inanmaktadır.²⁹⁰ Kurumların yeterince güçlendirilmediği ortada olduğundan bu durum da devletin zayıflığının ana göstergelerinden birini teşkil etmektedir.

Öte yandan, İç Savaş sonrasında da siyasette patron müşteri ilişkisi devam ettirilmiştir. Bu durum ise devletin zayıflığının temel parametrelerinden birisi olarak karşımıza çıkar; çünkü siyasetin bu doğası mezhepsel kaygıların, milli kaygıların önüne geçmesine ve zamanla devletin meşruiyetinin sorgulanmasına neden olmaktadır.

289 Edward Newman, *Weak States, State Failure and Terrorism and Political Violence*, 2007, s.171

290 Bilal Malaeb, "State Fragility in Lebanon: Proximate Causes and Sources of Resilience" **Commission on State Fragility, Growth and Development**, 2018, s.11

Ülkede gerçekleştirilen seçimlerde ise; Suriye'nin seçimleri manipüle ettiğine dair şüpheler kamuoyunda oluşmuştur. Suriye'nin birliklerini Sedir Devrimi ile çekmesi akabinde dahi bu şüpheler devam etmiştir. Zira; hatırlanacağı üzere, 2005 yılında Refik Hariri'ye düzenlenen suikast neticesinde, Sedir Devrimi gösterileri kapsamında Suriye'nin ülkeden çekilmesi sağlanmıştı. Ancak, Suriye'nin çekilmesi ile 8 Mart (Hizbullah önderliğinde, Suriye yanlısı politikayı destekleyen gruptur) ve 14 Mart (Saad Hariri başkanlığında Suriye karşıtı politikayı destekler) grupları çevresinde ülkede kutuplaşma hızla artmıştır. Zaten mezhep temelli bir sistem ülkeyi kırılgan hale getirmişken, bu kutuplaşma ülkenin zayıflığını perçinlemiştir.

Ayrıca, 2008 yılında yaşanan Cumhurbaşkanlığı krizi sonrasında neredeyse tekrar iç savaşa sürüklenecek olan Lübnan'da dengeler Doha Mutabakatı ile düzenlenmeye çalışılmış, bu Mutabakat ile Lübnan'ın otoritesini tüm ülkede sağlaması gerektiğinin altı çizilmiştir.²⁹¹

Ancak; Hizbullah'ın ülkedeki durumu Mutabakatın altını çizdiği maksadına ulaşamadığını göstermektedir. Bir yandan Hizbullah iç savaş sonrasında silahı toplanmayan tek milis kuvveti olarak Güney Lübnan'da devletin otoritesini zayıflatırken, bir yandan da 2006 yılında Hizbullah ve İsrail arasında başlayan savaş ile devletin meşru güç kullanımını tekeline alamadığını göstermektedir. Devletin bu durumu; Hizbullah'ın Suriye'deki krize müdahil olması ile daha aşikâr olmuştur. Devletin Hizbullah'ı kontrol edememesi neticesinde Suriye krizine dâhil olan Hizbullah, ülkeyi aşırı grupların saldırılarına açık hale getirerek, ülkede büyük bir güvenlik riski yaratmıştır. Suriye krizi ve Hizbullah ülkede sadece otorite ve meşruiyet sorunu yaratmakla kalmayıp aynı zamanda devletin kapasitesi de Suriyeli mülteci akını ile zorlanmıştır. Mültecilerin

291 Elizabeth Picard, "Lebanon in Search of Sovereignty; Post 2005 Security Dilemmas", HAL 2012, s.18

ekonomik sorunlardan da kaynaklanmakla beraber ülkede suç oranı giderek artmıştır. Ayrıca, devletin meşruiyeti kapsamında önem arz eden seçimler, Suriye krizinin beraberinde getirdiği tehlikeler sebebi ile 2009 yılından 2018 yılına kadar 9 yıl yapılmamıştır. Bu yıllar arasında devlet meşruiyet sorunu yaşamıştır.²⁹² Seçimlerin yapılması sonrasında ise siyasi pazarlığın çıkmaza girmesi neticesinde 9 ay boyunca hükümet kurulamamıştır. Bu ülkede yalnızca meşruiyet sorununa sebep olmamış, aynı zamanda iyi olmayan ekonomik durumu daha da kötüleştirerek devletin kaynaklarını azaltarak, kapasitesinde hasara yol açmıştır. Ayrıca, 2018 seçimlerinin hemen öncesinde 2017 yılında Hariri'nin Suudi Arabistan'da istifa etmesi ve ülkeye dönmesi akabinde istifa kararından geri dönmesi; ülkenin iç işlerine yabancı bir devletin doğrudan müdahalede bulunabildiğini göstermektedir. Bu durum devletin meşruiyetinin sorgulanmasına sebep olmaktadır.

Bu değerlendirmeler çerçevesinde, Lübnan'da devlet kurumları işler haldedir fakat kamu yararı halka asgari düzeyde dağıtılmaktadır. Suriyeli mültecilerin ülkeye gelmesi devletin kaynaklarını daha da daraltmıştır. Öte yandan ordu gibi devlet kurumlarının güçlü olmamasına karşın Hizbullah'ın ordudan daha güçlü hale gelmiş olması devletin zayıflığının adeta bir göstergesi niteliğindedir. Ülkede, türeyen devlet dışı aktörler ve aşırı örgütler büyük güvenlik zafiyeti yaratmaktadır. Ülke dış aktörlerin müdahalelerine karşı oldukça kırılgandır. Ayrıca, adil ve şeffaf seçimler gerçekleştirmek devletin meşruiyetinin ana kaynaklarından birisi olmasına rağmen seçimlerin yapılmasına uzun bir ara verilmesi, yapıldığında ise hükümetin 9 ay boyunca kurulamaması ve öncesinde yaşanan Suudi Arabistan'da istifa skandalı devletin zayıf olduğunun göstergeleri olarak karşımıza çıkmaktadır.

²⁹² Bilal Malaaeb, State Fragility in Lebanon: Proximate Causes and Sources of Resilience” **Commission on State Fragility, Growth and Development**, 2018, s.11-12

SONUÇ

LÜBNAN'IN KIRILGANLIĞININ ZAYIF DEVLETİ İŞARET ETMESİNİN

ANA FAKTÖRLERİ

Lübnan, klasik bir ulus devlet değildir, 18 farklı mezhebin resmi olarak tanındığı²⁹³ ve farklı birçok grubun aynı devlet sınırları içinde yaşadığı bir ülkedir. Bu kapsamda, siyasi yapılanma mezhep sistemi merkez alınarak oluşturulmuştur. Mezhepler arası yapılan güç paylaşımı ise Lübnan'ı kırılgan bir yapıya dönüştürmüş ve zayıf devlet statüsünü kronik hale getirmiştir. Bunun ilk adımı ulusal pakt ile atılmıştır, ancak; Michael Hudson'ın da ifade ettiği gibi, “Bu pakt, mezhepsel çekişmeyi asla tedavi etmez, sadece semptomları için çare olur”.²⁹⁴ Dolayısıyla bu sistem Lübnanlılık gibi ortak bir üst kimliğinin oluşturulmasını sağlayamamıştır. Her bir mezhep Lübnan Devleti yerine kendi mezhep liderine (zaim) bağlı kalmıştır. Mesela, Suriye iç savaşa müdahale ettiğinde saf değiştirene kadar geçen sürede, Lübnan'ı tehdit ettiği algısı Müslümanlarda hiç oluşmamıştır. Müslümanlar; Suriye saf değiştirip Marunîlerin yanında yer aldığında tehdidi fark edebilmiştir. Yani ortak kimliğin olmayışı ortak tehlike algısı da yaratmadığından, mezhepler ülke çıkarları yerine kendi çıkarları doğrultusunda hareket etmiştir. İç Savaşı sonlandıran Taif Anlaşması ise mezhep sisteminin artık yazılı bir şekilde ülkenin belkemiği haline getirilmesini ifade etmektedir.

Mezhepsel yapıyı önceleme siyasi sistemde olduğu gibi, devlet kurumlarında da başrol oynamıştır. Mezhepsel yapı geçirilen iç savaş, işgal gibi bir sürü badireye rağmen dirençle

²⁹³ Muhammad Faour, “Religion, Demography and Politics in Lebanon”, **Middle Eastern Studies**, Sayı 43, No:6, 2007, s. 1

²⁹⁴ Boaz Atzili, “State Weakness and Vacuum of Power in Lebanon”, **Studies in Conflict and Terrorism**, 2010, s.761

varlığını korumuştur. Siyasi, ekonomik ve sosyal güç, zaimlerin elinde toplanmıştır. Neticesinde devlet kurumları zayıf kalmış, mezhepler güçlenmiştir.

Bu durum kısıtlı kamu yararının dağılımında da karşımıza çıkmaktadır. Kamu yararı oldukça kısıtlıdır; çünkü yüksek yolsuzluk oranları sebebiyle devlet kamu kaynaklarını bir türlü halka yeterli miktarda aktaramamaktadır. Bu kapsamda, devletin; elektrik, su, altyapı, okul, hastane gibi hizmetleri sağlaması oldukça sınırlı kalmıştır ve hatta iç savaş zamanında durmuştur. Bu yetersiz kamu hizmetinin dağılımı da mezhep temelli dengeler nedeni ile oldukça dengesiz olmuştur.

Lübnan ekonomisinin hizmet sektörüne bağlı kalması ve üretime yönelik olmaması ülkenin kırılganlığını artırmıştır. Sürekli siyasi krizler geçiren bir ülkenin ekonomisinin turizme ve bankacılığa bağlı olmasının oldukça riskli olduğu, ekonominin iç savaşın çıkması ile tepe taklak olmasından anlaşılmaktadır. Ancak bu durum iç savaş sonrasında da değişmemiş, yüksek yolsuzluk ve kötü ekonomi birleşimi, halkın devletin meşruiyetini sorgulamasına sebep olmuştur.

Lübnan'ın kırılganlığının zayıflık derecesinde olmasının en önemli diğer sebebi ise, meşru güç kullanma tekeli elinde bulunduramamasıdır. Lübnan Ordusu hiçbir zaman güçlü olamamıştır. Bunun sebebi ise etnik yapısı, asker sayısının azlığı ve yetersiz silah ve ordunun rolüne karar verilmemesi olmuştur. Bu boşluktan dolayı ülkede, özellikle FKÖ ve Hizbullah kendi silahlı güçlerini oluşturarak milli ordudan daha güçlü hale gelmişler ve devletin otoritesi bu güçlere yetmemiştir. Devlet bu nedenle egemenlik hakkını ülkenin genelinde bir bütün olarak kullanamamış, egemenliğini tanımayan grupları ordunun yetersizliği nedeniyle caydıramamıştır. Hatırlanacağı üzere, İsrail'e karşı Lübnan Ordusundan ziyade FKÖ ve Hizbullah savaşmıştır. Lübnan ordusunun bu

durumu, devletin en temel görevi olan halkın güvenliğini sağlayamamasına sebep olmuştur. Bu da devletin zayıf kimliğini perçinlemiştir.

Ortak kimliğin oluşmamasından dolayı halk kendini devletten ziyade ülkeye yerleşen devlet dışı aktörlere daha yakın hissetmeye başlamış, çareyi devlette değil bu mecralarda aramaya başlamıştır. Devletin en çok ihmal ettiği kesim için kamu hizmetini organize bir yapı üzerinden veren Hizbullah hem bu nedenle hem de İsrail'e karşı olan savaşı ile halk nezdinde saygı kazanarak seçimlerde başarılı olmuştur. Hizbullah'ın bu durumu devlet içinde devlet olarak nitelenebilecek aşamaya ulaşmıştır.

Lübnan'ın kırılganlığının ana sebeplerinden birisi de bulunduğu coğrafyadır. Ülke bulunduğu coğrafya ve mezhepsel yapısı nedeni ile bölgesinde gerçekleşen gelişmelerden doğrudan etkilenmektedir. Örneğin, Lübnan, Arap İsrail Savaşlarına katılmaktan imtina etse dahi savaşın sonucu FKÖ'nün Lübnan'a yerleşmesi olmuştur. Öte yandan, bölgede yaşanan gelişmeler, üst kimlik oluşturulmadığı için, ülke içindeki istikrarı çok kolay bozabilmektedir. Örneğin; Nasırcılık yükseldiğinde, Lübnan'daki Sünniler BAC ile birleşmek istemiştir. Güncel bir örnek verilecek olursa, Suriye Krizi Lübnan'da büyük bir güvenlik bunalımı yarattığından, seçimler 9 yıl ertelenmiş, seçimlerin yapılması akabinde ise hükümet 9 ay boyunca kurulamamıştır. Seçimlerin öncesinde ise; Suudi Arabistan'ın ülkenin iç işlerine karışması sebebi ile yaşanan istifa skandalı, bir yandan; devletin dış müdahaleler karşısında ne kadar kırılgan olduğunu ve bölgede gerçekleşen gelişmelerden doğrudan etkilendiğini göstermekte, diğer yandan da devletin meşruiyetine gölge düşürmektedir.

Tüm bu değerlendirmeler ışığında, Lübnan Devleti'nin otoritesini güçsüz ordu ve devlet dışı aktörler nedeni ile tam anlamıyla kuramadığı ve ülkeye karşı yöneltilen güvenlik

risklerini bertaraf edemediği (hatta İsrail konusunda Hizbullah'tan medet umduğu) gözlenmektedir.

Lübnan Devleti; uluslararası ilişkilerde meşru ve tanınmış bir aktör olmasına rağmen ülke içindeki meşruiyeti zaman zaman sorgulanmaktadır. Örneğin; seçimlerin sekteye uğraması, yaşanan hükümet ve Cumhurbaşkanlığı krizleri, mezhepsel sistemin devlet sisteminin önüne geçmesi, Hariri'nin Riyad'da istifası vs. devletin meşruiyetine gölge düşürmüştür.

Kapasite çerçevesinde; ekonomisi üretime dayalı olmadığından zaten kıt olan kaynakların yolsuzluk nedeni ile halka etkin bir biçimde dağılımının sağlanamadığı ve eğitim, sağlık gibi temel hizmetlerin özelleştirildiği gözlemlenmektedir. Ayrıca, ülkeye önce Filistinli daha sonra da Suriyeli mültecilerin göç etmesi kıt kaynakların daha da azalmasına sebep olmuş, bu durum suç oranlarının artışı ve kaçakçılığı da beraberinde getirmiştir.

Bu kapsamda Lübnan; otorite, meşruiyet, kapasite işlevlerini yukarıda maruz sorunlar sebebi ile tam anlamıyla olmasa da belli ölçüde yerine getiren bir devlettir. Öte yandan başarısız devlette görülen yaygın şiddet olayları, iç savaş ve otoritenin tamamen kaybı durumu Lübnan'ın halihazırdaki durumu ile bağdaşmadığından Lübnan için başarısız devlet nitelendirmesi doğru olmayacaktır. Bu çerçevede, Lübnan'ın kırılganlığının zayıflık derecesinde olduğu değerlendirilmektedir.

KAYNAKLAR

KİTAP ve MAKALELER

Abdurrahmanlı E., 2019, “Asala Terör Örgütü Nasıl Ortaya Çıktı ve Terör Faaliyetlerinin Amacı”
Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:2, Sayı:1, s.62

Abu-Khalil A., 2008, “Shi’ite Lebanon: Transnational Religion and the Making of National Identities” **New York: Colombia University Press**, 2008, p. 31

Artokça İ., “Ortadoğu’da Dürziler” **TASAM Stratejik Rapor**, No:54, s.14

Atlioğlu Y., 2015, “Lübnan’da Din ve Siyaset: Dürzi Liderlik Örneği”, **Akademik Ortadoğu**, Cilt:9,Sayı:2, s.2

Atzili B., 2010, “State Weakness and Vacuum of Power in Lebanon”, **Studies in Conflict and Terrorism**, s.761

Ayhan V., Tür Ö., 2009, “Lübnan: Savaş, Barış, Direniş ve Türkiye ile İlişkiler”, **Dora Yayınları, İstanbul, , s. 98**

Balık G., 2004,“Anayasa’da “Milletlerarası Hukukun Meşru Saydığı Haller”,
Uluslararası İlişkiler, Cilt 12, Sayı 47, s. 47-71

Berkeley Center for Religion Peace and World Affairs, 2003, “Religion and Conflict Case Study Series:Lebanon Persistance of Sectarian Conflict”, s.12

Berman E., 2012, “Do Fair Elections Enhance Government Legitimacy? Experimental Evidence From Afghanistan”,**UC San Diego**, s.2

Chamie J., 1976, “The Lebanese Civil War: An Investigation Into The Causes” **World Affairs**, Sayı. 139, No. 3, s. 171-188

Cleveland, W., 2008, “**Modern Ortadoğu Tarihi**”, Agora Kitaplığı, İstanbul, s. 251

- Çelik, Ü. 2012, “İç Çatışmalar ve Dış Müdahaleler Arasında Lübnan”, **History Studies**, Sayı:4, , s.130
- Danış M., 2017, “Lübnan’da Ulusun İnşası 1920-1975 Arası Dönemde Uluslaşma Süreci”, **Marmara Üniversitesi**, İstanbul, 2017, s. 81,83
- Demirel T., 1999, “Mancur Olson Üzerine bir Değerlendirme”, **Liberal Düşünce**, s.120
- Dibeh G.,2005, “The Political Economy of Postwar Reconstruction in Lebanon”, **WIDER Research Paper**, No:44, s.20
- Duman .S, 2005, “Ortadoğu Krizleri ve Türkiye”, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, Sayı-35-36, Ankara,s.327
- Duman T., 2018, “Dış Aktörlerin Rekabetinin Gölgesinde Lübnan: Saad Hariri’nin İstifa Süreci”, **Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi**, Cilt:5, Sayı:1, s.139-161
- Early B., 2006, “Larger than a Party, yet Smaller than a State: Locating Hezbollah’s Place Within Lebanon’s State and Society”, **World Affairs**, Sayı:168, s.115-128
- Ekinci, B., 1998, “Lübnan’ın Esas Teşkilat Tarihçesi”, **Amme İdare Dergisi**, c.31,Sayı:3, s. 24
- El Hüseyini R., 2012, “Elite Politics in Postwar Lebanon” **Syracuse University Press**, 2012,s. 85
- El –Khazen F., 1991, “The Communal Pact of National Identities: The Making and Politics of the 1943 National Pact”, **Centre for Labanese Studies**, s.24
- Elik, S., 2016, “Konvansiyonel Demokratik Siyasal Sistemin Açmazları”, **Akademik Ortadoğu**, C.10, Sayı:2, s.38-39
- Erdem G., 2018, “Lübnan’da Şii Siyasi Hareketinin Evrimi: Emel’den Hizbullah’a” **Turkish Yearbook of International Relations**, Sayı :49, s.21-55

- Ericson S., 2011, "State Failure in Theory and Practice: The Idea of the State and the Contradiction of State Formation", **Review of International Studies**, Sayı:37, No:1, s.229-247
- Eshel D., 2000-2001, "The Israel – Lebanon Border Enigma", **IBRU Boundary and Security Bulletin** Winter, s. 72
- Faour M., 2007, "Religion, Demography and Politics in Lebanon", **Middle Eastern Studies**, Sayı 43, No:6, s. 1
- Frankel M., 2010, "Threaten But Participate: Why Election Boycotts are a Bad Idea?", **Policy Paper**, No:9, s.6
- Gallets B., 2015, "Black September and Identity Construction in Jordan", **Journal of Georgetown University**, USA, s.4
- Giorgetti C., 2010,. "A Principled Approach to State Failure", Hotei Publishing, Netherlands, s.47
- Hajjar G., 2002, "Aspects of Christian – Muslim Relations in Contemporary Lebanon" **Notre Dame University**, Lebanon, s.3
- Helman G., Ratner S.,1992-1993, "Saving Failed States", **Foreign Policy**, No:8, Slate Group LCC, s.3
- Himadeh S., 1936, "Economic Organization of Syria", **American Press, Beirut**, s. 408-409
- Höckel K., 2007, "Beyond Beirut: Why Reconstruction in Lebanon Didn't Contribute to State Making and Stability", **London School of Economics and Political Science**, s.4
- Hudson M., 1997, Palestinians and Lebanon: The Common Story, **Journal of Refugee Studies**, Sayı. 10, No:3,s. 248

Işık R., “1820-1950 Yılları Arasında Suriye ve Protestan Misyonerlerin Kadınlara Yönelik Faaliyetleri” *İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı:15, s.167-187.

Jackson R., Rosberg C., 1982, “Why Africa’s Weak States Persist: The Empirical and Juridical in Statehood”, **World Politics**, Sayı:35, No:1, Cambridge University Press, s.1,13,14

Jones S.,2018, “The Escalating Conflict with Hezbollah in Syria”, CSIS, s. 2

Kashan H., 1997, “Lebanon’s 1996 Parliamantary Elections”,**Journal of South and Middle Eastern Studies**, Sayı:20, No:4, s.3

Kiraz S., 2012, “Uluslararası İlişkilerde Egemenliğin Değişen Yüzü”, **Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi**, Cilt:5, Sayı:1, s. 97

Kisirwani M., “The Rehabilitation and Reconsruction of Lebanon”, **Remaking the Middle East**, s.8

Kodaz, Y., 2016, “Bağımsız Suriye İçin Atılan İlk Adım: Fransa – Suriye Anlaşması ve Türk Kamuoyu (9 Eylül 1936)”, **TAD**, C.35, Sayı.59, s.213-237

Köse T., 2006, “Lübnan’da İstikrar Arayışları” **SETA**, s.16

Kramer, M., 2017, “Who Saved Israel in 1947?” **Mosaic Dergisi**, s.1

Krasner S., 2004, “Sharing Sovereignty: New Institutions for Collapsed and Failing States”, **International Security**, Sayı:29, No:2, s.85

Kreibaum M., 2012,” State Fragility: Towards a Multidimensional Empirical Typology”, **German Development Institute**, Sayı:3, s.7

Kubursi A., 1999, “Reconstructing The Economy of Lebanon”, **Arab Studies Quarterly**, Sayı:21, s.78

Küçükkeleş M.,2012, “Arap Birliği’nin Suriye Politikası”, SETA, s.8

- Lambach D., 2004, “State in Society: Joe Migdal Limits of State Authority”, **Political Concepts Beyond Nation State**, 2004, s.3
- Larkin C., 2009, “Reconstructing and Deconstructing Beirut: Space, Memory and Lebanese Youth” **Divided Cities/Contested States Working Paper**, No. 8, 2009, s.5
- Louthan T.,” From Garbage to Green Space : The Rise of Beirut Madinati”, **Center for Strategic & International Studies**, s.36
- Makarem H., 2012, “Unjust Reconstruction in Postwar Lebanon: Why Solider’s Reconstruction of Downtown Beirut is Synonymous to Victor’s Reconstruction”, **Dialogue, Reconciliation and Peacebuilding Development Nexus**, s. 6 – 11
- Malaeb B., 2018, “State Fragility in Lebanon: Proximate Causes and Sources of Resilience” **Commission on State Fragility, Growth and Development**, s.5
- Meier D., 2013, “The Labanese Paper”, **St. Anthony’s College**, s.2
- Neal M., 2009, The Dynamics of Effective Corrupt Leadership : Lesson’s From Refik Hariri’s Political Career in Lebanon”, **Elsevier**, s.37
- Newman E., 2007, Weak States, State Failure and Terrorism and Political Violence”, s.171
- Northon R., 2007, “The Role of Hezbollah In Labanese Politics”, **The International Spectator**, 2007, s. 483
- Özdemirci A., 2016,“Suriye İç Savaşı’nın Lübnan’a Etkileri”, **Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi**, Cilt, 3, Sayı:2, s.77-105
- Picard E., 1996, “**Lebanon: A Shattered Country-Myths and Realities of the Wars in Lebanon**”, Holmes&Meier Yayınları, s.66

- Picard E., 2012, "Lebanon in Search of Sovereignty; Post 2005 Security Dilemmas, **HAL**, s.3
- Picard E., Ramsbotham A., 2012, "Reconciliation, Reform and Resilience: Positive Peace for Lebanon" **Hahls Archieves**, s.76
- Rotberg, R., 2003, "**State Failure and State Weakness in a Time of Terror**", Washington, D.C.: Brookings Institution Press, s.2
- Salem P., 1997, "Skirting Democracy: Lebanon's 1996 Elections and Beyond", **Middle East Report**, No:203, s.27
- Sever A., 2011, "Oydaşmacı Kurumsallaşan Rejim: Lübnan Cumhuriyeti", **ResearchGate**, 2011, s.4
- Siklawi R., 2014, "The Social and Political Identities Of the Shi'i Community In Lebanon", **Arab Studies Quarterly**, Sayı:36,No:4, s.288
- Solley M., 1987, "**The Israili Experience in Lebanon, 1982-1985**", 1987, Virginia, s.115
- Sorby K., 2000, "Lebanon : The Crisis of 1958" **Asian and African Studies**, Slovakia, s.81-92
- Stewart D., 1996, "Economic Recovery and Reconstruction in Postwar Beirut", **Geographical Review**, Sayı 86, No:4, s. 476
- Szuhai I., 2015, "Rethinking the Concept of Failed State", **Central European Paper**, s.99
- Terc M., "A Modern, Integral and Open Understanding: Sunni Islam and Labanese Identity in the Makassed Association" **Comparative Education Review**, Sayı 50, No:3, s. 431
- Tikuisis P. ,Carment D., 2017, "Categorization of States Beyond Strong and Weak", **International Journal of Security and Development**, s.1-23
- Traboulsi F., 2014, "Social Classes and Political Power in Lebanon", s.32-33

Trauschweizer I., 2014, **“Failed States and Fragile Societies: A New World Disorder?”**, Ohio University Press, S.100

Watershoot J.,2018, “Sectarian Movement in Lebanon: Transforming From Street Protests Towards A Full Fledged Political Movement”, Gent Üniversitesi, Belçika, s. 15

Winslow C., 1996, **“Lebanon: War and Politics in a Fragmented Society”**, Routledge, Londra ve New York, 1996. s.194

Zartman W., 1995, **“Collapsed States: The Disintegration and Restoration of Legitimate Authority”**, Lynne Rienner Publish, s.35

İNTERNET KAYNAKLARI

“14 Soruda Lübnan Seçimleri”. http://www.ydh.com.tr/HD15632_14-soruda-lubnan-secimleri.html, (Erişim Tarihi: 7.12.2019)

“1992-2005 Arası Ekonomik Büyüme Verisi”,
https://www.imf.org/external/datamapper/NGDP_RPCH@WEO/OEMDC/ADVEC/WEOWORLD/CAN, (Erişim Tarihi:25.11.2019)

“1992-2005 Arası Enflasyon Oranı”, <http://www.eiu.com/>, (Erişim Tarihi: 25.11.2019)

“1992-2005 Arası Toplam İşgücündeki İşsizlik Oranı”,
<https://data.worldbank.org/indicator/SL.UEM.TOTL.ZS?end=2005&location=s=LB&start=1992>, (Erişim Tarihi: 27.11.2019)

“2006 Lebanon War”, http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/7381389.stm,
(Erişim Tarihi: 28.11.2019)

“2011 Sonrası Bütçe Açığı Verisi” için bkz. <http://www.eiu.com/>, (Erişim Tarihi: 10.12.2019)

“2011 Sonrası Ekonomik Büyüme Oranı Verisi” için bkznz. <http://www.eiu.com/>,
(Erişim Tarihi: 10.12.2019)

“Avustralya Mülteci İnceleme Mahkemesi Tutanağı”,
<https://www.justice.gov/sites/default/files/pages/attachments/2015/09/29/lbn31663.pdf> (Erişim Tarihi:10.11.2019)

“Barış Fonu Açıklaması”, <https://fundforpeace.org/2015/06/17/total-scores-are-not-all-that-they-seem-the-cases-of-iran-lebanon-and-russia/>, (Erişim: 15.02.2020)

“Barış Fonu Kırılgan Devlet Endeksi” , <https://fragilestatesindex.org/data/> , (Erişim Tarihi: 10.03.2020)

Barrington L, “Beirut Redeveloper Solidere Struggles Through Lebanon’s Turmoil”,
reuters.com/article/uk-lebanon-economy-solidere/beirut-redeveloper-solidere-struggles-through-lebanons-turmoil-idUKKBN1E60UH, (Erişim Tarihi: 26.11.2019)

“Beyrutta Çöp Protestolarından Seçimlere Uzanan Hareket: Benim Şehrim”,
https://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/05/160507_beyrut_sehirbenim_levent, (Erişim Tarihi:08.12..2019)

“BM 1559 Sayılı Kararı”, <https://www.un.org/press/en/2004/sc8181.doc.htm>, (Erişim Tarihi: 28.11.2019)

“BM 425 No’lu Karar”, <http://unscr.com/en/resolutions/doc/425>, (Erişim Tarihi: 18.10.2019)

“BM 425 Nolu Karar” için bkz. <http://unscr.com/en/resolutions/doc/425>, (Erişim Tarihi: 18.10.2019)

BM 1701 Sayılı Kararı için bkznz. <https://www.un.org/press/en/2006/sc8808.doc.htm>,
(Erişim: 29.11.2019)

“Bütçe Açığı Verisi”, <http://www.eiu.com/>, (Erişim Tarihi: 25.11.2019)

“Bütçe Açığının 1992-2005 Yılları Arasında GDP içindeki Payı”, <http://www.eiu.com/>,
(Erişim Tarihi: 25.11.2019)

“Corruption Perceptions Index”, <https://www.transparency.org/cpi2018>, (Erişim Tarihi:
28.11.2019)

“Cumhurbaşkanlığı Krizi”, https://parstoday.com/tr/news/middle_east-i45370
l%C3%BCbnan_29_ay_sonra_cumhurba%C5%9Fkan%C4%B1_se%C3%A7
ti_mi%C5%9Fel_aun_l%C3%BCbnan%C4%B1n_13._cumhurba%C5%9Fk
an%C4%B1, (Erişim Tarihi: 07.12.2019)

Çöp Krizine İlişkin Resim için bkzn. [https://www.trtworld.com/mea/garbage-problem-
in-lebanon-prompts-human-rights-concerns-286466](https://www.trtworld.com/mea/garbage-problem-in-lebanon-prompts-human-rights-concerns-286466), (Erişim Tarihi:
08.12.2019)

“Distrubution of Religious Groups”,
[https://legacy.lib.utexas.edu/maps/middle_east_and_asia/lebanon_religions_8
3.jpg](https://legacy.lib.utexas.edu/maps/middle_east_and_asia/lebanon_religions_83.jpg), (Erişim Tarihi: 08.10.2019)

“Economic Development and Reconstruction”,
[http://www.undp.org.lb/programme/governance/advocacy/nhdr/nhdr97/chpt2.
pdf](http://www.undp.org.lb/programme/governance/advocacy/nhdr/nhdr97/chpt2.pdf), (Erişim Tarihi:22.11.2019)

“Eisenhower Doktrini”, <https://www.britannica.com/event/Eisenhower-Doctrine>,
(Erişim Tarihi: 20.09.2019)

“El Nusra Askerlere Karşılık Lübnan’dan 2 Köyü İstedi”,
[https://www.cnnturk.com/dunya/el-nusra-askerlere-karsilik-lubnandan-2-
koyu-istedi](https://www.cnnturk.com/dunya/el-nusra-askerlere-karsilik-lubnandan-2-koyu-istedi), (Erişim Tarihi: 08.12.2019)

“Enflasyon Verisi”, <http://www.eiu.com/>, (Erişim Tarihi: 25.11.2019)

“Enflasyon Verisi”, <http://www.eiu.com/>, (Erişim Tarihi: 29.11.2019)

“Explainer: Who are the Lebanon’s Main Political Parties Contesting the Elections”.
<http://english.alarabiya.net/en/features/2018/05/05/EXPLAINER-Who-are-Lebanon-s-main-political-parties-contesting-the-elections-.html>, (Erişim Tarihi: 10.11.2019)

“Factbox: Costs of War and Recovery in Lebanon and Israel”,
<https://www.reuters.com/article/us-lebanon-war-cost/factbox-costs-of-war-and-recovery-in-lebanon-and-israel-idUSL0822571220070709>, (Erişim Tarihi: 29.11.2019)

Farrell, W. “Israeli Jets Destroy 5 Bridges in Lebanon” New York Times, 17.07.1981,
<https://www.nytimes.com/1981/07/17/world/israeli-jets-destroy-5-bridges-in-lebanon.html>, (Erişim Tarihi: 18.10.2019)

Friedman, T. “Lebanon Approves of Habib Plan” , New York Times, 19.08.1982,
<https://www.nytimes.com/1982/08/19/world/lebanon-approves-of-habib-plan-pullout-likely-to-start-at-weekend.html>, (Erişim: 20.10.2019)

“From Failed to Fragile: Renaming Index, <https://fundforpeace.org/2014/06/24/from-failed-to-fragile-renaming-the-index/>, (Erişim Tarihi: 7.12.2019)

“Grafiklerle Suriye’de 8. Yılına Giren Savaş”, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-43414137>, (Erişim Tarihi: 08.12.2019)

“Hizbullah: Başbakan Hariri’nin İstifası Suudilerin Kararı”,
<https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-41863356>, (Erişim Tarihi: 07.12.2019)

“Independence Day in Lebanon in 2020”,
<https://www.officeholidays.com/holidays/lebanon/lebanon-independence-day>, (Erişim Tarihi: 18.09.2019)

- “Israel’s War of Independence”,
<https://mfa.gov.il/mfa/aboutisrael/history/pages/israels%20war%20of%20independence%20-%201947%20-%201949.aspx>, (Erişim Tarihi: 18.09.2019)
- “Kamu Borcunun GDP içindeki Payı”, <http://www.eiu.com/>, (Erişim Tarihi: 25.11.2019)
- “Katliam Sonrası Fotoğraf”, <https://www.trtworld.com/middle-east/remembering-the-sabra-and-shatila-massacres-29865>, (Erişim Tarihi: 20.10.2019)
- “Kırılgan Ülke Endeksi Puanlama Endeksi”, <https://fragilestatesindex.org/frequently-asked-questions/what-do-the-colors-and-categories-in-the-index-and-on-the-map-signify/>, (Erişim Tarihi:20.02.2020)
- “Kırılgan Ülke Endeksi 2019 Yılı Raporu”, <https://fragilestatesindex.org/>, (Erişim Tarihi: 12.02.2020)
- “Kleptokrasi Sözlük Anlamı”,
<https://dictionary.cambridge.org/tr/s%C3%B6zl%C3%BCk/ingilizce/kleptocracy>, (Erişim Tarihi: 27.11.2019)
- “Konrad Adenauer Vakfı 2018 Yılı Seçimleri Siyasi Parti Haritası Raporu”,
https://www.kas.de/c/document_library/get_file?uuid=d5efc091-a9b8-4357-36f6-7717164c277e&groupId=252038, (Erişim Tarihi:10.11.2019)
- Krayem H., “The Labanese Civil War and The Taif Agreement”,
<http://ddc.aub.edu.lb/projects/pspa/conflict-resolution.html> , (Erişim Tarihi: 22.10.2019)
- “Lebanon Forms New Government After 9 Months Deadlock”,
<https://www.nytimes.com/2019/01/31/world/middleeast/lebanon-new-government-hezbollah.html>, (Erişim Tarihi: 08.12.2019)
- “Lebanon’s Garbage Crisis Underscores Government’s Disarray”,
<https://www.nytimes.com/2015/08/26/world/middleeast/lebanons-garbage-crisis-underscores-governments-disarray.html>, (Erişim Tarihi:08.12.2019)

“Lebanon’s Michel Samaha Sentenced to 10 Years in Prison”,

<https://www.aljazeera.com/news/2016/04/lebanon-michel-samaha-sentenced-10-years-prison-160408095316142.html>, (Erişim Tarihi: 07.01.2019)

“Lübnan İhracat Verileri için bkz.

https://www.trademap.org/Country_SelProductCountry_TS.aspx?nvpm=1%7c422%7c%7c%7cTOTAL%7c%7c%7c2%7c1%7c1%7c2%7c2%7c1%7c2%7c1%7c1, (Erişim Tarihi: 09.12.2019)

“Lübnan Meclisi Yeni Seçim Yasasını Onayladı”.

<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/lubnan-meclisi-yeni-secim-yasasini-onayladi/843317>, (Erişim Tarihi: 08.12.2019)

“Lübnan Parlamento Arşivleri”, [http://archive.ipu.org/parline-](http://archive.ipu.org/parline-e/reports/arc/2179_00.htm)

[e/reports/arc/2179_00.htm](http://archive.ipu.org/parline-e/reports/arc/2179_00.htm), (Erişim Tarihi: 17.11.2019)

“Lübnan’da Çöp Krizi Büyüyor”, <https://www.trthaber.com/haber/dunya/lubnanda-cop-krizi-buyuyor-390070.html>, (Erişim Tarihi: 08.12.2019)

“Lübnan’da Hükümet Kurulmasının Önündeki Yeni Engel: Suriye ile Normalleşme”,

<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/lubnanda-hukumet-kurulmasi-onundeki-yeni-engel-suriye-ile-normallesme/1240053>, (Erişim Tarihi: 7.12.2019)

Lübnan Nüfus Verisi için bkz. <http://www.eiu.com/>, (Erişim Tarihi: 07.12.2019)

“Lübnan’da Yaşayan Suriyeli Mültecilerin Kış Çilesi”,

<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/lubnanda-yasayan-suriyeli-multecilerin-kis-cilesi/1359735>, (Erişim Tarihi:08.12.2019)

“Lübnan’daki Çöp Krizini Başarı Hikayesine Çevirdiler”,

<https://www.trthaber.com/haber/dunya/lubnandaki-cop-krizini-basari-hikayesine-cevirdiler-243776.html>, (Erişim Tarihi: 08.12.2019)

“Lübnan’daki Suriyeli Mültecilerin 390 bini Ülkelerine Geri Döndü”

<https://www.independentturkish.com/node/89816/d%C3%BCnya/l%C3%BCbnandaki-suriyeli-m%C3%BCltecilerin-390-bini-%C3%BClkelerine-geri-d%C3%B6nd%C3%BC> ,(Erişim Tarihi: 08.12.2019)

“Meeting with the Speaker of Labanese Parliament”,

<http://lebanon.mfa.am/en/news/item/2015/03/14/meeting/>, (Erişim Tarihi: 10.11.2019)

Miller M., “Israel Leaves South Lebanon After 22 Years”, Los Angeles Times,

24.05.2000, <https://www.latimes.com/archives/la-xpm-2000-may-24-mn-33497-story.html>, (Erişim Tarihi: 28.11.2019)

“Minority Rights”, <https://minorityrights.org/country/lebanon/>, (Erişim Tarihi:

10.11.2019)

Mohamed N., “Remembering the Sabra and Shatilla Massacre 35 Years On”, Al Jazeera,

16.09.2017, <https://www.aljazeera.com/indepth/opinion/remembering-sabra-shatila-massacre-35-years-170916101333726.html>, (Erişim Tarihi: 20.10.2019)

“Nusra ve IşİD Lübnan’a Girme Kararı Aldı”, [http://www.ydh.com.tr/HD12541_nusra-](http://www.ydh.com.tr/HD12541_nusra-ve-isid-lubnana-girme-karari-al-di.html)

[ve-isid-lubnana-girme-karari-al-di.html](http://www.ydh.com.tr/HD12541_nusra-ve-isid-lubnana-girme-karari-al-di.html), (Erişim Tarihi: 08.12.2019)

Onis J., “22 Palestinians Killed in Beirut”, New York Times, 17.07.1981, s.3

<https://www.nytimes.com/1975/04/14/archives/22-palestinians-killed-in-beirut-are-reported-shot-on-bus-by.html>, (Erişim Tarihi: 8.10.2019)

“Remembering Israel’s 2006 War on Lebanon”,

<https://www.middleeastmonitor.com/20180712-remembering-israels-2006-war-on-lebanon/>, (Erişim Tarihi: 28.11.2019)

“Remembering the Sabra and Shatila Massacres”, [https://www.trtworld.com/middle-](https://www.trtworld.com/middle-east/remembering-the-sabra-and-shatila-massacres-29865)

[east/remembering-the-sabra-and-shatila-massacres-29865](https://www.trtworld.com/middle-east/remembering-the-sabra-and-shatila-massacres-29865), (Erişim Tarihi: 20.10.2019)

Suriyeli Mülteci Verileri için bkz.

<https://data2.unhcr.org/en/situations/syria/location/71>, (Erişim Tarihi: 07.12.2019)

“Taif Anlaşması”,

https://www.un.int/lebanon/sites/www.un.int/files/Lebanon/the_tauf_agreement_english_version_.pdf, (Erişim Tarihi:22.10.2019)

“Terminology Twist: From Failed States to Fragile States,

<https://www.aspistrategist.org.au/terminology-twist-from-failed-states-to-fragile-states/>, (Erişim Tarihi: 7.12.2019)

“The New National Security Strategy: Focus on Failed States”,

<https://www.brookings.edu/research/the-new-national-security-strategy-focus-on-failed-states/>, (Erişim Tarihi: 8.12.2019)

“The Reagan Administration and Lebanon”, <https://history.state.gov/milestones/1981-1988/lebanon>, (Erişim Tarihi : 18.10.2019)

Ulusal Güvenlik Direktifi 111, <http://thereaganfiles.com/nsdd-111-version2009.pdf>, (Erişim Tarihi: 22.10.2019)

“UNDP Human Development Report”, <http://hdr.undp.org/en>, (Erişim Tarihi: 27.11.2019)

“UNDP, Qualitative Research on Social Tensions in Lebanon”,

<https://reliefweb.int/report/lebanon/qualitative-research-social-tensions-lebanon-round-1-year-1-2019>, s. 25, (Erişim Tarihi: 09.12.2019)

“UNDP’S Participation in Lebanon’s Recovery in the Aftermath of the July 2006

War”, <http://www.undp.org.lb/proforma.pdf>, (Erişim Tarihi: 01.12. 2019)

“Weak, Failed and Collapsed States”,

https://globalguerrillas.typepad.com/globalguerrillas/2004/05/failed_states.html, (Erişim Tarihi: 20.09.2019)

“Why Lebanon Struggles to Form Governments”, <https://www.economist.com/the-economist-explains/2018/12/21/why-lebanon-struggles-to-form-governments>, (Erişim Tarihi: 08.12.2019)

“Why Lebanon Struggles to Form Governments”, <https://www.economist.com/the-economist-explains/2018/12/21/why-lebanon-struggles-to-form-governments>, (Erişim Tarihi: 08.12.2019)

“Why Saad Hariri Had That Strange Sojourn in Saudi Arabia”, <https://www.nytimes.com/2017/12/24/world/middleeast/saudi-arabia-saad-hariri-mohammed-bin-salman-lebanon.html>, (Erişim Tarihi: 08.12.2017)

ÖZET

Birinci Dünya Savaşı'nın en önemli sonuçlarından birisi büyük imparatorlukların dağılması ve yerlerine çok sayıda ulus devletlerin kurulmasıdır. Benzer şekilde, İkinci Dünya Savaşı akabinde birçok sömürge ülkesi self determinasyon hakkını kullanarak bağımsızlıklarını ilan etmiştir ve Soyvetler Birliğinin dağılması ile yeni ulus devletler ortaya çıkmıştır. Ülke sayısının artışı ekonomik, güvenlik ve sosyal alanlarda sorunlara sebep olmuştur. Bu ülkeler genelde “başarısız devlet”, “kırılgan devlet”, “zayıf devlet” olarak adlandırılmıştır. Uluslararası ilişkiler kapsamında Lübnan bu terimler ile ilişkilendirilir. Bu tez kapsamında, Lübnan'ın kırılganlık derecesi ve aynı zamanda nedenleri incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Başarısız Devlet, Zayıf Devlet, Kırılgan Devlet, Lübnan

ABSTRACT

One of the most important consequences of the First World War was the disintegration of large empires and the establishment of numerous nation-states. Similarly, after the Second World War, many colonial countries declared their independence and with the dissolution of Soviet Union, new nation-states emerged, as well. The increase in the number of states caused various problems in terms of economic, security and social fields. These problematic countries generally called as “failed states”, “fragile states”, “weak states” etc. In the context of international relations, Lebanon is generally associates with these terms. In this dissertation, there is an evaluation about the fragility degree of Lebanon and causes of her fragility, as well.

Key Words: Failed State, Weak States, Fragile States, Lebanon